

Iran

Duizenden doden, Trump
zegt dat hulp onderweg is

IN HET NIEUWS 3

Piekbelasters

Overheid had veel meer
stikstof kunnen reduceren

IN HET NIEUWS 6-8

Documentaire

Heroïsche sul filmt hoe
Poetin een stad vergiftigt

CULTUUR 5

REPORTAGE GROENLAND

'We zullen geen middel schuwen om terug te vechten'

Woensdag spreken de ministers van Buitenlandse Zaken van de VS,
Denemarken en Groenland met elkaar over de toekomst van het eiland.
„Ik hoop dat ze op hun hoede zijn, want ze worden opgelicht.”

Groenland heeft een bevolking van 57.000 inwoners – van wie ongeveer 12 procent Deen is. FOTO EVGENIY MALOLETKA/AP

Toef Jaeger

KOPENHAGEN

Als de Verenigde Staten het plan doorzetten om Groenland goed- dan wel kwaadschiks in te lijven, heeft Denemarken middelen die de VS meer pijn gaan doen dan Denemarken zelf, daarvan is Rasmus Jarlov overtuigd. De politicus van de Conservatieve Volkspartij, die sinds 2021 voorzitter is van de Defensiecommissie van het parlement, trekt een blikje sportdrank open, want hij holt van het ene interview naar het andere. Op welke middelen hij doelt, wil Jarlov niet zeggen.

Het lijkt het alsof hij aan het dreigen is. „Het moet duidelijk zijn

dat als Groenland wordt ingenomen, er hele serieuze consequenties zullen zijn en dat we geen middel schuwen om terug te vechten. De Amerikanen moeten begrijpen dat we dan helemaal klaar met ze zijn en dat ze ook in de toekomst op ons niet meer hoeven te rekenen.” Zijn uitspraken komen aan de vooravond van het overleg woensdag van de ministers van Buitenlandse Zaken van Groenland, Denemarken en de Verenigde Staten in Washington. De Deense minister zei dinsdag dat de Amerikaanse vicepresident JD Vance als gastheer zal optreden van de ontmoeting in het Witte Huis.

Volgens Stephen Miller, plaatsvervangend stafchef van de Amerikaanse president Donald Trump, gaat niemand met de VS vechten

om de toekomst van Groenland. Jarlov wuift dat weg. „Dat is onzin. Elk land vecht terug wanneer het wordt ingenomen. We weten dat we een klein land zijn, maar natuurlijk zullen we vechten.”

Denen zijn niet bang voor oorlog, want Denemarken zal niet militair ingrijpen

Lin Alexandra Mortensgaard
Arctisch onderzoeker

Jarlov wordt veel gevraagd in de media en is behoorlijk stellig in zijn overtuigingen. „Het is fantastisch wat hij doet”, zegt de bode die bezoekers begeleidt in de lift

naar zijn kantoor. „Hij vecht voor het behoud van Groenland. Het is een moeilijke tijd en ik ben bang voor wat er gaat gebeuren.”

Onwerkelijk

Ze is niet de enige die bang is. Groenland is het onderwerp dat de Deense politiek overheerst. Deense kranten houden liveblogs bij, op Deense televisie volgen analisten elkaar op. In Kopenhagen is het weliswaar rustig op straat, maar mensen die aangesproken worden zeggen wel te merken dat de Denen zich bedreigd voelen. Dat Denemarken zal vechten voelt onwerkelijk, zegt de 33-jarige Janus (achternaam bekend bij de redactie; hij wil die niet in de krant omdat hij op zoek is naar een baan). Groenland had volgens hem al onafhankelijk

moet zijn, maar door de dreigementen van Trump aarzelt hij nu. „Als ze nu onafhankelijk worden, brengt dat veel risico's voor ze mee.”

In de strijd om Groenland hoor je elke Deen die ernaar gevraagd wordt zeggen: het is aan de bewoners van Groenland wat ze besluiten. De Groenlandse regering benadrukte maandag dat een overname door de VS op geen enkele manier zal worden geaccepteerd en dat het eiland „deel uitmaakt van het koninkrijk Denemarken” en „als onderdeel van het Deense Gemeenebest lid is van de NAVO”, waardoor de verdediging ervan „binnen het NAVO-kader” zal moeten plaatsvinden.

Lees verder op pagina 4

NIEUWSBRIEVEN

De hele dag op de hoogte
nrc.nl/nieuwsbrieven/actueel

REDACTIE

redactie@nrc.nl
nrc.nl/overons

ABONNEMENTSVRAGEN

ga voor meer informatie
naar nrc.nl/service

Deze uitgave komt voort uit
Algemeen Handelsblad (1828)
en Nieuwe Rotterdamse
Courant (1844)

PRIJS €4,70

Jaargang 56
no. 88
BELGIË € 5,70

IN HET LAND
ZANDVOORT

GEMMA VENHUIZEN

Lielievingsbodemafzetting

Tijdens de weekvergadering van de wetenschapsredactie kwam het mitochondrium ter sprake: een organel – een celonderdeel – dat energie produceert. Eén menselijke cel kan er duizenden bevatten, waardoor u en ik op een getal met vijftien nullen zouden uitkomen als we al die mitochondriën zouden tellen in al onze biljoenen cellen. Enfin, het ging dus over die energieopwekkers, waarop een collega opmerkte: „Of, zoals Gemma zou zeggen...” Toen zei iemand iets inhoudelijks en nam het gesprek een andere wending.

Na afloop bleef zijn opmerking door mijn hoofd spoken. Hoe zou ik mitochondriën noemen? Ik had geen flauw idee; verder dan ‘energiefabriekjes van de cel’ kwam ik niet, maar dat was zo’n platgetreden metafoor dat die niet aan mij persoonlijk kon worden toegeschreven. Met wat fantasie leken mitochondriën, in doorsnede, op fossiele mammoetkiezen. Maar zou ik dat ooit hardop gezegd hebben? Na een paar uur hield ik het niet langer. Ik smeekte de collega me te vertellen hoe ik mitochondriën zou omschrijven. „Jij zou zeggen dat het je lievelingsorganellen zijn”, was zijn antwoord.

Ik lachte. Er is weinig zo bevredigend als het gevoel gekend te worden. Inderdaad waren het mijn favoriete organellen (opeens schoot me te binnen dat ik ooit een mitochondrium maakte tijdens biologieles, van piepschuim en fimoklei), maar meer nog zat het in dat woordje ‘lievelings’. Een woord dat ten onrechte als kinderachtig wordt gezien en dat ik op mijn veertigste regelmatig gebruik, omdat het van toepassing is op oneindig veel categorieën – van lievelingskleur tot lievelingsparasiet. Lielievings voelt oprechter, minder formeel dan favoriet.

Zaterdagochtend bevond ik me in de bus naar Zandvoort voor de uitvaart van mijn lievelingsdocent. De gevoelstemperatuur onder nul, stuivende sneeuw over de duinen. Het kale

landschap oogde als een poolwoestijn.

Jef Vandenberghe was de man die me tijdens mijn studie aardwetenschappen een voorliefde had bijgebracht voor periglaciale landschappen. Van hem leerde ik dat permafrost niet smelt maar ontdooit (omdat het vaste grond betreft, geen vloeistof), en dat Noord-Nederland bezaaid is met pingoruïnes: cirkelvormige meren, relicten van ijsheeuvels. In Twente wees hij me, langs de Dinkel, op *desert pavement* – een kiezellaagje uit de tijd dat Nederland nog een echte poolwoestijn was, waarin het zo hard waaide dat alles fijner dan grof grind weggeblazen werd.

‘Lielievings’, een woord dat ten onrechte als kinderachtig wordt gezien en dat ik regelmatig gebruik

Naast ijs hield Jef van wielrennen en van löss: de fijnkorrelige, vruchtbare bodemafzetting die onder andere in Zuid-Limburg te vinden is. Tijdens een excursie door Frankrijk praatten we uren over zijn veldwerk aan het gigantische Centrale Lössplateau in China. Als Jef een lievelingssediment had gehad, dan was het löss geweest. Niet dat hij dat zelf zou zeggen – zijn toon was formeel. Maar daaronder ging een lach schuil die, tegen alle natuurwetten in, zelfs permafrost zou doen smelten.

Dankzij Jef ging ik naar Spitsbergen, naar Alaska, en nog weer later naar Groenland. Als het poolgebied aan iemand toebehoorde, dan was het wel aan hem. Bij het graf gooide ik ten afscheid een handje sneeuw op de kist. Opeens beseftte ik hoe dun de lijn is tussen dooi en dood; tussen löss en löss.

Gemma Venhuizen is journalist en doet elke woensdag ergens vanuit Nederland verslag

JEROME POWELL

Brede steun voor Fed-voorzitter

Nadat justitie de chef van de Amerikaanse centrale bank, Jerome Powell, heeft gedagvaard, scharen vakgenoten in binnen- en buitenland zich achter hem.

Mark Beunderman

AMSTERDAM

Het is een week van grote woorden, in de wereld van de centrale banken. Niets minder dan de „onafhankelijkheid” van de belangrijkste centrale bank van de wereld, de Amerikaanse Federal Reserve, is in het geding. Dat zeggen een groeiend koor van (voormalig) centrale bankiers in de VS en daarbuiten, plus politici van Republikeinen en Democraten in Washington. Ze zien ook de economische „stabiliteit” in de VS en daarbuiten bedreigd, zo klonk het maandag en dinsdag.

Het is een brede reactie op de ongekende stappen van de regering van president Donald Trump tegen de Fed en diens voorzitter Jerome Powell. Afgelopen zondag maakte Powell bekend dat hij is gedagvaard door justitie. De dagvaarding, met mogelijk een strafrechtelijke aanklacht als vervolg, wordt niet alleen door Powell zelf, maar ook door vakgenoten opgevat als pressiemiddel van het Witte Huis om de Fed ertoe te bewegen de rente te verlagen. De dagvaarding

komt van aanklager Jeanine Pirro, een bondgenoot van Trump.

Dinsdag spraken de voorzitters van meerdere internationale centrale banken, waaronder de Europese Centrale Bank, hun „volledige solidariteit” uit met Powell. „De onafhankelijkheid van centrale banken is een hoeksteen van prijsstabiliteit, financiële stabiliteit en economische stabiliteit, in het belang van de burgers die wij dienen”, aldus een verklaring. Powell wordt door zijn internationale collega’s geprezen om zijn integriteit.

Hyperinflatie

Formeel dagvaardde aanklager Pirro de Fed-chef in verband met kostenoverschrijdingen bij de renovatie van het Fed-hoofdkantoor. Waar het daadwerkelijk om gaat, suggereerde Powell, is Trumps streven zélf de rentestand te bepalen. Trump meent al jaren dat de economie gebaat is bij drastische renteverlagingen.

Powells nog levende voorgangers delen zijn analyse. Oud-Fed-bazen Alan Greenspan, Ben Bernanke en Janet Yellen spraken maandag in een verklaring van een „ongekende poging” om de onafhankelijkheid van de Fed te „ondermijnen” via het strafrecht. Het doet hen denken aan „hoe monetair beleid wordt gemaakt in opkomende landen met zwakke instituties”. Daarmee doelen ze bijvoorbeeld op Turkije, Argentinië en Brazilië, waar politiek afgedwongen renteverlagingen leidden tot hyperinflatie en financiële instabiliteit.

Of deze geluiden indruk zullen maken op de regering-Trump, is de vraag. Potentieel lastig voor Trump is het opgelaaide verzet vanuit zijn eigen partij. Senator Lisa Murkowski bijvoorbeeld betitelde Powells dagvaarding als „poging tot dwang”. Ze sloot zich aan bij collega Thom Tillis, die zondag al had verklaard voorlopig niet akkoord te gaan met benoemingen bij de Fed door het Witte Huis.

Daarmee hebben deze twee senatoren een machtsmiddel in handen. Op korte termijn maakt Trump naar verwachting bekend wie hij wil benoemen als opvolger van Powell. Diens termijn als voorzitter loopt op 15 mei af – als Fed-bestuurslid zit hij nog tot januari 2028. De Senaat, waarin de Republikeinen een nipte meerderheid hebben, moet akkoord gaan met de benoeming.

Voorzitter **Jerome Powell** van de Fed.
FOTO KEVIN LAMARQUE/REUTERS

PROTESTEN IN IRAN

Iraans regime grijpt keihard in en Trump zegt: ‘Hulp is onderweg’

De afgelopen dagen zijn in Iran duizenden demonstranten gedood. Een ontmoeting tussen Trump en de Iraanse leiders is geannuleerd.

Hugo Schiffrers en Bobby Uilen

AMSTERDAM

In Iran zijn de afgelopen dagen duizenden demonstranten gedood bij het neerslaan van de protesten tegen het regime. Een Iraanse functionaris zei tegen persbureau Reuters dat het doental de tweeduizend was gepasseerd. *The New York Times* citeerde twee anonieme Iraanse regeringsbronnen die spraken van drieduizend doden. Een van hen zei dat het aantal nog kon oplopen.

Ook mensenrechtenorganisatie HRANA meldt dat bij de protesten in Iran al meer dan tweeduizend doden zijn gevallen die konden worden geverifieerd. Volgens HRANA zijn onder de doden 1.850 demonstranten en 135 personen in overheidsfuncties.

Maandag meldde HRANA, een in de Verenigde Staten gevestigde organisatie, nog 646 doden. Hoeveel doden er precies zijn gevallen als gevolg van het gewelddadig neerslaan van de massale demonstraties tegen het regime, is niet bekend. Informatie komt mondjesmaat naar buiten doordat het internet al dagenlang is afgesloten door de Iraanse overheid.

Automatische wapens

The New York Times schrijft op basis van het verslag van ooggetuigen dat er met automatische wapens op ongewapende demonstranten wordt geschoten, soms in het wilde weg. Andere getuigen spreken over scherpschutters die vanaf daken op demonstranten schieten, en over de grote aantallen gewonden en doden in ziekenhuizen.

Op video’s van maandag die door de krant werden geverifieerd, is een demonstratie te zien waarbij mensen ‘Dood aan de dictator’ roepen, terwijl het geluid van vuurwapens is te horen. Getuigen uit Iran die NRC eerder sprak op het vliegveld van Istanbul spraken over het geweld waarmee de autoriteiten proberen de protesten neer te slaan. „Het geluid van schoten was constant te horen”, zei een van hen.

Trump belooft ‘hulp’

De Amerikaanse president Donald Trump riep de „Iraanse patriotten” dinsdag via sociale media op om door te gaan met protesteren. „Neem de instituties over!!! Onthoud de namen van de moordenaars en misbruikers. Zij zullen een hoge prijs betalen.”

Trump schreef ook dat hulp onderweg is naar Iran. Waaruit de hulp zou bestaan en wanneer ze zou arriveren, is niet duidelijk. Al

De gesneuvelde demonstranten zijn vooral mannen. In honderden lijkzakken liggen ze voor een mortuarium in Teheran. FOTO INSTAGRAM

Mensen proberen doden in lijkzakken te identificeren bij een mortuarium in een **buitenwijk van Teheran**. De beide beelden zijn geverifieerd door NRC. FOTO AP

meermaals dreigde de Amerikaanse president met militair ingrijpen als de Iraanse overheid door zou gaan met het hardhandig neerslaan van de demonstraties tegen het ayatollahregime.

Informatie komt mondjesmaat naar buiten doordat het internet al dagenlang is afgesloten

De afgelopen dagen kwamen vanuit Washington nog signalen dat het de voorkeur had om het Iraanse regime via diplomatieke wegen te beïnvloeden. Dat lijkt voorlopig van tafel. Trump schreef alle ontmoetingen met Iraanse vertegenwoordigers te hebben geannuleerd „totdat het zinloze vermoeden van demonstranten STOPT”.

Ambassadeurs ontboden

Europese bewindslieden spraken zich uit tegen het geweld en ondernamen diplomatieke stappen. De Nederlandse minister David van Weel (Buitenlandse Zaken, VVD) heeft de Iraanse ambassadeur ontboden vanwege het gewelddadige optreden van het regime tegen demonstranten, liet hij dinsdag weten via X.

In een verklaring schrijft Van Weel diep geschokt te zijn door het „bloedige geweld tegen Iraanse demonstranten”. Eerder deze week riep Van Weel op om de Iraanse Revolutionaire Garde op de Europese lijst van terroristi-

sche organisaties te plaatsen. Ook wil hij dat de Europese Unie meer sancties instelt tegen organisaties en personen in Iran die mensenrechten schenden. De Britse minister van Buitenlandse Zaken Yvette Cooper ontbood de Iraanse ambassadeur in het VK „om Iran op te roepen zich te verantwoorden voor de afgrijpselijke berichten die we horen”.

Executie van demonstrant

Mensenrechtenorganisaties zeggen dat Iran op het punt staat voor het eerst een demonstrant te executeren. Onder meer de in Noorwegen gevestigde ngo Iran Human Rights citeert bronnen die melden dat de familie van de 26-jarige Efran Solani door de autoriteiten is geïnformeerd dat hij woensdag zal worden geëxecuteerd. Mocht die executie woensdag worden voltrokken, dan zou dat ook naar Iraanse maatstaven uitzonderlijk snel zijn.

De recente golf van protesten begon ruim twee weken geleden met demonstraties tegen de economische problemen, vooral de hoge inflatie. In de hoofdstad Teheran gingen winkeliers van de grote bazaar de straat op. In korte tijd verspreiden de protesten zich over het land, tot een van de grootste manifestaties van onvrede sinds de stichting van de islamitische republiek.

Advertentie

AVICENNA
ACADEMIE VOOR LEIDERSCHAP

Anders impact maken

Leergangen voor Innovatie & Transitie

Leergang Transformerend leiderschap
9-daags programma voor verandermanagers, waarin aandacht is voor strategie en executie van verandering, leiderschap, cultuur, waarden, authenticiteit en jouw eigen rol en leiderschap daarbinnen.
Met bijdragen van o.a. mr. Ingrid Walrecht, Jacques Pijl, dr. Monique Dijen, dr. Edwin Kaats en drs. Ivo Brughmans

Leergang Innoverend leiderschap
9-daags programma met drie uitdagende modules i.s.m. Wageningen University & Research, op Strijp-S in Eindhoven en een innovatieve roadtrip door België met innovatieve leiders. Voor leidinggevend die willen worden uitgedaagd om anders te denken en te doen.
Met bijdragen van o.a. Peter Kentie, Igor Byttebier, dr. Willem Peter de Ridder, Evelien Nieuwenburg, dr. Edwin Kaats en Margot Nijkamp.

Meer informatie?

Scan de QR code voor de brochure of bezoek onze website

Kies voor nieuw perspectief:
academievoorleiderschap.nl

» **Vervolg van** voorpagina

De Amerikaanse investeringen in Groenland zijn de laatste jaren toegenomen, op sociale media zijn MAGA-trollen actief om Groenland los te weken van Denemarken. Toch lijkt de agressieve houding van Trump zich tegen hem te keren. Denemarken heeft, sinds Trumps mededeling in 2019 dat hij Groenland wilde kopen, meer moeite gedaan voor Groenland en er zijn miljarden uitgetrokken voor de defensie van het Arctische gebied. Tegelijkertijd raakt de onafhankelijkheidskwestie door Trump verder op de achtergrond. Zelfs de VS-gezinde politieke partij Naleraq ondertekende vorige week mee een gezamenlijke verklaring van alle Groenlandse politieke partijen dat de VS moeten stoppen met hun respectloze gedreig. In Denemarken klinken steeds meer stemmen dat onafhankelijkheid op dit moment niet het beste idee is.

Thomas Crosbie, universitair docent militaire operaties aan het Royal Danish Defence College, hoopt dat de Groenlanders niet in de trucs van Trump zullen trappen. Zoals de optie dat de Amerikaanse regering elke bewoner van Groenland 100.000 dollar zou geven. „Ik hoop dat ze op hun hoede zijn, want ze worden opgelicht. Kijk maar naar de mensen met wie Trump in het verleden zaken heeft gedaan en of zij baat hebben gehad bij die onderhandelingen. Om de Inuit-bevolking geeft hij sowieso weinig.”

Ook Jarlov is ervan overtuigd dat onafhankelijkheid nu geen goed idee is: „Ze hebben er meer voordeel aan bij het Deense koninkrijk te horen. Ze hebben dan veel meer vrijheid dan wanneer ze Denemarken verlaten en afhankelijk worden van de Amerikanen die ze alleen maar willen exploiteren.”

Eerst economisch zelfredzaam zijn
Hoewel Groenland autonoom is, behoort het land tot het koninkrijk van Denemarken, net als de Farøer-eilanden. In 2009 is afgesproken dat Groenland door middel van een referendum kan besluiten geheel onafhankelijk te worden, maar vooralsnog is dat niet gebeurd. In Groenland is die behoefte groot, maar economisch is dat nog niet te doen, en met een bevolking van 57.000 inwoners - van wie ongeveer 12 procent Deen is - is het lastig alle infrastructurale en administratieve zaken snel op orde te hebben. Het is niet voor niets dat de Groenlandse premier Jens Frederik Nielsen weliswaar streeft naar onafhankelijkheid, maar in zijn verkiezingscampagne stelde dat zijn land eerst economisch zelfredzaam moet zijn. Dat is nog niet het geval: Groenland krijgt jaarlijks zo'n 600 miljoen euro aan Deense subsidies.

Door klimaatverandering wordt Groenland op geopolitiek vlak steeds belangrijker, en de kans bestaat dat het makkelijker wordt grondstoffen te winnen. Trump beweert dat hij Groenland wil bezitten vanwege de Russische en Chinese militaire dreiging. Maar het gaat hem wel degelijk ook om de grondstoffen.

„De Amerikanen zijn duidelijk bang dat de Chinezen ook daar de zeldzame mineralen naar boven halen, terwijl ze al bijna alle mineralen hebben. Dat Trump zegt dat het om militaire dreiging gaat, is *bullshit*, het gaat hem puur om de grondstoffen. Hij wil geen rekening hoeven houden met milieuwetgeving in Groenland en pakken wat hij pakken kan”, vertelt Peter Schmidt Mikkelsen. In 1977 maakte hij deel uit van de Sirius-patrouille, waarbij hij

Boven: Amerikaanse soldaten trainen op Groenland, 2023. **Midden:** Premier Jens-Frederik Nielsen van Groenland en zijn Deense collega Mette Frederiksen gaven dinsdag een persconferentie in Kopenhagen. **Onder:** Nuuk, de hoofdstad van Groenland. FOTO'S ANP; LISELOTTE SABROE/AFP; LOKMAN VURAL ELIBOL/ANP

met hondensleeën langs de kust in Oost- en Noord-Groenland trok, een patrouille die nog steeds actief is. Die ervaring veranderde zijn leven, vertelt hij, en sindsdien is hij betrokken bij wetenschappelijk onderzoek naar klimaatverandering.

De dreiging van China en Rusland is volgens Crosbie een handigheidje van Trump, omdat het volgens hem zowel waar als onwaar is. „Het is waar dat China en Rusland steeds geïnteresseerder zijn in het uitbuiten van onze kwetsbaarheden in het noorden, en voordelen willen creëren voor zichzelf

„Ik vraag toch ook niet waarom Friesland bij Nederland hoort?

Rasmus Jarlov
politicus
Conservatieve
Volkspartij

in het Arctische gebied. Maar de tweede helft van zijn bewering is onwaar, namelijk dat de VS worden belemmerd. Wat hij nu doet is het tegenovergestelde: hij creëert onveiligheid, want hij ondermijnt het proces om de veiligheid in het Arctische gebied te vergroten, ook door de NAVO uit elkaar te spelen. In feite beschadigt hij de Amerikaanse nationale veiligheid juist. Zijn idee van veiligheid met het kopen van Groenland is de grootste leugen die je kunt voorstellen.”

Anders dan Jarlov denk hij dat het onzin is om met Deens militair ingrij-

pen te dreigen. „Ik kan me niet voorstellen dat iemand die een Deens uniform draagt, bereid zal zijn om op iemand te schieten in een Amerikaans uniform. We zijn bondgenoten.”

Volgens Lin Alexandra Mortensgaard, Arctisch onderzoeker aan het Deens Instituut voor Internationale Studies, is het niet verstandig dit soort uitspraken te doen en is het olie op het vuur gooien. „Denen zijn niet bang voor oorlog, want Denemarken zal niet militair ingrijpen. We zijn wel bang voor het verdwijnen van de NAVO. En er is kwaadheid want Deense soldaten zijn omgekomen bij missies in Afghanistan en dan vraag je je af: waarom? Dat gebeurde uit overtuiging dat je je NAVO-vrienden beschermt. Dat gevoel wordt nu tenietgedaan.”

‘Groenlanders zijn Deense burgers’
Aangezien de Groenlanders er zelf over gaan, is het de vraag waarom de Denen zo graag willen dat Groenland bij ze blijft horen. Het is een vraag waar Schmidt Mikkelsen om moet lachen. „Groenland is belangrijk voor ons omdat we daardoor groter lijken dan we zijn. Denemarken trok tijdens de Koude Oorlog graag de geopolitieke kaart om een stem aan tafel te hebben. Maar het is natuurlijk ook zo dat veel families met elkaar verbonden zijn.”

Hoewel in Groenland veel bewoners er anders over denken, is het voor de meeste Denen logisch dat Groenland nog bij ze hoort. „Ik vraag toch ook niet waarom Friesland bij Nederland hoort?” ketst Jarlov terug. „Groenland hoort bij Denemarken, omdat dat nu eenmaal al eeuwen het geval is. We zijn echt niet berekenend bezig door te kijken of we aan Groenland kunnen verdienen of welk voordeel er te halen is. Groenlanders zijn Deense burgers en we hebben de verantwoordelijkheid om ze te beschermen.”

Ondertussen heeft Denemarken de laatste jaren veel gedaan om de harten van de Groenlanders meer voor zich te winnen. In het verlangen naar onafhankelijkheid was er veel woede over (post)koloniale misdaden van de Deense overheid. Kinderen werden weggehaald bij hun ouders, omdat die niet voldeden aan de ‘ouderschapsgeschiktheidstest’. Het was een systeem waardoor Groenlandse kinderen vaker uit huis worden geplaatst dan Deense, omdat er weinig rekening werd gehouden met culturele verschillen. Afgelopen zomer was er veel aandacht voor de excuses die de Deense premier Mette Frederiksen maakte aan de Groenlanders voor het verleden, en in het bijzonder voor de tienermeisjes die gedwongen werden tot anticonceptie met spiraaltjes om zo de bevolkingsgroei van de Inuit af te remmen. Pas in 2025 kwam er een herstellfonds en kregen de vrouwen financiële compensatie.

Mortensgaard denkt dat de ‘kwestie-Trump’ hierbij zeker een rol heeft gespeeld. „Alles is daardoor in een stroomversnelling gekomen. De excuses voor de spiraaltjeskwestie en de herstelbetalingen aan de slachtoffers: dat was tien jaar geleden niet gebeurd. Het is tegelijkertijd ook een maatschappelijke ontwikkeling, zie ook Canada dat nu veel meer verantwoordelijkheid neemt voor wat ze in het verleden hebben aangericht bij de *native*’s.”

Rasmus Jarlov vindt dat de Deense houding niet echt is veranderd. „Er wordt wel meer aandacht aan gegeven, maar dat is wat anders.” Hij vermoedt zelfs dat dankzij Trump de banden tussen Groenland en Denemarken sterker zullen worden, „omdat het duidelijk is dat we elkaar nodig hebben”.

GROENLAND

NAVO-baas Rutte probeert het bij Trump opnieuw met vleierij

De NAVO moet Groenland verdedigen, zegt secretaris-generaal Mark Rutte. Daarmee probeert hij de claim van Donald Trump te pareren. Is dat een werkzame strategie?

Secretaris-generaal van de NAVO **Mark Rutte** geeft een toespraak op het Renew Europe Global Europe Forum 2026 in Brussel dinsdag. FOTO NICOLAS TUCAT/AFP

Michel Kerres

BRUSSEL

De vuurproef als secretaris-generaal doorstond Mark Rutte afgelopen zomer tijdens de NAVO-top in Den Haag met verve. De bondgenoten besloten na een forse eis van de Amerikaanse president Donald Trump tot een adembenemende verhoging van de defensie-uitgaven. NAVO gered. Trump tevreden naar huis. De nieuwe ‘sg’ had naam gemaakt, al was er kritiek op Ruttess tomeloze geveel van Trump.

De volgende NAVO-crisis liet niet lang op zich wachten. Na een snelle militaire interventie in Venezuela richtte Trump, dronken van succes, zijn pijlen vorige week weer op Groenland, het autonome onderdeel van Denemarken dat hij al langer wil bezitten. Als de VS inderdaad Groenland inlijven, zei de Deense premier Mette Frederiksen onomwonden, dan zou dat wel eens het einde van de NAVO kunnen betekenen. De VS joegen de temperatuur vervolgens verder omhoog door het gebruik van geweld niet uit te sluiten.

Daarmee werd Groenland Ruttess tweede vuurproef. Kan hij een vijandige overname voorkomen en het bondgenootschap wegtrekken van de afgrond? Amerikaans-Europese samenwerking is essentieel voor de veiligheid van Europa én

van levensbelang voor Oekraïne.

In eerste instantie koos Rutte voor radiostilte. Hij volgt de aanpak van zijn voorgangers en geeft in het openbaar geen commentaar op conflicten tussen bondgenoten - al loopt de spanning nog zo hoog op. Rutte deed zijn werk vooral achter de schermen.

Maandag, op werkbezoek in Kroatië, werd duidelijk wat zijn strategie is. Kort gezegd: de Europese bondgenoten moeten Groenland beschermen. Vorig jaar heeft de NAVO al de eerste stappen gezet in die richting, zei hij, nu moet dat een vervolg krijgen.

Eén mogelijkheid is om snel een nieuwe missie te lanceren voor de veiligheid van het Arctisch gebied, waar Groenland deel van uitmaakt. Vorig jaar beantwoordde de NAVO de vernieling van onderzee-kabels in de Oostzee met Baltic Sentry en de dreiging van Russische drones aan de oostflank met Eastern Sentry. Is Trump te paaien met Arctic Sentry?

Ruttiaanse sfeer

Dinsdag was Rutte voor zijn eerste publieke optreden dit jaar te gast bij zijn liberale vrienden in het Europees Parlement. De sfeer bij de conferentie van Renew, de liberale fractie, was opgewekt Ruttiaans. „Bent u de laatste secretaris-generaal?“, vroeg een parlementariër uit Roemenië. Rutte redde zich soe-

pel uit de vriendelijke valstrik door te lachen dat hij het een geweldige baan vindt en geen idee heeft hoe lang hij blijft.

Een Deense afgevaardigde probeerde het gordijn van opgewektheid weg te trekken. „U bent de vent die ons allemaal beschermt“, zei ze. De 56.000 inwoners van Groenland zijn „gestrest, doodsbang, meer dan bezorgd“, hield ze hem voor. „Wat kan de alliantie doen?“ Ze kreeg applaus van collega’s, maar niet veel nieuwe inzichten van Rutte.

Ruttess strategie: de Europese bondgenoten moeten Groenland beschermen

Rutte volgt een Groenland-strategie die hij vorig jaar al inzette, toen Trump het eiland voor het eerst bedreigde. Hij hield zich ook toen publiekelijk verre van de controverse tussen Denemarken en de VS, maar omarmde het Arctisch gebied als een nieuw zwaartepunt voor de NAVO. Uiteraard, zei Rutte, moet de NAVO ook de veiligheid in het Arctisch gebied bewaken. Met andere woorden: de NAVO, beste president Trump, is er ook om bedreigingen voor de VS weg te nemen.

De NAVO, zei hij dinsdag, heeft in de zomer over het gebied vergaderd en vorige week opnieuw. Er wordt gewerkt aan een antwoord op de dreiging en het Verenigd Koninkrijk en Duitsland hebben gezegd bereid te zijn bij te dragen.

Rutte probeert de angel uit de Groenland-discussie te halen door Groenland te presenteren als onderdeel van een gebied waar zeven NAVO-landen belangen hebben - de achtste Arctische staat is Rusland. Rutte probeert een Amerikaanse gebiedsclaim om te vormen tot een veiligheidskwestie, waar de NAVO adequaat op moet reageren. De vraag is of dat zal werken.

Bezit is controle

Want waarom wil Trump Groenland inlijven? Als het gaat om grondstoffen is Groenland bereid om zaken te doen, al zijn die grondstoffen niet eenvoudig te ontginnen. En als Trump meer militairen op Groenland wil stationeren, zou niemand hem iets in de weg leggen. Er zijn nu 150 Amerikanen gelegerd. Dat is niet veel als de VS zich écht bedreigd zouden voelen door Russische of Chinese aanwezigheid.

Als grondstoffen en veiligheid Trumps gebiedshonger niet kunnen verklaren, wat dan wel? Trump zelf zei tegen *The New York Times* dat je pas iets echt onder controle hebt als je het bezit. „Ik denk dat eigendom je iets biedt dat een huur-

contract of een verdrag niet kunnen.” Eigendom is volgens Trump „psychologisch nodig voor succes”.

Ook is wel gesuggereerd dat de omvang van het eiland zijn begeerte zou hebben gewekt, al lijkt Groenland op gangbare kaarten véél groter dan het in werkelijkheid is.

Zo bezien probeert Rutte een niet-rationele begeerte van Trump te pareren met een rationele oplossing. Zijn extra NAVO-militairen en een met bravoure gepresenteerde strategie voor de *High North* genoeg om de escalerende crisis tussen twee bondgenoten te bezweren?

De vraag is ook of Ruttess beproefde wapen, de vleierij, in deze situatie uitkomst kan bieden. Rutte loofde Trump dinsdag opnieuw uitvoerig om zijn bijdrage aan de verhoging van de defensie-uitgaven. „Geloof u dat dat zonder president Trump gelukt zou zijn?” Maar voor de verhoging van de defensie-uitgaven heeft de NAVO een aanmerkelijk verhaal. Europese landen hebben hun krijgsmachten decennialang verwaarloosd en met de grootschalige inval van Rusland in Oekraïne en de terugkeer van oorlog in Europa is dat niet verantwoord.

Om het Arctisch gebied beter te beschermen tegen toekomstige dreigingen is inlijving van Groenland door de VS niet nodig. Vleierij is alleen duurzaam als er een kern van waarheid in zit.

Boven:Een veehouderij in de gemeente Ede. **Onder:** Dezelfde veehouderij, maar nu zijn er stallen gesloopt. FOTO'S BEELDMATERIAAL.NEDERLAND

De uitkoopregeling voor veehouders had tot drie keer zoveel stikstof kunnen reduceren

STIKSTOF

Ondanks honderden miljoenen aan stopsubsidie slaagde de overheid er onvoldoende in om veehouderijen met veel stikstofbelasting te overtuigen hun bedrijf te staken. Dat maakt het vrijwillig uitkopen van veehouderijen duur en ineffectief.

Rik Wassens en Wouter van Loon

AMSTERDAM

De grote uitkoopregeling voor de zwaarste belastende veehouderijen (‘piekbelasters’) had tot drie keer meer stikstofwinst kunnen opleveren. De regeling had ook - met dezelfde stikstofwinst - honderden miljoenen euro's goedkoper gekund. In het meest optimale scenario had het 1,5 miljard euro kunnen schelen. Dan hadden honderden boerenbedrijven minder uitgekocht hoeven worden voor dezelfde stikstofreductie.

Dat blijkt uit onderzoek van NRC, *Follow The Money* en Omroep Gelderland.

De media berekenden op basis van uitstootgegevens de stikstofbelasting van de circa drieduizend veehouders die in aanmerking kwamen voor de uitkoopregeling. Ook werd het bedrag dat het ministerie van Landbouw over had voor de uitkoop van elk van hen ingeschat (zie kader). Zo kon worden berekend hoe kostenefficiënt het zou zijn een veehouder uit te kopen - ofwel hoeveel euro een gereduceerde gram stikstof zou kosten.

De overheid is er niet in geslaagd om voldoende zware belasters te overtuigen om te stoppen, blijkt uit het onderzoek. Volledig vrijwillig uitkopen is daardoor duur en ineffectief.

Het uitkopen van veehouders is de belangrijkste maatregel waarmee de overheid de stikstofuitstoot wil reduceren. Het ministerie van Landbouw trok zo'n 2 miljard euro uit om de zwaarste belastende veehouders te verleiden om te stoppen.

Door het stikstofoverschot kan de overheid amper vergunningen verlenen. Dat hindert de woningbouw en de energietransitie. In 2019 bepaalde de Raad van State dat de stikstofuitstoot fors naar beneden moet, voor er weer méér stikstof bij kan komen.

De opbrengst van de uitkoopregeling valt tegen omdat er binnen de 3.000 piekbelasters grote verschillen zijn in hun natuurbelasting. Verreweg de meeste stikstofreductie is te halen bij een relatief kleine groep veehouderijen. Met het uitkopen van een kleine kopgroep van de 130 grootste piekbelasters was hetzelfde resultaat behaald als het ministerie nu boekt met een grotere groep van ruim zevenhonderd bedrijven: ruim 33 ‘mol’ (14 gram) stikstof per hectare natuur per jaar. De kosten

van dit optimale scenario zijn veel lager - ruim 325 miljoen, blijkt uit dit onderzoek.

In een reactie stelt het ministerie van Landbouw dat de uitkoopregeling wél „zeer gericht en doelmatig” is. „Het gaat immers om een selecte groep bedrijven met hoge berekende stikstof-neerslag op nabijgelegen natuur (circa 3.000 bedrijven van alle veehouderijen in Nederland).” De optimale scenario's noemt een woordvoerder „theoretisch”. „Het is geen scenario dat in de praktijk daadwerkelijk mogelijk was geweest om efficiënter beleid te voeren.”

200 euro per gram stikstof

Grote piekbelasters zijn niet per definitie grote veehouderijen, het kan ook gaan om kleinere bedrijven in de buurt van grote Natura 2000-gebieden. Bedrijven met veel vee kunnen óók piekbelasters zijn als ze verder weg van de natuur zitten, omdat ze nu eenmaal veel stikstof uitstoten.

„Na 600 á 700 piekbelasters kom je op een kantelpunt, waarna uitkopen steeds duurder wordt en steeds minder oplevert”, zegt hoogleraar Milieu en Duurzaamheid Jan Willem Erisman (Universiteit Leiden). „Uitkopen - zeker vrijwillig - is duur en ineffectief”

Het ministerie kocht bedrijven met zowel relatief lage, als met relatief hoge stikstofbelasting. Zo liet de grootste piekbelaster van Nederland zich uitkopen voor ongeveer een miljoen euro, omdat het een klein bedrijf was met oudere stallen. Vanwege zijn locatie, direct naast de Veluwe, is zijn natuurbelasting toch bijzonder hoog: zestien keer groter dan die van een gemiddelde piekbelaster. Per gereduceerde gram stikstof betaalde het ministerie daarom slechts 60 cent, berekende NRC. Het is daarmee een van de meest kostenefficiënte bedrijven die het ministerie kon uitkopen.

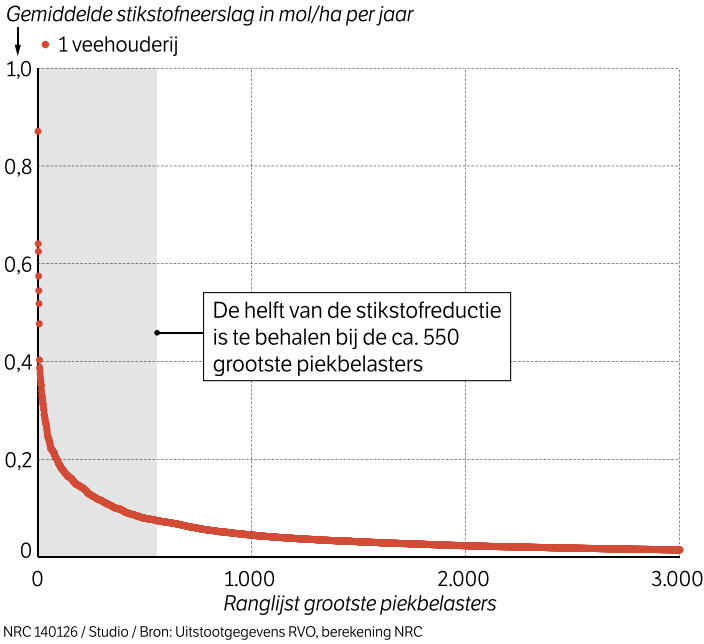
Kalkoenhouders Jelle en Marianne Bakker bevestigden het berekende uitkoopbedrag schriftelijk. Ze schrijven na lang twijfelen „de zwaar verliesgevende regeling” te hebben geaccepteerd. „De enige reden dat wij meedoen met de uitkoopregeling is omdat wij op de langere termijn geen toekomst zien voor ons bedrijf op deze locatie, vanwege de Nederlandse regelgeving en de steeds verdere verstedelijking van Nederland. Een regel- en wetgeving die gebaseerd is op modellen.”

Tegenover dit succes van het ministerie staat de koop van een groot fok- en melkveebedrijf in Limburg met zo'n achthonderd dieren op een paar kilometer van natuurgebied De Peel. De overheid betaalde daar zo'n 11 miljoen euro voor, bijna 200 euro per gereduceerde gram stikstof. Per gereduceerde gram stikstof is het één van de duurste bedrijven die de overheid had kunnen uitkopen. Bedrijfsleider Gerard Scheepens meldt dat het bedrag ongeveer klopt. „Het besluit om te stoppen was een puur rationele keuze, maar emotioneel zwaar. Ons bedrijf is net verbouwd, maar we zitten tussen elf natuurgebieden in.”

Het is niet bekend welke veehouderijen zich uit hebben laten kopen. Toch is van sommige boeren te achterhalen of ze zich hebben aangemeld, bijvoorbeeld omdat zij al geld hebben gekregen of hun vergunning introkken. NRC en partners achterhaalden zo ruim 200 piekbelasters die zich hebben aangemeld voor de uitkoopregeling. Daaruit

Natuurwinst te behalen bij kleine groep veehouders

3.000 piekbelasters gesorteerd naar gemiddelde stikstofopbrengst op kwetsbare natuur

Kosten, stikstofvermindering en aantal bedrijven bij vier uitkoopscenari'o's

Opbrengst in mol/ha per jaar
Kosten in miljarden euro's
Aantal veehouderijen

Verwachting van ministerie in maart*

mol/ha	kosten	aantal
33,77	1,81	723

Plan Remkes, top-500 belasters uitkopen

mol/ha	kosten	aantal
76,14	1,1	500

Zelfde opbrengst, minder kosten

mol/ha	kosten	aantal
33,69	0,33	133

Zelfde kosten, maximale opbrengst

mol/ha	kosten	aantal
93,33	1,81	764

* Verwachting als na maart '25 geen enkele deelnemer meer zou afhaken

NRC 140126 / Studio / Bron: Uitstootgegevens LVN, berekening NRC

blijkt dat het ministerie er niet in slaagde is om de zwaarste belasters te overtuigen. De tweehonderd veehouders staan lukraak - hoog én laag - op de lijst met piekbelasters.

„De overheid kan ook niet zomaar bepalen welke bedrijven moeten stoppen”, stelt een woordvoerder van Landbouw. Er zijn geen gesprekken geweest met de grootste piekbelasters, omdat dat niet mag volgens Europese regels voor staatssteun. Boeren verleiden om te stoppen, boekt sneller resultaat dan onteigenen, zegt de woordvoerder. „Een vrijwillige regeling maakt snellere uitvoering mogelijk. Verplichtende maatregelen leiden vaak tot lange juridische procedures, waar ook veel geld mee gemoeid kan zijn.”

Het ministerie stelt „heel bewust voor vrijwilligheid” te kiezen, en „absoluut niemand verplichten om met het boerenbedrijf te stoppen”. Dat heeft tot gevolg dat veehouders er zelf achter moesten komen of zij piekbelaster waren. Een royale stopsubsidie - 120 procent van de bedrijfswaarde - moest al het werk doen.

Grote piekbelasters zijn niet per definitie grote veehouderijen

„Het was niet doeltreffend, maar helpen op het beste”, constateert hoogleraar Onteigeningsrecht Jacques Sluysmans (Radboud Universiteit). Hoogleraar Hens Runhaar (Universiteit Utrecht), die voor de Tweede Kamer onderzoek deed naar een andere uitkoopregeling, is het daar mee eens: „De uitkoopregeling was te weinig gericht en te vrijblijvend.”

'Bezwaard hart'

Aanvankelijk was het plan om veel harder én gericht in te grijpen in de intensieve veehouderij.

Na maanden van massale boerenprotesten stelde regeringsadviseur Johan Remkes eind 2022 „met een bezwaard hart” voor om de stikstofuitstoot van een zo klein mogelijke groep boerenbedrijven „binnen een jaar” te reduceren, om Nederland van het slot te halen. Dat sloeg op 500 á 600 boeren: de Nederlandse landbouwsector, de intensieve veehouderij voorop, is verantwoordelijk voor de helft van de stikstof-

Lees verder op pagina 8

Methode

Over dit onderzoek

NRC, Follow The Money en Omroep Gelderland rekenden voor elke veehouder uit wat de stikstofbelasting op de natuur is. Daarvoor zijn de uitstootgegevens van veehouders uit 2021 gebruikt, die na een Woo-procedure van bijna drie jaar zijn verkregen. Daaruit ontleenden we de locaties van de stallen, het aantal dieren, de stalsystemen en het jaar waarop deze in gebruik genomen zijn.

De stikstofuitstoot van veehouders is berekend aan de hand van gestandaardiseerde emissiefactoren. Om te berekenen hoeveel van die uitstoot in gevoelige natuurgebieden valt, is het rekenmodel OPS gebruikt. OPS is eveneens het rekenhart van Aerius, het rekenmodel van het RIVM dat wettelijk verplicht is voor onder meer vergunningsaanvragen.

De hoogte van het uitkoopbedrag is berekend aan de hand van een rekentool van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), de uitvoerder van de regeling. Het bedrag bestaat uit een compensatie voor de opgekochte dierrechten, de productiecapaciteit en sloopkostenvergoeding.

De berekening van NRC kan afwijken van het daadwerkelijke uitkoopbedrag, als andere jaartallen, dieraantallen of de staloppervlakten gebruikt worden. De hoogte van het subsidiebedrag wordt „casuspecifiek” vastgesteld, stelt de RVO. Op individueel niveau kunnen de afwijkingen groot zijn, als bijvoorbeeld een ander jaartal gebruikt wordt.

» **Vervolg van** pagina 7

neerslag op kwetsbare natuur. Als een vrijwillige piekbelastersaanpak niet voldoende zou opleveren, moest volgens Remkes „verplichtend instrumentarium” worden ingezet.

Toenmalig minister Christianne van der Wal (Stikstof en Natuur, VVD) zette de uitkoopregeling, vergezeld van een „woest aantrekkelijk bod”, vervolgens open voor 3.000 veehouders, die zelf mochten bepalen of ze meededen. Wel hield ze de mogelijkheid tot dwang open, mocht de opbrengst tegenvallen. Onder haar opvolger Femke Wiersma (Landbouw, BBB) verdween vervolgens iedere suggestie van dwang. Afgelopen voorjaar zei ze tegen NRC: „Ik stuur niet op een bepaald percentage of aantal boeren dat moet stoppen. Sterker nog, ik wil juist zoveel mogelijk boeren perspectief bieden, zodat zij door kunnen met het mooie werk dat zij doen.”

De uitkoopregelingen ontstonden in een tijd waarin een boerenopstand dreigde, zegt hoogleraar Erisman. Verplichtende maatregelen lagen bijzonder gevoelig. „Dat risico wilde men niet nemen, denk ik. Nog steeds niet, het hele beleid is tot nu toe alleen nog maar vrijwillig.” Zonder stok achter de deur verloor de regeling geloofwaardigheid, zegt Hens Runhaar. „De grote jongens hadden sneller meegedaan als duidelijker was geworden dat hun verdienmodel op langere termijn niet meer houdbaar is.”

Van der Wal formuleerde nog „een inspanningsverplichting” om met de piekbelastersaanpak de overbelasting van de natuur met een kwart terug te dringen (een jaarlijkse reductie van gemiddeld 100 mol per hectare). Onder het kabinet-Schoof verdween die doelstelling helemaal. Minister Wiersma noemde het „een ambitie van het vorige kabinet”.

Sinds maart zijn ongeveer tweehonderd boeren die interesse in de uitkoopregeling toonden alsnog afgehaakt en uit de piekbelastersregeling gestapt. Volgens de recentste cijfers van het ministerie van Landbouw uit november gaat het Rijk nu zo’n 550 veehouderijen beëindigen voor een

Boven: Stallen in de gemeente Nederweert. **Onder:** Diezelfde stallen zijn gesloopt.
FOTO BEELDMATERIAAL NEDERLAND

bedrag van 1.344 miljard euro. Een nieuwe raming van de stikstofreductie is daarna niet meer gemaakt, laat een woordvoerder weten.

Dat zijn toevalligerwijs evenveel bedrijven als Remkes voorstelde, maar omdat het niet om de zwaarste belasters valt de opbrengst tegen. Volgens berekeningen van NRC zal de reductie landelijk gezien rond de 30 mol per hectare komen te liggen. Bij het plan van Remkes was de stikstofopbrengst ruim twee keer hoger geweest.

Lokaal, als veel boeren in hetzelfde gebied stoppen, kan het effect van uitkopen wel groter zijn, zegt het minis-

Deelnemers aan de regeling twijfelen alom aan het ecologische effect

terie. In 2024 per hectare gemiddeld zo’n 400 mol stikstof (een mol stikstof is 14 gram) meer dan kwetsbare natuurgebieden aankonden.

‘Meerderheid veehouders wil door’

Deelnemers aan de uitkoopregeling twijfelen alom aan het ecologische effect. Veehouders spreken over rationele, zakelijke besluiten met grote persoonlijke gevolgen. Stoppers voelen de druk van provincie en het Rijk op de agrarische sector om te krimpen toenemen. Ze vertellen *Follow the Money*, Omroep Gelderland en NRC dat ze al tegen hun pensioen aan zaten

zonder bedrijfsopvolgers, kampten met gezondheidsklachten, of bedrijfsmatig waren vastgelopen, met bijvoorbeeld verouderde stallen zonder financieringsruimte om te investeren.

„De meerderheid van veehouders zal ondanks dit ‘woest aantrekkelijke’ bod door willen”, zegt hoogleraar Onteigeningsrecht Sluysmans. „Dat soort vergoedingen zijn niet genoeg om ze te overtuigen. Veel kan direct naar de bank om schulden af te betalen. Wat hou je dan nog over?”

Uitkoopregelingen zijn alleen nuttig om een eerste klapper te maken, stelt hoogleraar Runhaar. „Om aan de rechtbank te laten zien: we zijn echt serieus bezig.” Maar voor de lange termijn moet je heel andere maatregelen nemen. „Dan moet je de kaart van Nederland opnieuw tekenen”, zegt Runhaar, „waar kan welke vorm van landbouw wel en waar niet?” Collega hoogleraar Erisman zegt dat de miljarden die gespendeerd worden aan individuele boerenbedrijven beter ingezet kunnen worden. „Voor landbouwhervormingen die aantrekkelijker zijn voor alle boeren.”

De LTO, de grootste belangenorganisatie van boeren, vindt het vrijwillige uitkopen van veehouders ook ineffectief. „Er liggen ook alternatieven. Remkes zei: maak als hele sector nou de bocht. Dat kan, met innovatie, met stalmaatregelen. Maar daar is geen beleid voor, nog altijd niet.”

De overheid wil het roer omgooien - op termijn krijgen boeren uitstootdoelen voor hun bedrijf - om de emissie van de landbouw fors te reduceren. De enige concrete maatregel is vooralsnog een nieuwe uitkoopregeling, het concept daarvan werd maandag gepubliceerd. In eerste instantie wordt 715 miljoen uitgetrokken, maar als de belangstelling groot is, kunnen de kosten oplopen tot 6 miljard euro, blijkt uit een ambtelijke notitie.

Elke veehouder mag aan deze uitkoopregeling meedoen. Veehouders die binnen een kilometer van een Natura 2000-gebied zitten, krijgen 10 procent extra. „Dit komt de doeltreffendheid van de regeling ten goede”, schrijft het ministerie in een toelichting.

Deelname aan de regeling, wordt benadrukt, is vrijwillig.

Van links naar rechts: Dilan Yesilgöz (VDV), Henri Bontenbal (CDA), Joost Eerdmans (JA21) en Rob Jetten (D66) met informateur Rianne Letschert. FOTO LINA SELG/ANP

FORMATIE

Minderheidskabinet-Jetten, oppositie twijfelt: meedoen of ‘lijn trekken’?

Weér mogen de oppositiepartijen langskomen in de formatie. D66, VVD en CDA zoeken steun voor hun minderheidskabinet.

Liam van de Ven en Petra de Koning
DEN HAAG

CU-leider Mirjam Bikker komt op dinsdagochtend Jan Struijs van 50Plus tegen, in de gang van de Tweede Kamer. „De beste wensen, Jan.” En ook: „Ben jij op weg naar de informateur? Verkoop je huid duur, hè.”

Struijs is de eerste die langskomt bij informateur Rianne Letschert sinds D66, VVD en CDA hebben besloten dat ze met z’n drieën een minderheidskabinet gaan vormen. Dat vraagt iets „van ons allemaal”, zegt Struijs al uit zichzelf, net voordat hij bij Letschert naar binnen gaat. „We zullen allemaal water bij de wijn moeten doen.” Al wijst hij ook op zijn binnenzak. Zijn partij heeft „strepen in het zand”, en die heeft hij op papier meegenomen voor Letschert en de fractievoorzitters van D66, VVD en CDA: de AOW moet overeind blijven en bezuinigingen in de ouderenzorg zijn voor 50Plus een „héél diepe streep in het zand”.

Hij wil „coöperatief” zijn, zegt hij tegen de verslaggevers bij de ingang. Zijn partij is niet zoals „andere”, die „vooraf zeggen: wij willen niet meedoen”. Struijs bedoelt de

PVV. Geert Wilders had al in een persbericht laten weten: „Ik ga dus ook géén koffie drinken met Jetten, Yesilgöz en Bontenbal.” Wilders leek niet de moeite te hebben genomen om Yesilgöz’ naam goed te spellen. In het persbericht stond ook nog: dat de andere fractievoorzitters wél gingen koffiedrinken, moesten ze „zelf weten”. „Maar de PVV werkt opgeen en keuzewijze aan de afbraak van Nederland. Hoe korter Jetten premier is hoe beter!” Het persbericht was daarmee vooral bedoeld voor de uiterst rechtse partijen, JA21, FVD en BBB, die wel langgaan bij de formatie. Wilders wil hen neerzetten als meelopers.

Rode lijnen

Met het aankomende minderheidskabinet-Jetten, met maar 66 zetels in de Tweede Kamer, krijgen de oppositiepartijen de kans om voor Letschert en de fractievoorzitters van D66, VVD en CDA: de AOW moet overeind blijven en bezuinigingen in de ouderenzorg zijn voor 50Plus een „héél diepe streep in het zand”.

Partijen als de ChristenUnie en de SGP werken doorgaans constructief mee met zo’n beetje alle kabinetten. Deze formatie hebben

zij wel duidelijke rode lijnen: ze willen niet dat er iets verandert aan de onderwijsvrijheid. En ze willen géén medisch-ethische hervorming, terwijl D66 en VVD juist liberaal aankijken tegen de kweek van embryo’s voor de wetenschap, euthanasie en abortus. Komt het kabinet wel met zulke plannen, dan zullen ChristenUnie en SGP andere voorstellen niet steunen.

Het land „moet wel verder”, vindt JA21-leider Eerdmans. „Wij zeggen niet: bekijk het maar.”

Tenminste, dat is de onderhandelspositie die ze nu nog kiezen. Want achter de schermen weten de kleine partijen ook al dat een al te starre houding ze duur kan komen te staan. Wie helemaal niet meeweegt met het aanstaande kabinet loopt het risico om weggezet te worden als niet-constructief. Het aanstaande minderheidskabinet is voor de oppositie ingewikkeld: zij weten nog niet wat voor balans tussen meewerken en tegenstribbelen hun kiezers zullen waarderen. De coalitiepartijen hopen dat ze

alvast de basis kunnen leggen voor samenwerking. Die basis is nu nog wankel: doordat Yesilgöz GroenLinks-PvdA uitsloot is het chagrijn bij partijleider Jesse Klaver groot. Hij wachtte dagenlang met een reactie op het nieuws dat er een minderheidskabinet komt. Jetten en Bontenbal denken erover na hoe ze het met GroenLinks-PvdA weer goed krijgen, bij de VVD lijkt dat veel minder een punt te zijn: daar valt te horen dat Klaver er zelf maar overheen moet zien te komen.

JA21-leider Joost Eerdmans is „teleurgesteld”, zegt hij dinsdag net voor zijn gesprek met de informateur en de leiders van D66, VVD en CDA. Zijn partij had graag willen meedoen aan een kabinet, en nee, zegt hij, niemand had nog aan hem gevraagd: „Joost, wat zou jij willen inleveren?” Maar het is ook alsof Eerdmans alweer een beetje over zijn teleurstelling is heengestapt. Hij gaat, zegt hij, naar binnen „met een open mind”. Hij zegt ook: „Ze hoeven niet meteen een motie van wantrouwen te verwachten van JA21.” Het land „moet wel verder”.

Hij zegt niet: bekijk het maar.” Volgens Eerdmans is er een kans dat de oppositie „zich verenigt”, en de wandelgangen van de Tweede Kamer is dat al duidelijk: partijen maken koffieafspraken

met elkaar. Ze ruiken kansen. Bij de aanstaande coalitie zijn ook de Kamerleden en medewerkers er al druk mee: wat wil de oppositie? Wat wil de oppositie niet?

Bekvechten

Jetten, Yesilgöz en Bontenbal hopen dat de meeste partijen aan ‘het landsbelang’ zullen denken, al beseffen ze ook wel dat daar een andere politieke cultuur voor nodig is dan die van de afgelopen jaren. In het kerstrees had Bontenbal zich in minderheidskabinetten verdiept, op de CDA-website schrijft hij: „Een minderheidskabinet dwingt tot samenwerking en dat leidt tot andere verhoudingen.” Dat klinkt al als een zekerheid. Dat is het nog lang niet.

Jan Struijs van 50Plus vindt: „We moeten niet hebben dat het hier weer bekvechten wordt.” Hij gelooft in „een nieuw elan” en na zijn gesprek zegt hij dat hij „blij” is. Hij zei dat hij „verdiende vragen” had gekregen van de fractievoorzitters, waardoor hij denkt dat ze al ver zijn met hun plannen.

Eerdmans zegt na zijn gesprek dat hij niet weet hoe het nu verder gaat, en of hij nog eens mag langskomen. Wat hij wel weet: „Dit wordt een middenkabinet, met een linksige signatuur.”

Advertentie

DE VLOEK VAN HET ZWARTE GOUD

Donald Trump is dol op olie. Het is dé reden voor de inval van Venezuela. Maar is de tijd van olie niet voorbij? Deze week in Wereldzaken: wat is de macht van olie?

Luister elke dinsdag een nieuwe aflevering bij NRC en in alle podcast-apps. Ga naar nrc.nl/wereldzaken voor meer over de podcast

nrc

INTERVIEW **TACO DIBBITS** DIRECTEUR RIJKSMUSEUM

Grote gift voor Rijksmuseum: ‘Liefde voor beeldhouwkunst schiep een band’

De gift van 60 miljoen euro van de Don Quixote Foundation voor een nieuwe beeldentuin bij het Rijkmuseum in Amsterdam is ook naar internationale maatstaven groot. Directeur Taco Dibbits: „De schenker ziet deze nieuwe tuin als een cadeau aan de stad, hij vond het belangrijk dat de tuin vrij toegankelijk is.”

Anne Moraal en Danielle Pinedo

AMSTERDAM

Het Rijksmuseum in Amsterdam heeft een schenking van 60 miljoen euro ontvangen van de Don Quixote Foundation van investeerder Rolly van Rappard. Daarmee wordt een nieuwe beeldentuin aangelegd, schuin tegenover de voorkant van het museum. Nooit eerder ontving het museum zo’n groot geldbedrag als schenking. Museumdirecteur Taco Dibbits vertelt wat eraan voorafging.

Krijgt u veel reacties op het nieuws over de schenking?

„Heel veel, vooral van collega-directeuren van musea, in binnen- en buitenland. Maar ook van andere schenkers van ons. Want dat is een mooie bijkomstigheid van zo’n groot geldbedrag: het kan anderen inspireren om hetzelfde te doen.”

Is 60 miljoen euro ook naar internationale maatstaven een grote schenking voor een museum?

„Zeker. De National Gallery in Londen ontving vorig jaar twee schenkingen van fondsen van elk 150 miljoen pond (173 miljoen euro). Dergelijke bedragen zijn niet eerder in de museumwereld uitgekeerd. Ik denk dat die 60 miljoen in Europa op plek twee staat.”

Hoe wordt het bedrag besteed?

„Een deel gaat naar het aanleggen van de beeldentuin, die uit drie paviljoens en een tuin bestaat. De rest gaat naar onderhoud, veiligheid, transport en naar het programmeren van tentoonstellingen. We willen twee presentaties per jaar houden. De eerste hebben we

voor na de zomer dit jaar gepland.”

Architect Norman Foster, onder meer bekend van de koepel van de Rijksdag in Berlijn, transformeert de bestaande drie gebouwen tot tentoonstellingsruimtes. Welke opdracht kreeg hij?

„Het is een monument, dus ga er respectvol mee om en doe alleen ingrepen die consistent en holistisch zijn. Maak goed gebruik van het natuurlijke licht. De door landschapsarchitect Piet Blankaart ontworpen tuin moet een oase worden, die mooi aansluit bij de vergroening waarvoor bewoners in de nabijgelegen Frans Halsbuurt zich al langer inzetten.”

En het museum krijgt ook een aantal werken in langdurige bruikleen.

„Een aantal vaste ankers, beelden die herkenning bij het publiek zullen oproepen, van bijvoorbeeld Jean Arp en Alexander Calder. Maar er zullen ook werken gaan rouleren. Ik ga niet zeggen wat.”

Hoe is het contact met de schenker tot stand gekomen?

„Ik heb hem in 2011 of 2012 ontmoet via een gezamenlijke Amerikaanse vriend. Onze liefde voor beeldhouwkunst schiep een band. De stichting ondersteunt onze beeldentuin financieel sinds 2013 en schonk in 2023 een bedrag van 12,5 miljoen euro, waardoor de jaarlijkse beeldentoonstelling voor een decennium was verzekerd. De schenker ziet deze nieuwe tuin als een cadeau aan de stad, hij vond het belangrijk dat de tuin vrij toegankelijk is.”

Van wie kwam het idee om het grootser aan te pakken?

„Het was een toevalstreffer. Ik ben al heel lang geïnteresseerd in een paar

Schenking

Wat is de Don Quixote Foundation?

De Don Quixote Foundation, of *Stichting DQ Art Foundation* zoals de organisatie staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel, is gevestigd in Amsterdam-Zuid en werd opgericht door miljardair Rolly van Rappard. **Van Rappard is een van de oprichters en senior partners van investeringsmaatschappij CVC**, een van de vijf grootste private-equitybedrijven ter wereld. Het ‘Don Quixote’ uit de naam van de stichting is een verwijzing naar de adellijke titel ‘ridder’ van de Van Rappards.

De stichting staat bekend om haar giften aan de culturele wereld én het feit dat de familie zich in de media zeer terughoudend opstelt. De stichting was ook voor *NRC* niet bereikbaar voor commentaar. De ‘Don Quixote Foundation’ is de grootste begunstiger van het Rijksmuseum. De verbinding tussen kunst en cultuur staat binnen de schenkingen centraal. Zo ondersteunt de stichting sinds de heropening van het Rijksmuseum in 2013

de jaarlijkse beeldtentoonstelling in de Rijksmuseumtuinen. In 2017 gaf zij albums met meer dan 700 16de-eeuwse aquarellen en tekeningen van flora en fauna door naturalist Anselmus de Boodt (1550-1632) langdurig in bruikleen. Ook maakte ze de tentoonstelling *Onderkruipfels* mogelijk, waar insecten centraal stonden. In 2023 deed de stichting al een aanzienlijke schenking van 12,5 miljoen zodat het museum de beeldtentoonstellingen in de tuinen ook in de toekomst zou kunnen blijven organiseren.

In 2024 kreeg ook het Stedelijk Museum een schenking van de stichting voor een ‘beeldentuin’ in de hal van het museum, waar zich vroeger de ‘echte’ beeldentuin bevond. Een van de meest opvallende werken in de ‘Don Quixote Sculpture Hall’, de officiële naam van de entree, is de dode zebra op sterk water van Damien Hirst. Dit werk is een bruikleen uit de collectie van de Don Quixote Foundation.

ommuurde paviljoentjes vlakbij het museum [Het Carel Willinkplantsoen]. Zat daar een geheime tuin achter? En zou het niet mooi zijn om dat ooit bij het museum te betrekken? Lang werd het gehuurd door kantoren, maar begin vorig jaar kwamen die paviljoentjes vrij en toen ben ik gaan informeren of we het niet konden huren. Toen de schenker niet veel later zei dat het hem mooi leek om een grotere plek voor de tuin te vinden, zei ik: die is er al!”

Loop je als museum niet het gevaar speelbal van een schenker te worden, of kan je ook voorwaarden stellen?

„Daar ben ik absoluut niet bang voor; het Rijksmuseum heeft zó’n geschiedenis van formaat. Onze onafhankelijkheid staat voorop. Wij bepalen wat wel en wat niet in de tuin komt. Ik denk dat we niet moeten onderschatten hoe belangrijk schenkingen voor musea zijn. Zonder schenkingen zou het Rijksmuseum er heel anders hebben uitgezien.”

Behalve een bordje ‘Don Quixote Pavilion and Garden at the Rijksmuseum’ worden er geen tegenprestaties verwacht?

„Nee. En ik ben blij met de naamsvermelding. Je laat ermee zien: dit hoort bij het Rijksmuseum, maar het staat ook op zichzelf.”

In 2024 schonk de Don Quixote Foundation ook een beeldentuin aan het Stedelijk Museum, ook met beelden uit de 20ste eeuw. Leidt dat niet tot concurrentie?

„Nee. De directeur van het Stedelijk en ik hebben daar veelvuldig contact over. Het Stedelijk heeft een collectie met een heel ander karakter. In het Rijks vind je kunst in de traditie van de voorgaande eeuwen en in het Stedelijk

Artist impression van de beeldentuin voor internationale beeldhouwkunst. FOTO FOSTER + PARTNERS

„Zonder schenkingen zou het Rijksmuseum er heel anders hebben uitgezien

vind je werken van dezelfde kunstenaars als avant garde. Dat zit elkaar niet in de weg.”

Vorige week schreven vier grote cultuurfondsen een brandbrief aan de formerende partijen, met de boodschap: wij vullen slechts aan, wij vervangen geen overheidsgeld. Zo’n grote gift kan anderen inspireren om te schenken, zoals u zegt, maar wordt de scheefgroei tussen privaat geld en subsidie dan niet nóg groter?

„Ik begrijp de oproep van de fondsen goed. De cultuursector heeft het zwaar en het is van belang dat de overheid blijft investeren. Maar het is wel zo dat de groep private fondsen kleiner is geworden die musea kunnen aanspreken. Fondsen steunen bijna altijd op tijdelijke basis. Voor ons museum is het heel belangrijk dat we zo’n lange lijn kunnen uitzetten.”

Het Rijksmuseum kondigde vorige maand ook een nieuwe vestiging in Eindhoven aan. Is dit soort uitbreidingen nodig voor musea om te overleven en relevant te blijven?

„Het Rijksmuseum heeft een heel grote collectie. Verspreiding, om mensen uit het hele land te kunnen bedienen, is een belangrijke overweging geweest voor de vestiging in Eindhoven. Maar voorlopig blijft het hierbij. We gaan niet eindeloos door met uitbreiden.”

Advertentie

Podcast Verborgen Voetsporen | seizoen 2

Edvard Munch in Oslo

met Roelof Hemmen & SRC reisleider Frits

luister nu

SRC
Laat je al ruim 40 jaar mede zien

VERBORGEN VOETSPOREN

SRC-reizen.nl/podcast

RECHTSAAK

Doodstraf geëist tegen Zuid-Koreaanse oud-president Yoon om coup poging

Wieland van Dijk

AMSTERDAM

Een speciale aanklager in Seoel heeft dinsdag de doodstraf geëist tegen de Zuid-Koreaanse oud-president Yoon Suk-yeol. Yoon trachtte in december 2024 - tevergeefs - de macht naar zich toe te trekken door de staat van beleg uit te roepen.

De strafeis kwam op de laatste zittingsdag van een van de belangrijkste rechtszaken tegen Yoon, wiens coup poging stuitte op massale demonstraties en een kordate

ingreep van het door de oppositie gedomineerde parlement. Hij werd enkele weken later afgezet, opgepakt en aangeklaagd.

Yoon had op de avond van 3 december 2024 een onverwachte televisietoespraak gehouden, waarin hij aankondigde dat politieke activiteiten, waaronder die van het parlement, voorlopig werden verboden en dat onder meer vakbonden en de vrije pers aan banden werden gelegd. Volgens hem waren die tijdelijke maatregelen nodig omdat het land werd bedreigd door „antistatelijke en pro-Noord-Koreaanse krachten” die

de volksvertegenwoordiging geïnfiltreerd zouden hebben.

De conservatieve Yoon was anderhalf jaar eerder met een flinterdunne marge tot president gekozen. Hoewel hij indruk maakte met doortastend buitenlandbeleid kreeg hij in eigen land weinig voor elkaar omdat hij daarvoor parlementaire steun ontbeerde. Hij was bovendien gefrustreerd door de vele corruptieonderzoeken tegen mensen uit zijn politieke en persoonlijke entourage, onder wie zijn vrouw Kim Keon-hee, die ook in voorarrest zit.

VRUCHTBAARHEIDSBEHANDELING

Isala-ziekenhuis aansprakelijk voor fertiliteitsfraude

Een gynaecoloog gebruikte zijn zaad bij een vrouw die een drieling kreeg en dacht dat het sperma van haar man werd gebruikt.

Kim Bos

AMSTERDAM

Nadat zwanger worden maar niet lukte, stapte een echtpaar eind jaren tachtig naar een fertiliteitskliniek in het ziekenhuis. Daar bleek het zaad van de man zwak, maar er waren

mogelijkheden. Na verschillende kunstmatige inseminaties, een methode waarbij verbeterd (eigen) zaad met een slangetje in de baarmoeder wordt ingebracht, raakte de vrouw zwanger van een drieling.

Het was het begin van een moeilzaam gezinsleven. De kinderen toonden karaktertrekken en interesses die hun ouders niet herken-

den, en ze wisten niet goed hoe ze daarmee om moesten gaan. Toen in 2021 bekend werd dat gynaecoloog Jan Wildschut, werkzaam in het latere Isala-ziekenhuis, heimelijk zijn eigen zaad had gebruikt bij tientallen vruchtbaarheidsbehan-

delingen, deden de kinderen een dna-test.

Wildschut gebruikte zijn eigen zaad in de meeste gevallen bij wensouders die een behandeling met donorzaad hadden afgesproken, maar inmiddels is gebleken dat hij zijn zaad ook gebruikte voor het verwekken van zeven kinderen bij moeders die dachten dat het zaad van hun partner werd gebruikt. Wildschut bleek de biologische vader van de drieling.

Het Isala-ziekenhuis in Zwolle is aansprakelijk voor wat dit gezin is overkomen, bepaalde het hof deze dinsdag in de uitspraak van het ho-

ger beroep. „Met het ernstig verwijtbare handelen werd een inbreuk gepleegd op het zelfbeschikingsrecht en de persoonlijkheidsrechten van de kinderen.”

Inseminatie als verkrachting

Het is voor het eerst dat een ziekenhuis ondanks het verstrijken van de verjaringstermijn van twintig jaar voor fertiliteitsfraude aansprakelijk is gesteld. In overleg met het ziekenhuis zal de komende tijd tot een gepaste schadevergoeding gekomen worden, zegt advocaat van de familie Mark de Hek.

Nadat zij achter de werkelijke

toedracht kwam, heeft de moeder de inseminatie ervaren als „verkrachting”, blijkt uit het arrest. Ze heeft het gevoel dat zij door de gynaecoloog als „een broedmachine” is gebruikt. „Voor de kinderen is het schrijnend dat zij in een belangrijke periode van hun leven (...) niet hebben geweten wie hun biologische vader was en waar bepaalde karaktertrekken vandaan kwamen.”

Gynaecoloog Jan Wildschut overleed in 2009. In 2016 overleed de voormalige echtgenoot van de moeder.

Met medewerking van Cas Reijnders

AI

VS gaan chatbot Grok integreren bij defensie

AMSTERDAM

De VS gaan het omstreden taalmodel Grok van Elon Musks AI-bedrijf xAI gebruiken bij defensie. Dat maakte defensieminister Pete Hegseth, geflankeerd door Musk, dinsdag bekend bij Musks ruimtevaartbedrijf SpaceX in Brownsville, Texas. Het programma moet geïntegreerd worden in het generatieve AI-programma van Google binnen het netwerk van het Pentagon.

Hoewel Hegseth erbij zegt dat integratie van het AI-programma op een verantwoorde manier moet gebeuren, specificeert hij niet waar zijn grens ligt tussen verantwoord en onverantwoord gebruik. Wel zegt hij dat het programma gaat draaien op zoveel mogelijk militaire data. Het is onduidelijk welke toepassingen het AI-model precies krijgt.

De timing is opvallend, nu Grok juist onder vuur ligt. De chatbot, door Musk gepresenteerd als alternatief voor de in zijn ogen te ‘woke’ programma’s als ChatGPT, kent doelbewust minder serieuze vangrails dan concurrenten. Zo gaf het in X geïntegreerde programma antisemitische antwoorden op vragen van gebruikers. (NRC)

OEKRAÏNE

Inwoners regio Kyiv zonder stroom door Russische aanvallen

AMSTERDAM

Honderdduizenden inwoners van de Oekraïense regio Kyiv zitten in temperaturen zwaar onder het nulpunt (het is op dit moment -11 graden Celsius) zonder stroom door Russische aanvallen. Dat heeft president Volodymyr Zelensky dinsdag gezegd op X. In de regio Charkiv doodden de Russen vier mensen met een raket op een postkantoor.

Rusland heeft in de nacht van maandag op dinsdag honderden drones en 25 raketten op Oekraïne afgevuurd. „Opnieuw waren onze energiefaciliteiten het hoofddoelwit”, schrijft Zelensky. Sinds de Russische invasie in februari 2022 schroeft Rusland de aanvallen op de Oekraïense energie-infrastructuur iedere winter op. Gevolg is niet alleen dat slachtoffers in het donker en in de kou zitten, vaak zonder werkend gasfornuis om een warme maaltijd mee te bereiden, maar ook dat bijvoorbeeld de luchtalarmen niet werken. (NRC)

Het hoofdkantoor van chipmaker Nexperia in Nijmegen. FOTO ROB ENGELAAR

VIJF VRAGEN OVER NEXPERIA

Gaat het onderzoek naar wanbeleid door?

Werd de Chinese topman Wing terecht aan de kant geschoven? Woensdag besluit de Ondernemingskamer of het onderzoek naar wanbeleid bij chipmaker Nexperia doorgaat. Vijf prangende vragen over de Nexperia-saga.

Marck Hijink

AMSTERDAM

Niemand leek in de gaten te hebben hoe afhankelijk de wereld is van decennia-oude chiptechnologie, totdat begin oktober een intern conflict bij de Nijmeegse chipmaker Nexperia ontlofte. Dat leidde tot een diplomatieke crisis in de relatie tussen Nederland en China en een acuut chiptekort in de autoindustrie. Donald Trump en Xi Jinping moesten er persoonlijk aan te pas komen om de levering enigszins vlot te trekken. Toch kampen autofabrikanten zoals Honda nog altijd met chiptekorten.

Nexperia raakte verscheurd: twee kampen, het Chinese moederbedrijf Wingtech en de Nederlandse dochter Nexperia, die er niet voor terugschriken om elkaars vuile was buiten te hangen. Op woensdag buigt de Onderne-

mingskamer in Amsterdam zich voor het eerst publiekelijk over de Nexperia-zaak. Omdat de belangstelling groot zal zijn, is de zaak online live te volgen.

Vier maanden geleden ontnam de Nederlandse rechter topman Zhang Xuezheng (bijnaam ‘Wing’) de macht over zijn eigen bedrijf, nadat medebestuurders hem beschuldigden van wanbeleid. Deze drie mannen stonden zelf op het punt om de wacht te worden aangezegd. Nexperia, dat een hoofdkantoor in Nederland heeft, was een dag eerder ‘bevrozen’ door een noodwet van minister Karremans van Economische Zaken (VVD).

De spoedmaatregel van de Ondernemingskamer bleek nog veel ingrijpend. Zonder dat er een zitting aan te pas kwam, werd de Chinese topman Wing op 1 oktober op non-actief gesteld en verloor hij de controle over zijn aandelen. Deze voorlopige ‘voorziening’ bleef overeind in een latere besloten zitting, medio oktober. Woensdag gaat

Omdat de belangstelling groot zal zijn, is de Nexperia-zaak online live te volgen

het om de vraag of deze tijdelijke maatregelen gehandhaafd blijven en of er daadwerkelijk een onderzoek komt van de Ondernemingskamer - een zogeheten enquête.

1 | Wat ging er mis bij Nexperia?

Nexperia maakt grote hoeveelheden simpele chips, schakelaars die je in alle soorten elektronica terug kan vinden - vooral in auto's. De productie vindt plaats in Europa, het verpakken van de chips gebeurt in Azië, met name in het Chinese Dongguan. Sinds 2019 is Nexperia eigendom van het Chinese Wingtech, een bedrijf van Wing.

Nexperia raakte daardoor verzeild in de geopolitieke strijd tussen de VS en China. Moederbedrijf Wingtech kreeg eind 2024 Amerikaanse exportrestricties opgelegd en een jaar later trof Nexperia hetzelfde lot. Daardoor zag Wing zich genoodzaakt oplossingen te vinden voor de exportrestricties die hij

bestelling van 200 miljoen dollar aan chips eigenlijk 120 miljoen te hoog was. Volgens Wingtech was dat geen weggegooid geld: er zouden in de toekomst toch veel meer chips nodig zijn in China. De grenzen tussen Nexperia en zijn chipfabriek waren lastig te trekken omdat Wingtech ook Nexperia-chips onder eigen merk uitbracht. Voor Wing gebeurde alles volgens afspraak, toch vatte minister Karremans het in een Kamerbrief samen als de „oneigenlijke verplaatsing van geld, technologie en kennis naar een entiteit buiten de Nexperia-groep”.

4 | Waarom greep Economische Zaken in?

Het ministerie van Economische Zaken (EZ) heeft zich als belanghebbende gemeld in de zaak van de Ondernemingskamer. Nexperia was, met medeweten van Wing, al anderhalf jaar bezig om op advies van EZ een nieuwe bestuursstructuur op te tuigen. Een Nederlandse Raad van Commissarissen (RvC) moest garanderen dat de chipproductie en kennis in Europa zouden blijven, een gedeelde beursnotering aan de AEX zou Wingtechs grip verkleinen. In ruil daarvoor kon Nexperia rekenen op steun van EZ in gesprekken met westerse klanten en overheden.

Wing accepteerde wel een RvC, maar wilde deze niet optuigen met vertochten. Wingtech vindt niet dat er sprake was van daadwerkelijke afspraken, bovendien zouden de Nederlandse onderhandelaars te makkelijk aan de eisen van de overheid tegemoet willen komen.

De Amerikaanse exportrestricties voor Nexperia, die eind september vorig jaar actief werden, zetten de relatie met EZ onder druk. Het dreigende vertrek van de bestuursleden was voor Karremans aanleiding om een noodwet uit de kast te trekken. Ook schrok EZ van de mogelijke verkoop van Nexperia's chipfabrieken in Hamburg en Manchester. Dit werd in Den Haag gezien als een noodsprong van Wing. Maar volgens Wingtech was het bedrijf deze strategische optie slechts aan het onderzoeken. Wing heeft Nexperia ook niet beroofd, stelt Wingtech: eind september stond er nog 400 miljoen euro op de rekening van het bedrijf.

5 | Valt deze breuk nog te lijmen?

De Amerikaanse exportrestricties voor Nexperia zijn voorlopig van tafel, na gesprekken tussen Trump en Xi. Maar dat verandert niets aan de situatie: Nexperia blijft in tweeën gesplitst: Nexperia BV en een Chinese divisie. Beide partijen beschuldigen elkaar van illegale praktijken en wanbeleid. De kans dat deze vertrouwensbreuk hersteld wordt, lijkt miniem.

De Nexperia-saga leidde tot grote ontzetting in China, maar ook bij klanten zit de schrik erin nadat China de uitvoer van Nexperia-chips uit Dongguan afknep. Nexperia's omzet daalde scherp, en daarmee ook de waarde van de onderneming. Wingtech wil dat EZ opdraait voor deze miljardenschade en vindt dat EZ onder één hoedje speelde met de Europese Nexperia-bestuurders.

De Ondernemingskamer nam in oktober een snelle beslissing op basis van beperkte informatie. Wingtech stelt dat het onvoldoende tijd kreeg voor het verweer, maar deze keer kan de verdediging meer context geven. Gezien de chaotische situatie ligt het voor de hand dat het onderzoek van de Ondernemingskamer doorgaat en de maatregelen gehandhaafd blijven. De daadwerkelijke uitspraak kan nog enkele weken op zich laten wachten.

De saga leidde tot grote ontzetting in China, maar ook bij klanten zit de schrik erin

verwachtte. Hij bereidde een ingrijpende reorganisatie voor en liet onderzoeken of Nexperia's chipfabrieken in Europa verkocht konden worden.

2 | Waarom wilde Wing breken met zijn mede-bestuurders?

Wing was getergd door de argwaan bij westerse politici voor zijn Chinese achtergrond. Hij verloor ook het vertrouwen in zijn eigen Europese leiding en wilde dubbele managementlagen verwijderen. Wingtech bestond immers alleen nog maar uit Nexperia, nadat Wing negen andere ondernemingen moest afstoten als gevolg van exportbeperkingen.

Wingtech voorzag een terugval in omzet - westerse klanten konden afhaken als Nexperia onder Amerikaanse restricties zou vallen. Wing wijzigde de bankvolmachten van de Nexperia-top en bood drie Europese bestuursleden een ontslagregeling aan. De topman was hun kritische vragen beu, deze bestuursleden konden volgens hem niet mee in het tempo en de efficiëncyslag die hij voor ogen had. Deze drie personen stapten daarna naar de Ondernemingskamer.

3 | Wat deed Wing verkeerd?

Een van de beschuldigingen betreft een deal tussen Nexperia en een andere onderneming van Wing, chipfabriek WingSkySemi (WSS) in Shanghai. Dat bedrijf maakt geen onderdeel uit van de Wingtech-groep. WSS was opgericht om Nexperia in China van chips te voorzien maar maakt nog geen winst - daarom was van belang dat WSS niet failliet zou gaan.

Intern klonk echter kritiek dat een

nrcwebwinkel

Adviesprijs
359,-
279,-

HAY

Butler trapje van eikenhout

- › Multifunctioneel en veelzijdig trapje
- › Gemaakt van stevig eikenhout
- › Ideaal als bijzettafel, kruk of bankje

De Butler is een slimme en veelzijdige huishoudhulp, ontworpen door Shane Schneck. Het is in de eerste plaats een trapje met twee extra treden, handig om bij hoge plekken te komen. Maar je kunt het ook gebruiken als bijzettafel, kruk of bankje naast je bed als je het niet als trap nodig hebt. Het is gemaakt van stevig eikenhout en komt volledig gemonteerd, dus je kunt het meteen gebruiken.

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/butler

Per operatie verdwijnt gemiddeld twaalf kilo materiaal in de prullenbak. FOTO'S GETTY IMAGES

Nina Folkerts

LEEUWARDEN

OK-assistent Petra Middendorp (63) staat bij een metalen trolley in het Frisius MC in Leeuwarden. Op de kar liggen plastic verpakkingen, elk met de naam van een operatie op de pakken gedrukt: heup, darm, nier. „Bij elke ingreep wordt de OK zo ingericht dat niets ontbreekt”, zegt Middendorp.

Ze pakt een pak, scheurt het open. Pincet, schaar, klemmen, stapels gaasjes. „De chirurg mag natuurlijk niets missen”, zegt ze. „Maar alles wat het steriele veld – het vrij van ziekteverwekkers gehouden operatiegebied – raakt, belandt na afloop in de afvalbak”, zegt ze, „ook als het ongebruikt is.”

Per operatie verdwijnt gemiddeld twaalf kilo materiaal in de prullenbak. Operatiekamers vormen maar een klein deel van het ziekenhuis, maar zijn wel goed voor ongeveer 30 procent van de totale hoeveelheid ziekenhuisafval, blijkt uit cijfers van De Groene OK, een landelijk netwerk van zorgprofessionals dat zich inzet om operatiekamers te verduurzamen. „Een deel is onvermijdelijk”, zegt Middendorp. „Maar een ander deel komt doordat we steeds meer materiaal gebruiken.”

Sinds ze in het ‘green team’ zit, een ziekenhuisbrede werkgroep die onderzoekt hoe de zorgpraktijk duurzamer kan, kijkt ze bij elke ingreep kritisch naar wat wordt klaargelegd. „Hebben we dit echt nodig, of kan het met minder en duurzamer?”

Toch bleken oude gewoontes hardnekkig. Toen ze wegwerpdakens op de OK verving door wasbare, trok Middendorp nog regelmatig dekens uit de prullenbak. „Zo diep zat dat weggooien erin.” Steeds meer Nederlandse ziekenhuizen zetten inmiddels actief in op ver-

REPORTAGE **VERDUURZAMEN**

Ziekenhuizen moeten groener en dat vraagt radicaal anders werken

Ziekenhuizen redden levens, maar schaden het milieu met bergen wegwerpmateriaal en energieverblindende apparatuur. Tegen 2050 moeten ze vrijwel volledig circulair draaien. Hoe werkt de zorg daarnaartoe?

duurzaming, blijkt uit een rondvraag van NRC. 58 ziekenhuizen hebben de Green Deal Duurzame Zorg ondertekend, een initiatief van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) samen met zorgorganisaties, brancheverenigingen en verzekeraars, waarin is afgesproken dat de zorg in 2050 circulair en klimaatneutraal moet zijn.

Veel ziekenhuizen werken met meerjarige verduurzamingsplannen en hebben duurzaamheidscoördinatoren en green teams aangesteld. Verspreid over het land zijn er inmiddels meer dan tweehonderd van zulke teams actief, doorgaans bestaande uit enkele tot een tiental medewerkers van verschillende zorgafdelingen.

Die inzet moet de forse milieu-impact van de zorg terugdringen. Ziekenhuizen produceren jaarlijks ongeveer

“
We verliezen uit het oog hoe groot onze invloed op het milieu is en wat dat betekent voor de gezondheid

Frank Willem Jansen
voorzitter
Groene OK

1.500 kilo afval per bed, blijkt uit cijfers van de Milieubarometer, een meetinstrument dat organisaties helpt hun milieu- en klimaatimpact in kaart te brengen. Volgens het RIVM is de totale zorgsector verantwoordelijk voor circa 7 procent van de jaarlijkse CO-uitstoot.

Tijdens de coronapandemie nam de afvalberg verder toe. Zorgverleners grepen massaal naar wegwerpmaterialen en beschermingsmiddelen: afvalverwerker SUEZ zag het volume van het Nederlandse ziekenhuisafval in het eerste coronajaar met 200 procent stijgen. „We dachten ineens allemaal: elke patiënt is besmettelijk”, zegt gynaecoloog Frank Willem Jansen, voorzitter van de Groene OK. „Die reflex is gebleven, maar daar moeten we van af.”

Hoe verloopt die vergroening op de

ziekenhuisvloer – en waar stokt het? Ziekenhuizen bestaan om patiënten te behandelen, maar de meest duurzame behandeling is eigenlijk geen behandeling, zegt Ingrid Spijkerman, arts-microbioloog en programmaleider circulariteit bij Amsterdam UMC. „Elke test, elk instrument, elke handschoen heeft een keten achter zich van productie, transport en afvalverbranding.”

Daarom werkt het ziekenhuis met de zogeheten R-ladder: *refuse* (weigert), *reduce* (verminderen), *reuse* (hergebruiken), *recycle*. „Bovenaan staat iets níét doen. Dat voelt ongemaakt in een ziekenhuis, maar daar zit de meeste impact.”

Dat betekent niet dat het academisch ziekenhuis massaal behandelingsweigert. Wat ‘passende zorg’ is, ligt vast in landelijke richtlijnen en beroepsstandaarden, zegt Spijkerman. „Maar klimaatverandering dwingt ons het gesprek te voeren over welke zorg echt nodig is.”

Die afweging wint terrein. „Ziekenhuizen kijken bij zorgprotocollen steeds vaker niet meer alleen naar wat medisch werkt, maar ook naar wat de milieu-impact is”, zegt Adriaan van Engelen van Milieu Platform Zorg (MPZ), een kennisplatform waarbij vrijwel alle Nederlandse ziekenhuizen zijn aangesloten. „Dat is nieuw. Jarenlang telde maar één vraag: is het veilig en effectief?”

Vooralsnog worden die protocollen vooral getest in pilots, zegt Van Engelen. „Je verandert niet één handeling, maar een hele manier van denken. Dat kost tijd.” In de praktijk richten de meeste ziekenhuizen zich daarom eerst op „het laaghangende fruit”: minder materiaal gebruiken.

Flesje bleek langer houdbaar

Op de dialyseafdeling van het Frisius MC bereidt verpleegkundige en green teamlid Brenda van der Wal (36) het prikken van een *shunt* voor, een verbinding tussen slagader en ader. Via die lijn wordt bloed in hoog tempo uit het li-

chaam geleid, in de dialysemachine gezuiverd en weer teruggegeven aan het lichaam.

Voor ze aanprijkt, schuift ze een vaatscanner over de arm. Ze knijpt wat gel uit een klein flesje, smeert het op de huid. Op het scherm lichten de bloedvaten op.

Tot voor kort ging dat flesje na drie dagen weg, ook als het nog halfvol was. „Zo stond het in het protocol”, zegt ze. „Maar ineens dachten we, waarom eigenlijk?” Na overleg met de afdeling hygiëne en infectiepreventie bleek de gel een week houdbaar. „Dat scheelt weer een flesje in de afvalbak.”

Niet al het materiaal op de afdeling liet zich makkelijk vervangen of verminderen. „Bij een shunt kan iemand plotseling flink bloeden”, zegt Van der Wal. Dat bloed kan opspatten en ziekteverwekkers overdragen, waardoor handschoenen en een mondkapje voor eenmalig gebruik „onmisbaar” blijven.

Leven en dood

In een ziekenhuis, waar één beslissing het verschil kan maken tussen leven en dood, weegt veiligheid heel zwaar, zegt Jansen van de Groene OK. Die houding heeft onze zorg uitzonderlijk veilig gemaakt, maar stuurt ook dagelijkse keuzes. „Alles wat dat theoretisch zou kunnen verhogen, wordt vermeden, ook als het alternatief nog steeds veilig is. Zo verliezen we uit het oog hoe groot onze invloed op het milieu is en wat dat op termijn betekent voor de gezondheid”, aldus Jansen.

Leveranciers spelen in op de wens naar maximale veiligheid door steeds meer medische hulpmiddelen als *single use* aan te bieden. Uit een inventarisatie van het Jeroen Bosch Ziekenhuis blijkt dat ongeveer 75 procent van die hulpmiddelen na één keer gebruik wordt weggegooid. Daarom stopt het ziekenhuis onder meer met wegwerpoperatiemutsen voor patiënten.

„Fabrikanten noemen hergebruik vaker onveilig”, zegt Spijkerman. „Maar vroeger steriliseerden we hulp-

“
Klimaatverandering dwingt ons het gesprek te voeren over welke zorg echt nodig is

Ingrid Spijkerman
programmaleider
circulariteit
Amsterdam UMC

middelen ook om ze opnieuw te gebruiken. Er zijn geen aanwijzingen dat dat nu niet meer kan.”

Ook het ministerie van Volksgezondheid ziet dat dit leidt tot onnodige verspilling. Nederland pleit daarom in Brussel voor regels die fabrikanten verplichten te onderbouwen waarom medische hulpmiddelen alleen voor eenmalig gebruik geschikt zijn.

Dure levenscyclusanalyses

Zelfs als er wél een duurzamer alternatief op de markt is, betekent dat nog niet dat een ziekenhuis het ook kan invoeren. De duurzaamheidscoördinatoren van het Frisius MC probeerden wegwerphandschoenen te vervangen door varianten van bioplastisch, maar liepen vast.

De bestaande handschoenen waren al veilig bevonden, contracten met leveranciers lagen voor jaren vast en over de werking van nieuwe alternatieven was vaak minder bekend. „Zonder die onderbouwing kregen we het ziekenhuis niet mee”, zegt duurzaamheidscoördinator Syria Reuvers.

Die onderbouwing moet niet alleen aantonen dat een alternatief veilig is, maar ook dat het milieuwinst oplevert. Ziekenhuizen gebruiken daarvoor levenscyclusanalyses, die de milieubelasting van een product doorrekenen.

Die analyses kosten al snel duizenden tot tienduizenden euro's. „Academische ziekenhuizen kunnen dat onderzoek soms zelf uitvoeren”, zegt Jansen. „Voor veel kleinere ziekenhuizen vormen de kosten een drempel.” Daarom verzamelt het Milieu Platform Zorg bestaande levenscyclusanalyses op het platform De Groene Z, zodat ziekenhuizen kunnen zien welke hulpmiddelen duurzamer zijn, zonder zelf voor veel geld onderzoek te moeten doen.

Jansen vraagt zich af of die bewijsdrang niet doorschiet. „We doen soms alsof we niets mogen veranderen zonder een volledig rekenmodel”, zegt hij. „Terwijl je met gezond verstand vaak al ziet dat iets overbodig is.”

nrcwebwinkel

Adviesprijs
van 159,-
149,-

Nieuwe
boeketten

BLOOMING GOOD

Topkwaliteit kunstbloemen die jarenlang meegaan

- › Ontdek de nieuwe boeketten
- › Geniet van luxe zijden bloemen
- › Duurzaam en onderhoudsvrij
- › 45% korting op bijbehorende vaas

Haal iets bijzonders in huis met de luxe kunstbloemen van Blooming Good. De zijden boeketten, samengesteld door topstylisten, staan garant voor de hoogste kwaliteit en een elegant design. Of het nu voor je woonkamer of kantoor is, de kunstbloemen passen bij elk interieur. Geen gedoe met onderhoud, wel de hele dag door genieten van perfect gestylde bloemen.

Adviesprijs
van 179,-
139,-

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/bloemen

Paul Luttikhuis

AMSTERDAM

Van president Donald Trump weet je het nooit zeker, maar zouden alle Republikeinen inmiddels werkelijk denken dat klimaatverandering geen probleem is, of op zijn minst kan worden? Dat de VS nog jaren ongestraft kunnen doorgaan met het gebruik van fossiele brandstoffen? Dat je gerust afgeschreven, zwaar vervuilende kolencentrales kunt inzetten om energie slurpende datacenters van stroom te voorzien? Je kunt het je nauwelijks voorstellen.

Ook binnen de regering-Trump zullen er mensen zijn die geloven dat klimaatwetenschappers gelijk hebben als ze een verband leggen tussen de natuurbranden bij Los Angeles en de toenemende hoeveelheid broeikasgassen in de atmosfeer, tussen zwaardere orkanen en het steeds warmere oceaanwater, tussen de extreme buien afgelopen zomer in Texas en klimaatverandering. Zelfs in een regering die dat woord in de ban heeft gedaan, die het verzamelen van klimaatdata aan banden legt, die agentschappen voor klimaatonderzoek ontmantelt en die zelfs - als enige land ter wereld - het Klimaatverdrag van 1992 de rug toekeert, zullen mensen zitten die weten wat de risico's zijn.

De Franse filosoof Bruno Latour schreef al in 2017 in zijn pamflet *Waar kunnen we landen* over de VS als een van de hoofdverant-

KLIMAATINTERVENTIE

Gaat Trump in zijn eentje het klimaat beïnvloeden?

De VS stappen uit het Klimaatverdrag van 1992. Maar wat als de gevolgen van klimaatverandering voelbaar worden? Sommigen vrezen dat Trump dan kiest voor technologie om het klimaat aan te passen.

woordelijken voor het ontstaan van klimaatverandering. Na het klimaatakkoord van Parijs (2015) had het land volgens hem in feite twee opties: de reikwijdte ervan erkennen met alle verantwoordelijkheden die daarbij horen, of „verzinken in ontkenning”. Latour schrijft: „Degenen die zich achter Trump schuilhouden, hebben besloten Amerika nog een paar jaar te laten dromen, het moment van de landing uit te stellen en al doende de rest van de wereld mee te slepen in de afgrond - misschien definitief.”

De vraag is hoelang de VS nog kunnen blijven dromen. En misschien nog belangrijker: wat gebeurt er als ze uit hun droom ontwaken? Wat doen ze als de gevolgen van een opwarmende planeet om welke reden dan ook niet langer genegeerd kunnen worden? Zelfs niet door een rijk land als de Verenigde Staten.

Sleutelen aan aardse systemen

Kort nadat Trumps tweede termijn vorig jaar begon stelden de Britse wetenschappers Shaun Fitzgerald en Hugh Hunt zichzelf die vraag in een artikel op wetenschapswebsite *The Conversation*. Misschien, schrijven ze, breken er wel gouden tijden aan voor ‘geo-engineering’, of zoals het KNMI het noemt: klimaatmodificatie. Simpel gezegd, het sleutelen aan aardse systemen om het klimaat te beïnvloeden. Het zijn prille technologieën om de aarde te koelen, bijvoorbeeld door minuscule deeltjes die zonlicht reflecteren in

de stratosfeer te pompen, of wolken witter te maken door zout water in de lucht te vernevelen. Ze zijn zeer omstreken, omdat de ‘bijwerkingen’ wel eens ernstiger zouden kunnen zijn dan de kwaal.

Een beetje vooringenomen zijn Fitzgerald en Hugh wel. Ze werken bij het Centrum voor Klimaatreparatie van de universiteit van Cambridge - ‘klimaatreparatie’ klinkt een stuk vriendelijker dan geo-engineering, dat eerder doet denken aan gevaarlijke sciencefiction. Ze erkennen dat Trump niet de meest natuurlijke voorstander is van welke klimaatinterventie dan ook. Maar, stellen ze, als hij dan toch iets gaat doen, lijkt geo-engineering het meest voor de hand te liggen.

Daar zouden ze wel eens gelijk in kunnen hebben. Geo-engineering voldoet aan veel van Trumps wensen: het lijkt gemakkelijk inzetbaar, vereist geen drastische economische ingrepen, het is relatief goedkoop en het biedt snel resultaat, als het werkt. Ook een voordeel: het kan zonder het ingewikkelde internationaal overleg waar de VS nu juist zijn uitgestapt. Trump zou helemaal in zijn eentje een deal kunnen sluiten met het klimaat.

De belangstelling van de president zou gewekt kunnen worden door de mannen uit de Big Tech-wereld waarmee hij zich heeft omringd. Daar is het vertrouwen in technologische oplossingen voor welk probleem dan ook bijzonder groot. Een van die techmildairds is Peter Thiel, mede-oprichter van betaalsysteem PayPal en softwarebedrijf Palan-

tir, en mentor van vicepresident JD Vance. Thiel sluit niet uit dat het klimaat opwarmt, maar zijn grootste zorg is niet klimaatverandering zelf, heeft hij herhaaldelijk gezegd. Hij is vooral bang „dat we het probleem verkeerd diagnosticeren en ten prooi vallen aan groepsdenken”. Dan dreigt wat hij in een podcast van *The New York Times* een ‘Greta Toekomst’ noemt, een „op antigroei gebaseerde, autoritaire en door milieuaactivisten [zoals de Zweedse Greta Thunberg] gedomineerde wereld”. Daarom pleit hij ervoor om „manieren te vinden om koolstof te verwijderen”. Dat kan zelfs betekenen dat „al die gekke geo-engineering-dingen misschien ook op tafel moeten komen”.

Vertrouwen op ‘wanhopige sciencefiction’

Blindelings vertrouwen op „wanhopige sciencefiction”, noemt de Deense universitair docent psychologie Gregers Andersen het. Wat op het eerste gezicht lijkt op altruïsme en filantropie, schrijft hij in het wetenschappelijk tijdschrift *Culture, Theory and Critique*, is niets anders dan een zoektocht naar een technologische uitweg uit een sociaal-ecologische crisis. Door zich met technologische middelen vast te klampen „aan een stervend maatschappelijk en economisch model” waaraan ze hun bevoorrechte positie te danken hebben, probeert deze elite volgens Andersen zijn immense economische belangen veilig te stellen.

Intussen waarschuwen wetenschappers voor de gevaren. Het is de vraag of klimaatmodificatie wel werkt. Er kunnen onverwachte gevolgen zijn voor weerssystemen overal op aarde. En je kunt er eigenlijk nooit meer mee ophouden, omdat dan de temperatuur onder invloed van de toegenomen concentratie aan CO₂ in korte tijd omhoog zal schieten - want de uitstoot zelf wordt niet aangepakt. Geo-engineering voorkomt bovendien niet dat de oceaan CO₂ blijft opnemen. De verzuring die daarvan een gevolg is gaat gewoon door, waardoor bijvoorbeeld koralen sterven.

Trump zou zich hier waarschijnlijk niets van aantrekken, zoals hij dat ook niet heeft gedaan bij een ander technologisch hoogstandje, diepzeemijnbouw. In Trumps eerste termijn flirtten partijgenoten openlijk met geo-engineering. Zo sprak Lamar Smith, de Republikeinse voorzitter van de Commissie voor Wetenschap, Ruimte en Technologie, in 2017 nog van „een gereedschap om de gevolgen van een veranderend klimaat te beteugelen”. Smith zag geen reden om „hysterisch” te doen over klimaatverandering. Sleutelen aan het klimaat vond hij beter dan „onwerkbare en kostbare overheidsmaatregelen opdringen aan de Amerikaanse bevolking”.

Milieujurist David Schnare, die het Amerikaanse Milieuagentschap EPA voor Trumps eerste termijn omvormde naar de wensen van de nieuwe president, noemde geo-engineering een „gulden middenweg [...] tussen niets doen en uitsluitend vertrouwen op broeikasgasreducties” en een manier om eventuele effecten van de opwarming van de aarde „nog een paar decennia uit te stellen”.

Samenzweringstheorieën

Toch kan Trump inmiddels juist vanuit zijn eigen partij op weerstand rekenen, als hij zijn zinnen zou zetten op klimaatmodificatie. Want geo-engineering is bij veel Republikeinen in ongenade gevallen en vermengd geraakt met samenzweringstheorieën. Zonlicht weerkansen door aerosolen in de stratosfeer te injecteren, lijkt in hun ogen verdacht veel op het idee achter ‘chemtrails’, een complottheorie die beweert dat de condensstrepen van vliegtuigen chemische stoffen (in plaats van CO₂ en waterdamp) bevatten waarmee het gedrag van mensen wordt beïnvloed. Was het niet de Amerikaanse luchtmacht zelf die in 1996 een rapport publiceerde getiteld *Weather as a Force Multiplier: Owning the Weather in 2025*? Dat rapport ging over technologieën om (in 2025!) het weer te beheersen, zodat de VS „the dominant air and space force” kunnen blijven - de dominante macht in luchtvaart en ruimte.

In een tv-uitzending in april zinspeelde

Boven: Een bewoner van een ouderencentrum in Altadena, Californië, wordt geëvacueerd vanwege een naderende natuurbrand in januari 2025. FOTO ETHAN SWOPE/AP
Onder: Een inwoner van Kerville, Texas, bekijkt de overstromende Guadalupe rivier op 4 juli 2025. Foto Eric Vryn/Getty Images

minister van Volksgezondheid Robert Kennedy, nooit wars van complotten, op „een Amerikaans project” voor het gebruik van chemtrails. Volgens hem hield het Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA) zich hiermee bezig, zeer tot zijn ongenoegen. Kennedy beloofde er alles aan te doen om „degenen die dit doen ter verantwoording te roepen” en het project te stoppen.

Niet in private handen

Pasztor ging akkoord onder de voorwaarde dat het bedrijf transparant zou zijn over wat het doet en dat zijn rapport snel gepubliceerd zou worden. „De wetenschap is nog lang niet ver genoeg gevorderd om klimaatmodificatie af te wijzen of te accepteren, laat staan te implementeren”, vond Pasztor. Elk besluit daarover moet volgens hem in een internationaal akkoord gedragen worden door wetenschappers en zo veel mogelijk regeringen. Eigenlijk vindt hij het onwenselijk dat middelen om de atmosfeer te beheersen in private handen zijn. Toen Stardust Solutions het rapport niet publiceerde, besloot Pasztor het op LinkedIn te zetten zonder daar ruchtbaarheid aan te geven.

De Hongaar zegt in een interview met Heatmap dat hij vreest voor „een behoorlijk lastige geopolitieke discussie”. De twee landen waarmee Stardust Solutions banden heeft, Israël en de VS, geven weinig om multilateralisme. En één ervan „doet alles wat in strijd is met wat je zou moeten doen” om klimaatverandering te bestrijden: vol inzetten op kolen, olie en gas en de rest van de wereld ervan proberen te overtuigen hetzelfde te doen.

Bij dat laatste zou geo-engineering de VS zelfs kunnen helpen. Een technologie die nauwelijks sociaal-economische veranderingen vereist vormt een sterk argument voor landen om, in de woorden van Bruno Latour, „nog een paar jaar te dromen”. In september waarschuwden ruim veertig klimaatwetenschappers daar nog voor in het tijdschrift *Frontiers in Science*. Zij schreven: „Het is van cruciaal belang dat ideeën [over geo-engineering] de prioriteit om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen niet overschaduwen.” Laat Trump het vooral niet horen.

Binnen de Republikeinse partij heerst verzet tegen ingrijpen in het klimaat

Brandweerlieden bestrijden een natuurbrand bij Los Angeles. FOTO CAROLINE BREHMAN/ANP/EPA

WORLD OF NIX

Dry January
in stijl15%
korting op
alcoholvrije
dranken

Ontdek de voordelen van alcoholvrij

- Prijswinnende alcoholvrije dranken in een pakket
- Geschonken door gerenommeerde sommeliers
- Exclusief samengesteld voor NRC-lezers
- Voel je fitter, heb meer focus en slaap beter

Adviesprijs Dry January
pakket van 90,95

77,31

Steeds meer mensen kiezen voor de kwalitatieve alcoholvrije dranken van World of NIX. Ontdek het nu zelf en proef het verschil met dit exclusief samengesteld pakket vol bekroonde dranken. Deze zorgvuldig geselecteerde dranken, geserveerd in toprestaurants, passen perfect bij een stijlvolle borrel, een verfrijnd diner of een feestelijk toastmoment. Zo wordt jouw Dry January vanzelf een smaakvol feestje.

Premium bubbel uit de Bordeaux 0.0%

Naam: AURA Louis Vallon
Herkomst: Bordeaux, Frankrijk
Smaakprofiel: Mousserend, fruitig en fris
Druivensoort: Merlot

Van 16,99
14,44

Frisse Pinot Gris <0.5%

Naam: Saboritz Pinot Gris
Herkomst: Rheinhessen, Duitsland
Smaakprofiel: Licht, fruitig
Druivensoort: Pinot Gris

Van 11,99
10,19

Bekroonde Italiaanse Bitter 0.0%

Naam: Abstinence Blood Orange
Herkomst: Zuid-Afrika
Smaakprofiel: Bitterzoet

Van 16,99
14,44

Award-winning Amaretto 0.0%

Naam: Rebels 0.0% Sweet Amaretto
Herkomst: Zwitserland
Smaakprofiel: Romig, noot, klein bittertje

Van 24,99
21,24

Luxe Sparkling Tea set 0.0%

Naam: Saicho Giftset
Herkomst: Azië
Smaakprofiel: Verfrijnd en complex

Van 19,99
16,99De voormalige Georgische premier **Irakli Garibashvili**. FOTO YVES HERMAN/AFP

GEORGIË

Oud-premier
Georgië krijgt tot
vijf jaar celstraf

Diverse oud-kopstukken van de regeringspartij Georgische Droom worden vervolgd, de vorige premier is veroordeeld.

Eva Cukier

AMSTERDAM

De oud-premier van Georgië en voormalig leider van regeringspartij Georgische Droom, Irakli Garibashvili, is dinsdag tot vijf jaar cel veroordeeld vanwege van witwassen, na een grootschalig en omstreden fraudeonderzoek. Afgelopen oktober deed de Georgische politie invallen in ruim twintig woningen van hooggeplaatste functionarissen en hun medewerkers. Dankzij een schuldbekenenis wist Garibashvili de straf van negen tot twaalf jaar te verlagen naar vijf jaar. Daarnaast moet hij een boete betalen van 1 miljoen lari, ruim 300.000 euro.

Garibashvili was tweemaal premier van het Zuid-Kaukasische land, van 2013 tot 2015 en van 2021 tot 2024. Tussen 2019 en 2021 was hij minister van Defensie. Garibashvili maakte in 2012 op 31-jarige leeftijd zijn entree in de politiek aan de zijde van de steenrijke zakenman Bidzina Ivanishvili, die in 2012 Georgische Droom oprichtte, en werd een jaar later de jongste premier ooit. In de jaren die volgden, was Garibashvili aanjager van verschillende repressieve wetten.

Na zijn vertrek begin 2024 werd hij opgevolgd door de huidige premier Irakli Kobachidze. Tot het voorjaar van 2025 was Garibashvili voorzitter van Georgische Droom, waarna hij zijn vertrek bekendmaakte uit de politiek.

Behalve Garibashvili werden ook voormalig veiligheidschef Grigol Liloeashvili, voormalig openbaar aanklager Otar Patschaladze, en oud-minister van Defensie Joeansjer Boerchoeladze aangeklaagd wegens fraude, machtsmisbruik en het wegsluizen van geld. Regeringspartij Georgische Droom stelt dat de arrestaties onderdeel zijn van een brede campagne tegen corruptie binnen haar gelederen. Critici spreken echter

van een politieke zuivering en menen dat de arrestaties zijn bedoeld om potentiële dissidenten binnen de partij de mond te snoeren.

Sinds afgelopen voorjaar hebben zeker tien functionarissen binnen de kring van Ivanishvili ontslag genomen. Bovendien nam de Georgische regering onlangs een wet aan, die personen die veroordeeld zijn wegens financiële misdaden verbiedt het land te verlaten tot zij de schade hebben terugbetaald. De recente gebeurtenissen zijn volgens sommigen een afrekening van de politieke clan van de huidige premier Kobachidze met die van zijn voorganger.

Anderen menen dat Ivanishvili, tegen wie Amerikaanse en Europese sancties van kracht zijn, bang is de macht te verliezen aan zijn tegenstanders. Begin 2025 werd een wet aangenomen waarmee grote sommen geld belastingvrij het land binnengebracht konden worden. Volgens analisten gebruikt Ivanishvili de wet om beslaglegging op zijn westerse bankrekeningen te voorkomen.

Demonstraties na verkiezingen

De arrestaties vonden plaats tegen de achtergrond van een politieke crisis die het Zuid-Kaukasische land al twee jaar in de greep houdt en een golf van repressie aanwakkerde. De protesten begonnen na de parlementsverkiezingen van oktober 2024, waarbij Georgische Droom de winst claimde na grootschalige, door onafhankelijke organisaties vastgestelde stembusfraude. Sindsdien voerde de regering een reeks repressieve wetten in om de uitingen van onvrede te smoren. Daaronder een wet op 'buitenlandse agenten', waarmee organisaties die financiering ontvangen uit het buitenland en individuen die werkzaam zijn voor internationale ngo's, kunnen worden aangepakt. De overheidscontrole op de media werd vergroot en politieke oppositie bij wet verboden. Een tweede klap volgde vorig jaar, toen de Amerikaanse president besloot het werk van hulporganisatie USAID te staken. Daarmee kwamen talloze projecten ten behoeve van de versterking van de Georgische rechtsstaat en democratie stil te liggen.

COLUMN
CAROLIEN ROELANTSValt Trump Iran aan
of gaat hij praten?

Reist een dezer dagen de sjah-in-spe na 47 jaar ballingschap naar Iran terug om daar de leiding over de oppositie en de woedende opstand tegen het islamitische regime op zich te nemen? Het zou wat zijn. Kroonprins Reza Pahlavi heeft het bij herhaling aangekondigd, en zijn naam wordt deze dagen in Iran gescandeerd maar hoeveel steun heeft hij eigenlijk? Ik heb geen idee. Zoals ik eerder gezegd ook geen idee heb hoe Iran er morgen uitziet.

Ik schreef deze column op 13 januari maar de ontwikkelingen gaan snel en misschien is het islamitische regime tegen de tijd dat u dit leest al omgevallen. De opperste leider weg en de revolutionaire garde naar huis, oppositie aan de macht. Kan, maar ik denk het niet, nu het regime juist genadeloos terugslaat. Maar misschien heeft een generaal een interne coup gepleegd. Geestelijkheid naar huis, leger aan de macht. Of heeft president Trump, de hardhandige machtsmakelaar in deze nieuwe wereld, zijn dreigement waargemaakt en Iran gebombardeerd of anderszins platgelegd. Is zeker mogelijk. Of Trump heeft een Venezuela gedaan: opperste leider Khamenei naar New York ontvoerd en een andere prominent aan de macht geïnstalleerd.

Niet Reza Pahlavi, denk ik (die ik trouwens in 2012 heb geïnterviewd toen hij hier was in verband met zijn lobby op Khamenei door het Strafhof te laten vervolgen; een nogal niksig man die zijn lesje opdreunde, herinner ik me). Trump was vorige week donderdag opmerkelijk on-happig om hem te ontvangen. „Een aardig persoon”, noemde hij hem in de *Hugh Hewitt Show*. Maar „ik ben er niet noodzakelijkerwijs van overtuigd dat dat het juiste is om te doen.” Opties openhouden, heet dat.

Trump zinspeelde 11 januari in Air Force One zelf op een Venezuela-variant, namelijk onderhandelingen met het regime. Hij zei dat Iraanse leiders het Witte Huis hadden gebeld met het verzoek weer te gaan praten over hun omstreden nucleaire programma. „Mogelijk gaan we hen ontmoeten. Een bijeenkomst wordt georganiseerd.” Kennelijk door Omaanse bemiddelaars die

proberen een potentieel vernietigend conflict in de Golfregio te voorkomen. Vergeet niet dat er ook nog een Israëlische aanval boven de markt hangt, om een in het afgelopen *annus horribilis* sterk verzwakt Iran de genadeslag toe te brengen.

Het zou me geen moment verbazen als Amerika en Iran weer gaan onderhandelen. Trump wil altijd een deal en Iran heeft ook heel veel olie. De pragmatische kant van het regime - president Pezeshkian en zijn omgeving - wil dolgraag een nieuw nucleair akkoord met de Amerikanen. Verklaard doel is af te komen van de opstapeling van Amerikaanse

Voor wie zijn hoop vestigt op revolutie: die hoeft niet tot democratie te leiden

sancties die mede de oorzaak zijn van de rampzalige economische situatie. Mede de oorzaak, want wanbeleid en corruptie zijn minstens even schuldig aan de grenzeloze verrijking aan regimekant en de verarming van het volk.

De Israëlisch-Amerikaanse oorlog van vorig jaar juni maakte een einde aan de onderhandelingen die toen aan de gang waren. Die koersten al af op mislukking omdat Teheran koste wat het kost uranium wil blijven verkrijgen, en Washington dat ten enenmale afwijst. Zou Teheran onder de omstandigheden van vandaag willen inbinden? Zou opperste leider Khamenei dat accepteren? Zouden de handelingslieden in het bewind akkoord gaan?

En nog een paar vraagtekens. Zouden de protesterende massa's dan naar huis gaan? Ik kan het me nauwelijks voorstellen. Niet alleen zou het effect van ingetrokken sancties tijd nodig hebben, wie gelooft dat het wanbeleid als bij toverslag zou verdwijnen? De oppositie wil het hele regime kwijt. Maar wat dan? Voor wie zijn hoop vestigt op revolutie: de vorige produceerde niet een gezellig democratisch systeem maar de islamitische republiek.

Carolien Roelants is Midden-Oostenexpert. Ze schrijft om de week een column.

President Museveni en zijn zoon Muhoozi op een verkiezingsposter in de hoofdstad Kampala. FOTO LUIS TATO/AFP

FAMILIEOPVOLGING

De schaduw van Museveni's zoon hangt over verkiezingen in Oeganda

De uitslag van de verkiezingen in Oeganda staat vast. De echte vraag is wie de 81-jarige president Museveni later opvolgt.

Koert Lindijer

NAIROBI

De uitslag van de presidents- en parlementsverkiezingen in Oeganda op donderdag staat vrijwel vast. President Yoweri Museveni (81), inmiddels veertig jaar aan de macht, kan verder regeren. De vraag is wie hem straks opvolgt. Verkiezingen in Oeganda zijn een schaduwtheater; de werkelijke macht ligt niet bij het parlement, maar bij een kleine kring van verworvenelingen rond de president. Binnen die kring geldt één naam als mogelijke opvolger: Museveni's zoon Muhoozi Kainerugaba (51), generaal in het leger en al jaren onderwerp van controverse vanwege zijn openlijke politieke ambities en onvoorspelbare publieke uitingen. „Museveni is sluw, maar zijn zoon is ruw. Een bewind onder Muhoozi zal zeer gevaarlijk zijn”, zei Eron Kiiza vorige week tijdens een digitale persconferentie. Kiiza is de advocaat van oppositieleider Kizza Besigye, die eind 2023 in Kenia door de Oegandese veiligheidsdienst werd ontvoerd. Net als bij eerdere verkiezingen verliep de campagne in Oeganda in een sfeer van intimidatie en overheidsgeweld. De voornaamste op-

positiekandidaat is opnieuw muzikant Bobi Wine (43), het gezicht van het verzet tegen Museveni. Hij werd tijdens zijn verkiezingscampagne herhaaldelijk tegengewerkt door de autoriteiten. Soldaten waren zichtbaar aanwezig bij bijeenkomsten en media werden onder druk gezet om hem niet te interviewen. Volgens Wine zelf voelde de campagne aan als „oorlog”. Amnesty International meldde de arrestatie van ongeveer vierhonderd aanhangers van Bobi Wine. Museveni behoort tot de langst zittende staatshoofden van Afrika. Toen hij in 1986 aan de macht kwam, profileerde hij zich als een jonge guerrillastrijder die brak met het oude patroon van leiders die hun positie niet wilden opgeven. In de afgelopen veertig jaar heeft hij een machtsstructuur opgebouwd die sterk rond hemzelf is georganiseerd. Daar kan Bobi Wine, sinds 2017 parlements lid, nauwelijks tegen op. Maar ook binnen de regeringspartij en in het zakenleven waagt vrijwel niemand het de familie Museveni openlijk uit te dagen.

Dreigementen

In dit dynastieke bestel wordt de nabije toekomst van Oeganda bepaald door wat er binnen de familie van de president gebeurt. „In de af-

gelopen vijf jaar heeft Muhoozi zich steeds prominenter op het politieke toneel gemanifesteerd”, zegt Kristof Titeca, onderzoeker aan het Institute of Development Policy van de Universiteit Antwerpen, tijdens een digitale persconferentie. Volgens Titeca heeft Museveni's zoon zijn invloed ver buiten het leger uitgebreid, tot diep in andere overheidsinstellingen. Die macht ging gepaard met openlijke dreigementen aan het adres van

President Museveni oogt zichtbaar verouderd en maakt in het openbaar een afwezige indruk

oppositiefiguren. Zo verklaarde Muhoozi eerder dat hij Bobi Wine zou onthoofden. Ook Kizza Besigye, Museveni's belangrijkste rival van de afgelopen decennia, werd door hem publiekelijk met ophanging bedreigd. Jonge soldaten met smetteloze bordeauxrode baretten, machinegeweren over de borst en gepoetste laarzen zijn een vertrouwd beeld in Kampala, ook tijdens verkiezingscampagnes. Met strenge blikken leggen ze het verkeer stil en blokke-

ren kruispunten wanneer de president langskomt. Het zijn leden van het Special Forces Command, een elite-eenheid die belast is met de persoonlijke beveiliging van Museveni. In de loop der jaren groeide deze eenheid uit tot een parallel machtsapparaat naast de reguliere strijdkrachten. Onder Museveni groeide Oeganda uit tot een spil in de machtsverschuivingen in Oost- en Centraal-Afrika. Vanuit Kampala speelde het land een rol bij omwentelingen in Rwanda in 1994 en Congo in 1997. Oegandese troepen maken deel uit van een vredesmacht in Somalië, zijn actief in Oost-Congo en ondersteunen het bewind in Zuid-Soedan. Tegelijk presenteert Oeganda zich internationaal als een stabiele factor in een roerig en grondstofrijk deel van Afrika. Het land belooft de Verenigde Staten en Nederland opvang voor asielzoekers en huisvest ruim twee miljoen vluchtelingen. De glans van het ooit als vernieuwend gepresenteerde Oeganda is inmiddels vervaagd en Museveni oogt zichtbaar verouderd. Tijdens openbare optredens maakt de president een afwezige indruk. Bezoekers die op audientie worden ontvangen klagen dat hij nauwelijks nog verstaanbaar spreekt. Maar het

idee van Muhoozi als president joeg leden van de regeringspartij zoveel angst aan dat ze zich openlijk achter presidentskandidaat Museveni schaalden.

Familieruzie

Muhoozi is de enige zoon van Museveni en zijn vrouw Janet. De president gaf hem ooit de bijnaam „wreker”, een titel die zijn bijzondere positie binnen het machtsstelsel onderstreept. Muhoozi heeft er nooit een geheim van gemaakt dat hij zijn vader wil opvolgen. „Ik word na mijn vader de president van Oeganda. Degenen die deze waarheid ontkennen zullen zeer teleurgesteld zijn”, schreef hij vorig jaar op X. De macht is zo sterk rond Museveni gepersonaliseerd, dat de strijd om zijn opvolging binnen de familie tot openlijke conflicten leidt. In een bericht op X noemde Muhoozi zijn zwager Odrek Rwabwogo „de grootste dief van Oeganda”. Rwabwogo is getrouwd met Museveni's tweede dochter en is senior adviseur van de president op het gebied van handel. Ook andere familieleden spelen een belangrijke rol in het machtsstelsel, onder wie Museveni's vrouw Janet, die minister van Onderwijs is, en zijn broer Salim Saleh.

ADELAIDE WRITERS' WEEK

Literair festival Australië geschrapt na rel om weren Palestijnse auteur

In Australië leven zorgen over inperking van de vrijheid van meningsuiting in de nasleep van de aanslag op Bondi Beach.

Meike Wijers

AMSTERDAM

Een van de grootste literaire festivals in Australië, de Adelaide Writers' Week, is afgelast na ophef over de intrekking van de uitnodiging van een Palestijns-Australische schrijfster. Randa Abdel-Fattah was uitgenodigd om haar nieuwe roman *Discipline* te bespreken. Na een felle lobby door leden van de Joodse gemeenschap besloot het bestuur haar uit de programmering te halen, omdat ze zich kritisch zou hebben uitgelaten over Israël en over de oorlog in Gaza.

Abdel-Fattah is een gevestigde schrijver in Australië, met voornamelijk jeugdliteratuur op haar naam. Discipline, haar eerste roman voor volwassenen, gaat over Palestijnen in de diaspora in Australië. In een verklaring stelde het bestuur dat het „niet cultureel verantwoord zou zijn om Abdel-Fattah, zo kort na Bondi, op het programma te hebben”. Ook benadrukte het bestuur de rol van het literaire festival in „het bevorderen van maatschappelijke cohesie”.

Het bestuur verwijst naar de terroristische aanslag op de joodse gemeenschap tijdens een chanoekavieging op Bondi Beach in december vorig jaar. Daarbij kwamen vijftien mensen om het leven. De twee schutters, een vader en zoon, waren aanhangers van

terreurgroep Islamitische Staat. „Dit is schaamteloos anti-Palestijns racisme en censuur. Het is schandalig dat ik in verband wordt gebracht met het bloedbad in Bondi”, schrijft Abdel-Fattah op Instagram. „Ik kan niet geloven dat ik, een Palestijn die twee jaar lang live de genocide op mijn volk heb moeten aanzien, publiekelijk moet stellen dat ik niets te maken heb met de gruweldaden in Bondi. Wanneer mogen Palestijnen zich in de openbare ruimte begeven zonder als een bedreiging en als vijand te worden gezien?” Het besluit stuitte op breder verzet. Ruim 180 andere schrijvers en andere genodigden hebben zich de afgelopen dagen teruggetrokken van het evenement,

Dit is schaamteloos anti-Palestijns racisme en censuur

Randa Abdel-Fattah schrijfster

onder wie de Britse auteur Zadie Smith, oud-premier van Nieuw-Zeeland Jacinda Ardern en de beroemde Australische schrijver Helen Garner. De directeur van het festival heeft ontslag genomen. In een open brief aan de Australische krant *Guardian Australia* stelt festivaldirecteur Louise Adler: „Het intrekken van de uitnodiging aan de Australisch-Palestijnse auteur Randa Abdel-Fattah ondermijnt de vrijheid van meningsuitingen is een voorbode van een minder vrije samenleving.” Adler stelt „niet mee te kunnen werken aan het monddood maken van schrijvers.” Adler is zelf Joods, haar ouders overleefden de Holocaust. Ze is

betrokken bij de Jewish Council of Australia (JCA), een progressieve belangenorganisatie die zich de afgelopen jaren fel heeft uitgesproken tegen de oorlog van Israël in Gaza. Ze stelt dat ondanks haar felle protest het bestuur dit besluit heeft genomen, „onder druk van pro-Israëlische lobbyisten, burocraten en opportunistische politici.” Na haar vertrek is besloten het festival af te gelasten. Het bestuur heeft inmiddels ook ontslag genomen.

Inperking demonstratierecht

In Australië zijn de naschokken na de bloedigste aanslag in de recente geschiedenis van het land nog te voelen. Onlangs kondigde premier Anthony Albanese een diepgaand onderzoek aan naar de aanslag. De zogeheten Royal Commission is het krachtigste instrument dat de overheid heeft om misstanden in de samenleving te onderzoeken.

Daarnaast komt het Australische parlement eerder terug van reces om wetsvoorstellen te behandelen die onder meer het demonstratierecht inperken, en het gemakkelijker moeten maken om mensen die haatzaaiende taal gebruiken te vervolgen. Ook wil de regering de landelijke wapenwetten aanscherpen en vuurwapens op grote schaal opkopen. Maar er zijn steeds meer zorgen in de samenleving over de verregaande inperking van de vrijheid van meningsuiting. In de deelstaat New South Wales, waar de nieuwe, strenge demonstratiewetten al van kracht zijn, vechten pro-Palestijnse actiegroepen de maatregelen aan bij de rechter.

In afwachting van de nieuwe wetgeving heeft een beruchte Australische neonazigroep aangekondigd zichzelf per 18 januari op te heffen. „Als deze wetten worden aangenomen, is er geen manier om te voorkomen dat de organisatie wordt verboden”, stelt de National Socialist Network in een verklaring op Telegram. „Deze ontbinding moet voorkomen dat leden van de organisaties worden gearresteerd en vervolgd.” De verklaring is ondertekend door Thomas Sewell, leider van de groep, en andere prominente neonazi's. Toch wordt dit nieuws met grote scepsis ontvangen. De autoriteiten vermoeden dat de organisatie onder de radar door zal gaan met haar activiteiten. Inmiddels heeft het festivalbestuur excuses aangeboden aan Abdel-Fattah voor de manier waarop het besluit is gecommuniceerd, maar dat heeft de gemoeiden niet kunnen baden. Ook Adler waarschuwt voor de beperking van de vrijheid van meningsuiting. „We hebben schrijvers harder nodig dan ooit, nu onze politiek dagelijks geïntimideerd wordt”, schrijft ze in *Guardian Australia*.

Adviesprijs 219,00-
179,-

reddot design award
winner 2023

STADLERFORM

Efficiënte luchtbevochtiger met laag stroomverbruik

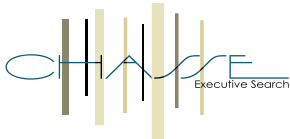
- › Voor ruimtes tot wel 100m²
- › Eenvoudig bij te vullen
- › Laag energieverbruik - 1.4 – 30 Watt
- › Winnaar van de Red Dot Design Award 2023
- › Zeer stil met dimbaar licht
- › Ingebouwde hygrostaat

Geen droge ogen en geïrriteerde luchtwegen meer wanneer de verwarming aanstaat of bij langdurig warm en droog weer. De Stadler Form Karl luchtbevochtiger zorgt voor een aangename luchtvochtigheid binnenshuis en heeft, ondanks zijn lage energieverbruik en klein formaat, een enorme capaciteit. Binnen een mum van tijd bevochtigt Karl ruimtes tot wel 100m².

Ook voor uw houten vloeren en meubelen kan een lage luchtvochtigheid problemen opleveren, zoals kieren en barsten. Karl beschikt over intelligente functies, zoals een ingebouwde hygrostaat waarmee hij ruimtes via een automatische modus op vrijwel iedere gewenste luchtvochtigheid brengt. Daarnaast is Karl eenvoudig te bedienen, ook via een app. Het ontwerp is bekroond met een Red Dot Design Award in 2023.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/karl

Voor Dunea N.V. zoekt Chasse Executive Search:

Een lid van de Raad van Commissarissen

Met de portefeuille deskundigheid natuur, duurzaamheid en energietransitie

Meer informatie en solliciteren: www.chassesearch.nl/vacatures

Voor waterschap Rivierenland is ADJ op zoek naar een eigentijdse, samenbindende en inspirerende

secretaris-directeur

met een sterk ontwikkelde bestuurlijke antenne om in tijden van klimaatverandering en een dynamische maatschappelijke context met een organisatie van 1000 waterprofessionals en met inwoners en bedrijven richting te geven aan de uitvoering van een ambitieuze bestuurlijke agenda.

Interesse? Lees het volledige wervingsprofiel op www.adj.nl of bel 030 737 11 85

De Productiviteitsraad is een nieuw onafhankelijk adviescollege dat het kabinet adviseert over beleidsopties om de productiviteit in Nederland te versterken, in zowel de private als de publieke sector.

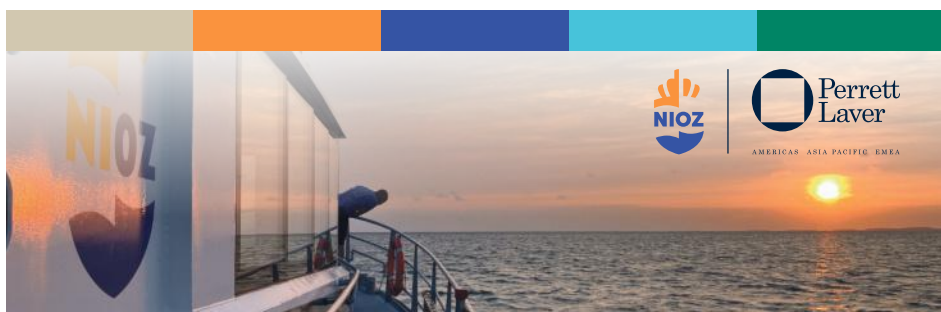
Voor de Productiviteitsraad worden een voorzitter en vier leden gezocht: wetenschappelijke experts (economen) en ervaren bestuurders uit bedrijfsleven en overheid, met relevante deskundigheid, gezag, analytische scherpte en onafhankelijk oordeelsvermogen.

Voorzitter en vier leden Productiviteitsraad

De verwachte inzet bedraagt circa 0,1 fte.

Voor meer informatie www.colourfulpeople.nl

Koninklijk NIOZ zoekt een directeur.

Het nationale oceanografische instituut van Nederland werkt vanuit de missie 'Knowing the seas to safeguard our future' aan toonaangevend onderzoek naar zee, oceaan, klimaat en biodiversiteit.

www.perrettlaver.com

Referentienummer 8175

Bekijk actuele vacatures

Omdat jij strategische plannen hebt voor financiële transities.

Vind jouw baan via NRC Carrière.

Ga naar nrccarriere.nl/vacatures

nrc carrière >
samen ambities waarmaken

Prijzige woningen aan de **Amsterdamse Oudezijds Achterburgwal**. FOTO RAMON VAN FLYMEN/ANP

WONINGMARKT

Duizenden corporatiehuurders blijken ook huiseigenaar te zijn

Volgens het Centraal Planbureau zouden de 12.000 huurders er zelf ook een koopwoning op nahouden en die verhuren.

Sjoerd Klumpenaar

AMSTERDAM

Zelf voor een paar honderd euro per maand een sociale huurwoning huren bij een corporatie, terwijl je intussen ook de eigenaar bent van één of meerdere koopwoningen: het is bepaald niet de bedoeling, maar het gebeurt toch. In 2024 maakten de huurders van bijna 12.000 corporatiewoningen zich hier schuldig aan, zo stellen onderzoekers van het Centraal Planbureau vast in een rapport dat dinsdag is verschenen.

Deze huurders zijn (deels) eigenaar van een koopwoning en verhuren die in veel gevallen ook, soms in strijd met de regels van hun corporatie. Zo'n 1.200 huurders hebben zelfs meer dan één woning - sommigen tot wel zes en een enkeling tien of meer. Het CPB spreekt van een „bijzondere vorm van scheefwonen” die niet strookt met het maatschappelijke belang van woningcorporaties: mensen met een lager inkomen betaalbare huisvesting bieden.

Wie deze huurders-annex-huisbazen zijn, is niet bekend. De onderzoekers komen op hun resultaten door geanonimiseerde datasets van het CBS te combineren met de gemeentelijke basisadministratie. Zo kunnen ze zien of een bepaald persoon staat ingeschreven bij een woningcorporatie én of diegene tegelijk een koopwoning op zijn of haar naam heeft. Of dat een huurder mede-eigenaar was van een koopwoning waar nog iemand anders woonde.

Naam en adres van de huurders waren daarbij niet zichtbaar.

Bij een op de zes van deze 12.000 huurders-eigenaars is er sprake van bijzondere omstandigheden. Bijvoorbeeld een scheiding, waarbij een van de ex-partners achterblijft in de koopwoning en dat die nog niet verkocht is. Ook zou er sprake kunnen zijn van een erfenis, waarbij één van de ouders nog in leven is en in de woning zit maar een van de kinderen deels eigenaar wordt.

Zelf verhuren

Maar bij de overgrote meerderheid spelen zulke omstandigheden niet. Deze groep bleek volgens de onderzoekers een relatief hoog inkomen te hebben en in aantrekkelijke corporatiewoningen te wonen, bijvoorbeeld in de buurt van voorzieningen of een gewilde locatie.

Een scenario is een stel dat na een paar jaar huren een eigen huis koopt, maar de corporatiewoning aanhoudt om die - tegen de regels - onder te verhuren. Een van de twee blijft op papier in de corporatiewoning wonen, terwijl de ander zich inschrijft in de koopwoning. Intussen wordt de corporatiewoning onderverhuurd, buiten de corporatie om. Andersom kan ook: een huurder die in een corporatiewoning zit maar ondertussen één of meerdere koopwoningen verhuurt als huisbaas. In 1.193 gevallen bleek een huurder in het bezit te zijn van twee of meer koopwoningen - en daar waarschijnlijk huurinkomsten mee op te strijken die niet passen bij een sociale huurwoning.

Bij 33 huurders ging het om tien woningen of meer. In 2021 bleek uit onderzoek van het Kadaster, op verzoek van NRC, dat één huurder in de gemeente Südwest-Fryslân maar liefst 59 huizen had.

Hoewel een eigen woning hebben als corporatiehuurder niet uitdrukkelijk bij wet verboden is, proberen woningcorporaties streng tegen deze praktijk op te treden. Vorig jaar kwam het tot een rechtszaak tussen Ymere en een huurder, waarbij de rechter in het voordeel van de Amsterdamse corporatie oordeelde. Die zegde het huurcontract op van een huurder die verderop in Amsterdam drie koopwoningen bleek te hebben. „Het maatschappelijk belang van woningzoekenden speelde daar zwaarder dan het privébelang van de huurder. Deze uitspraak was voor ons reden om hier dieper in te duiken”, zo zegt Rob Aalbers, sectorhoofd Klimaat en Gebouwde omgeving bij het CPB en betrokken bij het onderzoek.

Hoewel het om maar een half procent van alle 2,3 miljoen corporatiehuishoudens gaat, is het volgens het de onderzoekers genoeg reden om hier verder onderzoek naar te doen. Aalbers. „Deze mensen huren bij corporaties, waar lange wachtlijsten zijn, maar hebben intussen zelf een woning waar ze in zouden kunnen. Je kunt zo 12.000 corporatiewoningen vrijspelen voor mensen die ze echt nodig hebben.”

Corporatiekoepel Aedes noemt het „heel onrechtvaardig” als corporatiehuurders zelf ook huizen bezitten waar ze niet in wonen. „Er is hoge woning-

nood en wij moeten echt alle zeilen bijzetten om van die ellenlange wachtlijsten af te komen”, aldus Aedes-voorzitter Liesbeth Spies. „Die corporatiewoningen moeten beschikbaar komen voor de mensen op de wachtlijst.”

Veel corporaties proberen deze praktijk aan te pakken door bij elke nieuwe huurder vooraf te vragen of zij al woning-eigenaar zijn, of in clausules vast te leggen dat huurders het moeten melden als zij een woning in bezit krijgen. In geval van een scheiding kan een corporatie om een verkoopakte of een verkoopopdracht aan een makelaar vragen.

Wat de opsporing van huurders-huiseigenaren lastig maakt, is dat inkomensgegevens opvragen is toegestaan, maar huurders niet verplicht zijn om informatie over hun vermogen op te geven, zoals over eigen vastgoed.

Spies: „Een keer per jaar kunnen we bij de Belastingdienst opvragen of een huurder meer verdient dan de inkomensgrens voor toewijzing van een sociale huurwoning. We krijgen dan een 'ja' of een 'nee', maar niet hoeveel iemand precies verdient. Bij een 'ja', kunnen we een eenmalige inkomensafhankelijke huuropslag invoeren van maximaal 100 euro.” Volgens Spies zou een periodieke vermogenstoets in de toekomst „behelpzaam” kunnen zijn. „Al wil ik het niet doen lijken alsof we huurders uit hun corporatiewoning willen jagen als ze te veel verdienen. Het gaat ons om deze groep huurders die een eigen woning heeft. Daar moeten we goed naar kijken.”

Bij een op de zes van deze 12.000 huurders-eigenaars is er sprake van bijzondere omstandigheden

Zullen we wat beters gaan doen met die ton op de bank?

Beleg met vaste rente tot 5,75%

Meer informatie

Een demonstrant staat voor de studio in Los Angeles waar Jimmy Kimmel zijn talkshow opneemt. FOTO ALLISON DINNEN / EPA

INTERVIEW **MARK MIZRUCHI**

Amerikaanse bedrijven zijn niet blij met Trump, denkt deze socioloog

De Amerikaanse socioloog Mark Mizruchi bestudeert al jaren de verhouding tussen bedrijfsleven en politiek. Volgens hem is de macht van bedrijven de laatste decennia kleiner geworden, waardoor ze geen vuist kunnen maken tegen Trump.

Demonstranten voor een kantoor van zender ABC. FOTO SARAH YENESSEL/ANP/EPA

Milo van Bokkum
SAN FRANCISCO

Hoe moet het Amerikaanse bedrijfsleven zich verhouden tot Donald Trump? Het antwoord vanuit de zakenwereld is de afgelopen maanden duidelijk: meebewegen met de grillen van de president. Over Trumps vergaande ingrepen bij de centrale bank, zoals de recente dagvaarding van Fed-voorzitter Jerome Powell – waartegen andere centrale bankiers en politici zich al keerden – spreekt geen zakenman zich uit. Hetzelfde geldt voor importheffingen. Bedrijven gooien zonder protest hun diversiteitsbeleid overboord. Techleiders laten zich lovend uit over de president, die Nvidia intussen dwong geld aan de staat af te dragen om chips in China te verkopen. Grote advocatenkantoren hebben de regering volgezaamd beloofd voor bijna een miljard dollar kosteloze rechtsbijstand te verlenen. Socioloog Mark Mizruchi is zelf het

meest geschokt over netwerk CBS, onderdeel van Paramount, dat de tv-show van Jimmy Kimmel een tijdje schrapte nadat sommige Republikeinen zich kritisch hadden uitgelaten over een van zijn grappen. „Maar eigenlijk weet ik niet waar ik moet beginnen”, vertelt hij per videoverbinding. „Er zijn zó veel voorbeelden.” Mizruchi, hoogleraar aan de Universiteit van Michigan, kijkt met een mengeling van afschuw en fascinatie naar de dans van Trump met grote ondernemingen. De Amerikaan bestudeert de verhouding tussen bedrijfsleven en politiek, en schreef daar onder meer het boek *The Fracturing of the American Corporate Elite* (2013) over. Mizruchi's belangrijkste idee is dat het Amerikaanse bedrijfsleven de afgelopen decennia fors aan invloed op de politiek heeft ingeboet – al bestaat het beeld dat juist het tegengestelde waar is. Trumps machtsvertoon en dreiging tegenover bedrijven was volgens Mizruchi in de jaren zestig ondenkbaar geweest. Dat komt omdat de top van het bedrijfsleven nu is ‘versplinterd’. Mizruchi's werk geniet sinds Trump voor de tweede maal Amerikaans president werd, meer aandacht dan ooit. De auteur werkt inmiddels aan een herziene versie van zijn boek, waarin ook aandacht is voor Trump.

Waarom had dit in de jaren zestig of zeventig nooit kunnen gebeuren? „Bedrijven waren niet bang voor de politiek. De zakenelite was een collectief en trad gezamenlijk op via organisaties. Ze wisten zich verzekerd van rugdekking door andere bedrijven als ze de president niet zouden gehoorzamen. Er zou een gezamenlijk statement zijn gekomen. Ik denk echt dat het huidige gedoe toen in een mum van tijd voorbij zou zijn geweest. Je kunt als president niet het hele bedrijfsleven tegen je in het harnas jagen.”

Waarom was er zo veel collectiviteitszin? „Na de Tweede Wereldoorlog runden witte mannen van geprivilegieerde afkomst de Amerikaanse economie. Het was een kleinere groep, er was meer cohesie. En vooral: ze werkten samen in organisaties, met als belangrijkste het Committee for Economic Development. Topmannen troffen elkaar daar en beïnvloedden via deze club de politiek.”

Op welke manier? „In de eerste decennia na de oorlog was de invloed gematigd en keynesiaans [met ruime overheidssturing in de economie]. Ze noemden dit zelf ‘verlicht eigenbelang’. Het idee was: als wij onze posities willen behouden, moet de hele maatschappij sterk zijn. Ze kwamen met het Marshallplan [een financieel plan om West-Europa er na WOII bovenop te helpen] en ze accepteerden belastingverhogingen voor bedrijven. Ze kwamen zelfs met een plan voor goede gezondheidszorg. „Vanaf de jaren zeventig nam de internationale concurrentie toe en verdween het geloof in Keynes. Bedrijven kregen het lastiger, en topmannen begonnen zich af te vragen: kunnen we nog wel zo coöperatief en liberaal zijn? „Het bedrijfsleven werd een stuk conservatiever, maar de ondernemers waren tegelijkertijd meer één dan ooit. Ze gaven de politiek stevige tegen-druk. In 1977 hadden de Democraten een meerderheid in het Congres en leverden ze de president. Alle *liberals* waren blij: we krijgen consumentenbescherming, een nationale zorgverzekering, dachten ze. En dat ging allemaal niet door omdat het bedrijfsleven in het geweer kwam. Ze lobbyden via de

CV

Mark Mizruchi (1953) is als socioloog en hoogleraar organisatie-wetenschap verbonden aan de Universiteit van Michigan. Na zijn studie en promotie-onderzoek in de sociologie in de jaren zeventig was hij aanvankelijk werkzaam in de psychiatrie op het Albert Einstein College of Medicine in New York, met name op het terrein van statistiek.

Eind jaren tachtig keerde hij terug naar de sociologie en richtte hij zich op de structuur van het Amerikaanse bedrijfsleven. Mizruchi is sinds 1991 verbonden aan de universiteit van Michigan.

Business Roundtable – een gezamenlijke organisatie – bij het Congres en er kwam niks van terecht. „Dit gebeurde allemaal voordat Reagan president werd. Voor mij is dat sterk bewijs dat de macht van het bedrijfsleven groot was. Het won op elk terrein.”

Waardoor verdween deze coherentie? „In 1981 kwam Reagan dus aan de macht. Het bedrijfsleven had alles bereikt wat het wilde. Verzwakte vakbonden, verlaagde belastingen, minder regels. Topmannen keken naar elkaar en zeiden: we hebben de oorlog gewonnen. Ze hoefden niet meer georganiseerd te zijn en begonnen te focussen op hun eigen belangen.” De opkomst van het aandeelhouderskapitalisme versterkte deze trend. De concurrentie tussen bedrijven werd feller, bestuurders verloren eerder hun baan als beleggers niet tevreden waren, en ze focusten op financieel resultaat. De ‘ouderwetse’ topmannen, die zich volgens Mizruchi rekenschap gaven over hun invloed op de maatschappij, ruimden het veld. „In plaats daarvan verschenen types als Jack Welch bij General Electric, die elk jaar de 10 procent slechtst presterende managers eruit gooide.” Begin jaren negentig is de cohesie in het bedrijfsleven verdampt. De gevolgen waren vlak daarvoor al te zien, stelt Mizruchi: Reagan voerde een belastingwet in die grote bedrijven zwaar trof, ondanks hun lobby. „Bedrijven lobbyden toen voor het eerst erg individueel, in plaats van collectief. Hun organisaties speelden geen grote rol. Reagans mensen zeiden: ze zijn ten onder gegaan aan hun eigen gebrek aan organisatie.”

Uw theorie gaat tegen het idee in dat het bedrijfsleven erg machtig is. „Bedrijven zijn goed in dingen voor zichzelf regelen. Maar zodra het om collectieve kwesties gaat, zijn ze daar niet toe in staat.” Als voorbeelden van collectieve kwesties noemt Mizruchi handel, infrastructuur en migratie. Wat dat laatste betreft, botsen de belangen van bedrijven vaak met het beleid van de president, bijvoorbeeld toen Trump visa voor kennismigranten peperduur maakte. Mizruchi verwerpt de suggestie dat bedrijven de situatie onder Trump wel best vinden. „Ik denk dat ze helemaal niet blij zijn. Ze willen niet knielen voor een president en zich bedreigd voelen. En daar zouden ze werk van kunnen maken! Maar er is geen mechanisme meer om dit collectief aan te pakken. Ik vraag me af of het bedrijfsleven zich realiseert hoeveel macht het heeft.”

U roept in uw boek het bedrijfsleven op weer een collectieve rol te pakken. Is een machtig en verenigd bedrijfsleven wel echt goed voor de democratie? „Ik denk niet dat het per definitie slecht voor een maatschappij is om een verenigde elite te hebben”, antwoordt Mizruchi. Hij kijkt dan vooral naar de periode na de Tweede Wereldoorlog, waarin hij een positieve bijdrage van de bedrijven ziet. „Ze kunnen in principe zulke mooie dingen voor elkaar krijgen.” Hij zou willen dat topmannen weer iets van ‘verlichte invloed’ uitoefenen, bijvoorbeeld inzake klimaatverandering, maar maakt zich geen illusies. „Ik heb daartoe in mijn boek een soort oproep gedaan. Ik kreeg daar veel kritiek op, maar het was altijd al een beetje utopisch bedoeld. We zullen het, denk ik, meer moeten hebben van sociale bewegingen die bedrijven dwingen verantwoordelijkheid te nemen.”

JP MORGAN

‘Amerikaanse economie verslechtert niet’

AMSTERDAM

De Amerikaanse economie blijft voorsnog veerkrachtig, zegt topman Jamie Dimon van JP Morgan Chase, de grootste bank van de VS. Hoewel de arbeidsmarkt in het land is verzwakt, verslechteren de economische omstandigheden verder niet, schrijft hij in het persbericht bij de jaarcijfers van de bank. Dimon constateert dat Amerikaanse consumenten hun portemonnee blijven trekken, en bedrijven over het algemeen gezond blijven. „Deze omstandigheden kunnen nog enige tijd aanhouden, met name dankzij de voortdurende fiscale stimuleringsmaatregelen, de voordelen van deregule-

ring en het recente monetaire beleid van de Fed”, aldus Dimon, die al sinds 2006 aan het roer staat van de bank. Dimon ziet wel dat de financiële markten de mogelijke gevaren voor de Amerikaanse economie onderschatten. Denk aan geopolitieke ontwikkelingen dankzij de onvoorspelbare beslissingen van president Trump en de hoge inflatie. JP Morgan Chase presenteerde de cijfers over het laatste kwartaal van 2025 – en daarmee ook het hele jaar. De bank zag de nettowinst in het vierde kwartaal met 7 procent dalen. De winst kwam uit op 13 miljard dollar. De bank verdiende minder met de dienstverlening aan grote bedrijven, zoals beursnoteringen en obligatieuitgaven begeleiden. (NRC)

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Opleidingen & cursussen

MEDITEREN LEREN?
Minder stress, meer energie. Zen.nl 40 locaties in NL
Cursussen starten snel
Doe nu gratis profiel
WWW.ZEN.NL

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN Risicoloos leren

GROEPS-CURSUS 675-
2e persoon half geld ex btw

Nu ook privé-cursus
Persoonlijke begeleiding 1-op-1

Wat krijgt u voor uw geld?

- ✓ Cursus in Hotel vd Valk
- ✓ Vers ontbijt en lunch
- ✓ Gratis Handelsrobot
- ✓ 8 weken live meekijken
- ✓ Opfrisdag naar keuze
- ✓ Boek met stappenplan
- ✓ 100% persoonlijke service

Adam

Robbin

Zie onze Google-reviews

Rob

Risicoloos leren
Maak alle fouten op een demo-account voordat u met echt geld begint

Originele reacties cursisten
■ Veel ruimte voor vragen

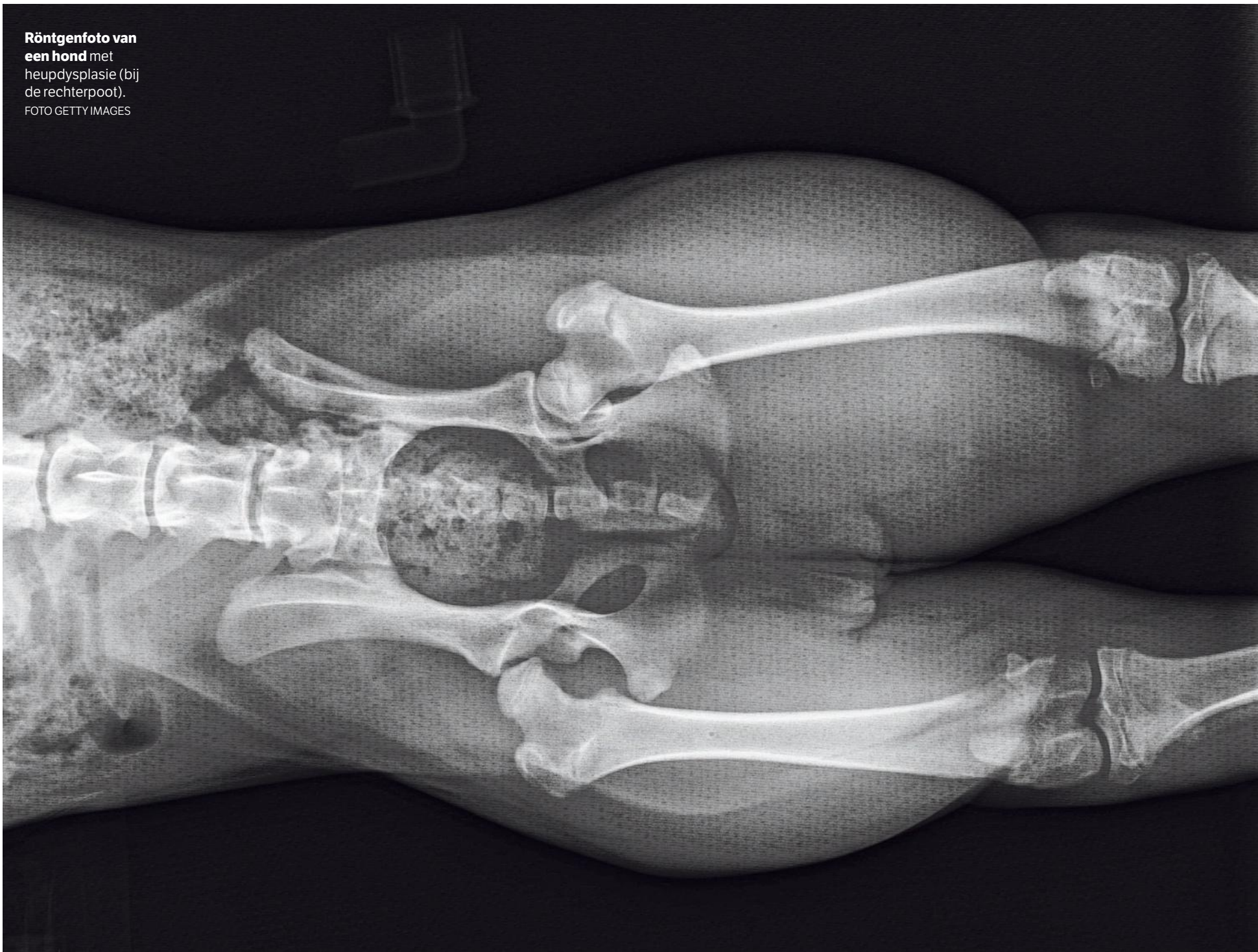

Interactieve cursus met live handel.
Veel ruimte voor vragen en kennisdeling.
Cursusdata Hotel vd Valk Breukelen:
vrijdag 30 jan, vrijdag 6 feb en vrijdag 6 mrt
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden
WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15

Vind alle aanbieders op één rij!
BijzondereZaken.nl

Plaats ook uw advertentie in onze rubriek Bijzondere Zaken. Dit is heel gemakkelijk, geef online op en betaal direct via IDEAL!

ORTHOPEDIE

Van hond naar mens: een stukje heup uit de 3D-printer

In het Anna Ziekenhuis in Geldrop zal deze week een 36-jarige man een ingreep ondergaan die nog niet eerder bij een mens is uitgevoerd. De techniek werd tot nu toe alleen toegepast bij honden met heupdysplasie.

Aliëtte Jonkers

AMSTERDAM

Het viel Bart van der Wal tien jaar geleden soms zwaar: weer een jonge patiënt met heupdysplasie, weer iemand die een grote operatie tegemoetging. Als orthopedisch chirurg zag hij, in ver-

schillende ziekenhuizen in het midden van het land, wat de standaardbehandeling destijds betekende voor jonge mensen.

De operatie, een bekkenkanteling of zogenoemde Ganz-osteotomie, was effectief maar ingrijpend. Tijdens zo'n operatie gebruiken chirurgen speciale beitels om uiterst precieze sneden in het

bot rond de heupkom te maken, totdat de heupkom loszat en gedraaid kon worden. Zo konden ze pijn en vroegtijdige artrose tegengaan, in de hoop een volledige nieuwe heup - een prothese - zo lang mogelijk te kunnen uitstellen. Van der Wal voerde die operaties zelf niet uit, maar zag van dichtbij dat patiënten maandenlang moesten revalideren. Dat knaagde. Kon dat niet anders?

Van der Wal is inmiddels hoogleraar orthopedie in het LUMC in Leiden, maar in 2016 werkte hij nog als chirurg in het UMC Utrecht. Daar klopte hij aan bij Björn Meij, hoogleraar chirurgie voor gezelschapsdieren aan de faculteit diergeneeskunde om de hoek, met de vraag: kende hij een diervorm met dezelfde aandoening? „Die zie ik wekelijks”, antwoordde Meij: „Dat is de hond.”

Van der Wal: „Het ging om jonge mensen. We vroegen ons af: moeten we dit echt zo blijven doen? Het werkte, maar het was een forse ingreep met een lang herstel.”

In Nederland controleren artsen op consultatiebureaus de heupen van baby's drie keer in de eerste zes maanden. Alleen bij een vermoeden van heupdysplasie volgt een echo - iets wat in Duitsland standaard bij elke baby gebeurt. Ook dat is geen waterdichte screening: bij ongeveer de helft van de mensen die later een bekkenkanteling ondergaan, liet de eerste echo geen afwijking zien. Klachten ontstaan pas in de puberteit of nog veel later. Pijn in de lies is een bekend symptoom, vaak aan beide kanten. Maar ook pijn aan de zij-

„Toch moet je voorzichtig zijn. De geschiedenis heeft ons geleerd dat implantaten kunnen falen

Geert Ensing
orthopedisch chirurg

kant van de heup of in de bil komt voor, doordat omliggende spieren het instabiele gewricht proberen te compenseren. Wat al die klachten verbindt, is hetzelfde onderliggende probleem: het heupkommetje is niet diep genoeg, waardoor de heupkop sneller slijt dan normaal. De schade stapelt zich op, met het risico dat iemand met heupdysplasie al op jonge leeftijd artrose ontwikkelt.

Voor jonge patiënten met heupdysplasie betekent dat vaak een afweging. Sommigen kunnen met fysiotherapie leren leven met de klachten, anderen raken zo beperkt dat een bekkenkanteling hun enige optie is. Voor de eeuwwisseling moesten chirurgen het bekken nog op drie plekken volledig doorzagen om de heupkom te kunnen kantelen. Inmiddels is deze operatie dankzij speciale software een stuk verfijnder dan tien jaar geleden. Er is nog maar één inkeping in het bot nodig en de bekkenring zelf blijft intact. Toch staat de bekkenkanteling nog altijd bekend als een complexe en zware operatie, waarin maar weinig chirurgen bedreven zijn.

Het gewricht stabiel maken

Meij herkende dat dilemma meteen. Zelf had hij bijna twintig jaar bekkenkantelingen uitgevoerd, maar dan bij honden met heupdysplasie. Hij kende de pijn na de operatie, het lange revalidatietraject, de weken waarin dieren voorzichtig weer opkrabbelde en de complicaties. Van der Wal liet zijn idee zien aan de hand van een schets. Hij te-

kende de heupkop en de heupkom en wees aan wat hij miste: voldoende overdekking. Wat als je die kon vergroten, zonder het bekken door te zagen? Geen nieuwe heup, geen prothese, maar een manier om het bestaande gewricht stabiel te maken. „Het doel was vooral tijd winnen”, zegt Van der Wal. „Als je de slijtage kunt afremmen vóórdat het echt misgaat, kun je een volledige heupprothese misschien wel twintig jaar uitstellen.”

Van der Wal en Meij stelden een team samen om het idee verder uit te werken, met onder meer een kinderorthopeed en een biomechanisch ingenieur. Omdat er voor zo'n experimenteel traject geen reguliere financiering beschikbaar was, richtte Van der Wal een bedrijf op om het onderzoek mogelijk te maken - hij heeft daarin een minderheidsbelang. Het UMC Utrecht had op dat moment al ervaring opgedaan met 3D-geprinte schedelimplantaten, om gaten in de schedel te dichteren die ontstaan bij hersenoperaties of om voorhoofdsvormingen te verhelpen. Maar een 3D-geprinte heupkom - in vaktermen een 'pandak', een opzetstuk dat de heupkom verdiept - was andere koek. Waar een schedelimplantaat vooral een holte moest opvullen, moest een heupimplantaat niet alleen perfect passen, maar ook jarenlang zware, bewegende belasting doorstaan.

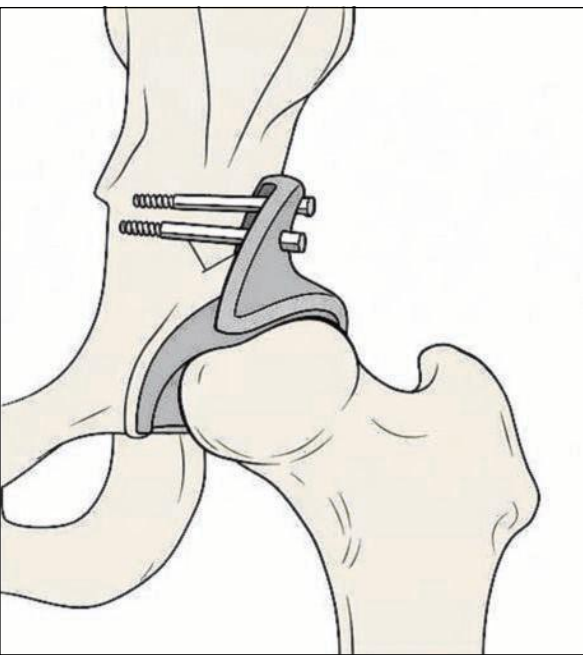
Charlie, een negen maanden oude labrador retriever, was de eerste kandidaat voor de nieuwe ingreep. Ze begonnen voorzichtig. Eerst één heup: „We dachten: voorzichtigheid troef”, zegt Meij. „Maar na zeven of acht honden zagen we hoe snel ze herstelden. Dat

was een wereld van verschil vergeleken met de bekkenkanteling. Binnen zes uur na de operatie stonden ze weer op hun poten.” Al snel besloot Meij de ingreep standaard aan beide heupen tegelijk uit te voeren. De resultaten waren zo overtuigend dat de universiteitskliniek de operatie bij honden inmiddels als standaardbehandeling aanbiedt. Nu, amper tien jaar later, volgt de stap naar het uitvoeren van de operatie bij de mens. Maar honden zijn geen mensen - en dus blijft die stap spannend, erkent Meij. „Een hond is een viervoeter en verdeelt zijn gewicht over vier poten. Bij mensen komt het volledige lichaamsgewicht op twee heupen terecht. Wat dat betekent voor het herstel, moet nog blijken.”

Vijf jonge mensen

De operatie vindt plaats in het kader van een zogenoemde *safety study*, een onderzoek dat primair gericht is op het vaststellen van de veiligheid van een nieuwe medische ingreep. De bedoeling is dat vijf jonge mensen met heupdysplasie de nieuwe heupkom uit de 3D-printer krijgen. „De eerste patiënt is een 36-jarige man”, vertelt orthopedisch chirurg Rintje Agricola. Hij gaat de operatie deze vrijdag uitvoeren in het Anna Ziekenhuis in Geldrop.

Agricola was niet betrokken bij de ontwikkeling van het implantaat of het onderzoek, wel bij een andere studie naar heupdysplasie. In het Erasmus MC volgen hij en andere wetenschappers tienduizend opgroeiende kinderen in Rotterdam, het Generation R-cohort. Daar ziet het team nu iets onverwachts, zegt Agricola. „Na de tweede groei-

Een voorbeeld van een **3D-geprinte heupkom**, een opzetstuk dat de heupkom verdiept. ILLUSTRATIE UMC UTRECHT

Heupdysplasie bij jongvolwassenen wordt nog vaak gemist

spurt, grofweg tussen twaalf en vijftien jaar, zien we bij maar liefst 15 procent ook heupdysplasie op scans”, zegt hij. „Dat betekent niet dat al die jongeren klachten krijgen of een behandeling nodig hebben, maar het laat wel zien dat heupdysplasie ook later kan ontstaan. Dit percentage ligt aanzienlijk hoger dan de 1 tot 4 procent waar de Nederlandse richtlijnen van uitgaan.”

Geert Ensing ziet dat in zijn dagelijkse praktijk terug. Hij is orthopedisch chirurg in het Wilhelmina Ziekenhuis in Assen en geldt als dé specialist in Ne-

derland op het gebied van de gemodereniseerde bekkenkanteling, de Ganz-osteotomie, bij mensen met heupdysplasie. Hij voert de operatie bijna honderd keer per jaar uit, met succes: „Vrijwel al onze patiënten kunnen hun heup drie maanden na de bekkenkanteling weer volledig belasten.”

Ensing ziet de nieuwe 3D-heupkom als een interessant concept, maar benadrukt dat de huidige ingreep - die inmiddels ook met 3D-software wordt uitgevoerd - voorlopig de standaard blijft. „Dat is de consensusbehandeling. Tot er bewijs is dat iets anders beter werkt.” Dat bewijs moet zorgvuldig worden opgebouwd, vindt hij. De orthopedie kent veel innovaties die later niet standhouden: „Als dit werkt, zou het voor een deel van de patiënten een mooie aanvulling op de huidige gouden standaard zijn. Toch moet je voorzichtig zijn. De orthopedie is een mechanisch vak en de geschiedenis heeft ons geleerd dat implantaten kunnen falen.”

Ensing hoopt vooral dat artsen het beeld eerder leren herkennen. Heupdysplasie bij jongvolwassenen wordt volgens hem nog vaak gemist. Daardoor lopen patiënten gemiddeld vijf jaar met klachten rond voordat de juiste diagnose wordt gesteld. In die jaren belanden ze geregeld in een medisch niemandsland, zegt hij. „Mensen krijgen te horen dat ze maar moeten stoppen met sporten, of dat hun klachten passen bij iets als fibromyalgie. Ze worden van het kastje naar de muur gestuurd. Als ze uiteindelijk weten wat de oorzaak is en dat er iets aan te doen valt, is dat vaak een enorme opluchting.”

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs 199,95
169,95

WAHRM

Verwarmde bodywarmer met capuchon

Ideaal voor thuis, onderweg of buiten

- Bodywarmer met infraroodtechnologie
- Geïnspireerd door warmtekussens en autostoelverwarming
- Verschillende warmtestanden, ook te dragen zonder warmte

Ervaar de perfecte mix van comfort en warmte met de infrarood verwarmde bodywarmer van WahrM. Dankzij de veilige, innovatieve infrarood-technologie, geïnspireerd door warmtekussens en autostoelverwarming, geniet je van warmte - waar je ook bent. In de stof van de bodywarmer is deze technologie onzichtbaar verwerkt. Activeer de warmte eenvoudig door de meegeleverde powerbank, die handig in een verborgen zak is weggewerkt.

Bestel nu **nrcwebwinkel.nl/wahrm**

Overleden

Enige en algemene kennisgeving

*‘Rien ne peut plus me surprendre,
Là-bas j’irai sans regret,
Et, quand il faudra m’y rendre,
J’aurai mon paquet tout prêt.’*
Gustave Nadaud

Lieve Marjolein, lieve tante Lein,
we houden zielsveel van je en gaan je ontzettend missen

Maria Yolanda Gabrielle Elisabeth NADAUD
Marjolein

Maastricht 11-05-1952 Genk (BE) 11-01-2026

Caspar Nadaud
Stéphanie Baechler
Lola

De plechtige uitvaartdienst zal worden gehouden op vrijdag 16 januari om 11.00 uur in de kerk van Sint Pie-ter op de Berg, Ursulinenweg 2 te Maastricht. Gevolgd door de bijzetting in het familiegraf op het rouw- en gedenkpark Tongerseweg, ingang Tongerseweg 292.

Correspondentieadres:
Hondecoeterstraat 24H, 1071 LS Amsterdam

Met intens verdriet geven wij kennis van het overlijden van onze lieve (schoon) zus en tante

Marjolein Nadaud

Vaals:
Raoul & Henriette Nadaud-Teulings

Singapore:
Ghislaina Nadaud

Tot we elkaar weerzien.

“Ik heb een goed leven gehad”
Gera Heijtlager

Liefde houdt niet op waar het leven eindigt.
Tot ons groot verdriet hebben we onverwacht afscheid moeten nemen van:

Gera Heijtlager
Gerardine Albertine

Appingedam, Amsterdam,
22-11-1943 08-01-2026

Partner van Jenneke Diepenbroek
Familie Heijtlager
Familie Diepenbroek
Marjolijn Vredegoor en Marina van der Wal
Marian Peereboom en Ricky Bartels

Gera heeft ervoor gekozen om haar lichaam ter beschikking te stellen aan de wetenschap.

Om het leven van Gera te vieren wordt er op 8 februari een informele bijeenkomst georganiseerd. Wanneer u daarbij aanwezig wenst te zijn, stuurt u dan een bericht naar onderstaand adres.

Correspondentie-adres:
Witvrouwenbergweg 8-F, 5711 CN Someren

Wij zijn geraakt door het overlijden van

Hans Büller

Hans was initiatiefnemer van
Artsen voor Kinderen, een stichting die zich hard maakt voor verbetering van de zorg voor kinderen met een chronische aandoening.

Wij wensen zijn familie en naasten veel kracht.

Michel Weijerman en Job van Woensel
namens directie en bestuur Artsen voor Kinderen

Wij zijn zeer bedroefd over het overlijden van onze vriend, collega en reisgezel

Hans Büller

Wat blijft is de herinnering

Hugo en Shoshana Heymans

Hagar

Jarom en Sacha

Elon en Sjanna

Ter algemene kennisgeving

“Everyone thinks of changing the world, but no one thinks of changing himself” – *Tolstoy*

Diepbedroefd om zijn heengaan, maar getroost door de vele mooie herinneringen, hebben wij na een kort ziekbed afscheid moeten nemen van onze geliefde oom Dick.

IR. D.S.B. Vogelzang ~ Dick ~

* Rolde 7 mei 1943
† Assen 8 januari 2026

In de leeftijd van 82 jaar.

Plymouth: Derek Robinson
Borger: Chris Vogelzang - Homan
Amsterdam: Jessica Vogelzang
Borger: Alexandra Vogelzang,
Navid en *Liam*

Condoleance adres:
Chris Vogelzang
Barnsteen 7, 9531MJ, Borger

Diep geraakt en bedroefd hebben wij afscheid moeten nemen van mijn lieve echtgenoot, onze vader, opa, zwager en oom

Robertus Carolus Johannes Meijer

Amsterdam Santpoort-Noord
29 december 1949 8 januari 2026

Wij zullen zijn humor, wijs advies en betrokkenheid enorm missen.

Dale-Anne Bourjaily
Rogier en Merel Meijer-van den Assum
Joep, Wies
Olga Meijer en Job Kahmann
Wybe, Felix, Inès
Familie van der Pol
Familie Bourjaily

De Eucharistieviering voor het afscheid van Robert vindt plaats op zaterdag 17 januari om 11.00 uur in de onverwarmde RK Kathedrale Basiliek Sint Bavo, Leidsevaart 146, te Haarlem.

Correspondentieadres:
Familie Meijer, p/a Uitvaartzorg IJzer & Heeremans,
Korte Zijlweg 3, 2051 BD Overveen

Heel verdrietig hebben we toch nog onverwacht afscheid moeten nemen van onze dierbare broer, zwager en oom

Robertus Carolus Johannes Meijer

Amsterdam Santpoort-Noord
29 december 1949 8 januari 2026

Robert was een bijzonder mens en wij zullen zijn inbreng in ons gezin missen.

Erik en Emmy Meijer - Karthaus
Philip en Barbara Meijer - Bessem
Cecile Meijer rscj
Lidwine en Anthony Wijtenburg - Meijer
beiden in liefdevolle herinnering
Martin en Mary-Ann Meijer - van den Assum
Neven en nichten

Bedroefd hebben wij kennisgenomen van het overlijden van

Robert Meijer

In leven zeer gewaardeerd lid van de Financiële Commissie van de Schuurman Schimmel van Outeren Stichting.

Door zijn grote kennis, ervaring en betrokkenheid heeft hij in belangrijke mate bijgedragen aan het werk van de stichting. Mede dankzij zijn inzet hebben vele studenten een wezenlijke stap kunnen zetten in hun persoonlijke ontwikkeling en verdere carrière. Wij zijn hem daarvoor zeer dankbaar en zullen hem missen.

Wij betuigen ons medeleven aan zijn echtgenote en kinderen en wensen hen veel sterkte bij het verwerken van dit verlies.

Namens het bestuur, de Financiële Commissie en de medewerkers van de Schuurman Schimmel van Outeren Stichting,

Thomas van Grafhorst, voorzitter
Marijke Pubben, vicevoorzitter

Haarlem, 11 januari 2026

“Ik zie een nieuwe hemel en een nieuwe aarde”

Op zaterdag 10 januari 2026 is op 77-jarige leeftijd overleden

Prof. J.C.A. (Hans) Gortemaker RA

Emeritus hoogleraar Erasmus Universiteit Rotterdam
Oud-partner en oud-bestuurder PwC
Officier in de Orde van Oranje-Nassau

Hannie
Miranda en Jochen
Lukas en Lesley, Mick, Lena, Jayden
Jenny en Gerard

Geen bezoek, geen bloemen. In plaats daarvan wordt een donatie aan het KWF of KiKa op prijs gesteld.

De kerkdienst wordt gehouden op zaterdag 17 januari 2026 om 10.45 uur in de Grote Kerk, Hoofdstraat 115 in Driebergen.

Hans wordt vervolgens in besloten kring begraven.

Correspondentieadres: Cordesstraat 2, 3971 VK Driebergen

Wij zijn diep geraakt door het overlijden van

Prof. Hans Gortemaker RA

Hij was gedurende meer dan 35 jaar, tot zijn 76e, met grote toewijding verbonden aan het onderwijs aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, in het bijzonder de Post-Master opleiding tot Registeraccountant. Hij heeft ook diverse bestuurlijke functies vervuld.

Door zijn bevoegenheid heeft hij duizenden studenten geïnspireerd en enthousiast gemaakt voor het vak.

Hans was voor velen binnen onze organisatie een zeer gewaardeerde collega, met een enorme betrokkenheid en collegialiteit. Wij zullen hem zeer missen.

Wij leven intens mee met zijn vrouw Hannie, hun kinderen Miranda en Lukas, en overige familie en vrienden en wensen hen veel sterkte toe in deze moeilijke tijd.

Namens het Erasmus Institute of Business Economics en de Post-Master opleiding tot Registeracountant,
Martin Hoogendoorn, Auke de Bos, Werner Brouwer, Harry Commandeur

Met verdriet nemen wij afscheid van onze lieve zorgzame (schoon)moeder, grootmoeder en overgrootmoeder

Gerarda van der Schrier-Slotboom

* 's-Gravenhage, † Zwolle,
23 oktober 1934 12 januari 2026

Echtgenote van Dirk van der Schrier †

Kinderen
Klein- en achterkleinkinderen

Correspondentieadres:
Schrevenweg 5, 8024 HB Zwolle

Zorgzaam en liefdevol, sterk en vol humor

Johanna Pieterella Kamsteeg-Dekker
Anneke

* 24 september 1935 † 10 januari 2026

Weduwe van André Kamsteeg

Gertjan
Marjolein & Arno
Bert & Leony
Luut & Fleur
Midas & Jimke
Jeroen & Linda
Anne
Emy
Robin
Rob & Jolanda
Iris & Maarten
Senna

Wij nodigen u uit om met ons afscheid te nemen van Anneke op vrijdag 16 januari om 14.00 uur in de Groene Kerk, Haarlemmerstraatweg 6 te Oegstgeest.

Aansluitend verwelkomen wij u graag voor een fijn samenzijn in het Willibrords Erf gelegen naast de kerk.

Vele losse bloemen vormen samen liefdevolle boeketten.
Wij willen u vragen om één mooie bloem voor Anneke mee te nemen.

Correspondentieadres:
Uitvaartbegeleiding Goudriaan, Pauluslaan 142, 2204 CB Noordwijk

Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC

nrcadverteren.nl/familieberichten

Na Venezuela richt Donald Trump zijn pijlen openlijk op Groenland. Daarbij lijkt het de Amerikanen ook te doen om de grote voorraden aan zogeheten zeldzame aardmetalen die onmisbaar zijn voor moderne technologie. Maar zeldzaam zijn deze metalen niet. De markt wordt alleen volledig gedomineerd door China, en daar gaat Groenland geen verschil in maken.

Zeldzame aardmetalen zijn chemische elementen die essentieel zijn voor hightech toepassingen: van digitalisering en energietransitie tot defensie en de zorg. In de grond komen deze aardmetalen bijna nooit voor als zuivere metalen, maar in lage concentraties in andere mineralen, zoals steenkool. Je moet enorm veel gesteente verwerken voor een relatief kleine hoeveelheid bruikbaar materiaal. Kritieker dan de mijnbouw is het proces daarna: het scheiden, zuiveren en omzetten van ertsen in bruikbare metalen vraagt ontzettend veel energie en chemicaliën. Er komen enorme giftige afvalstromen vrij die voor veel milieuschade zorgen, of veel geld kosten om te verwerken. Dat maakt de hele keten duur, omstre-den en lastig op te schalen.

Deze aardmetalen komen op alle continenten ruim voor, ook in Europa. De zeldzaamheid is dan ook economisch: ze zijn schaars omdat het lastig en duur is om ze te scheiden en te zuiveren. De echte schaarste zit in de raffinagecapaciteit, en die staat voor meer dan 70 procent in China. Ook Amerika's enige mijn voor zeldzame aardmetalen exporteert sinds 2017 de ertsen naar China voor raffinage.

China zet deze dominante positie in als drukmiddel door export te beperken of te vertragen. Zo bepaalt China in de praktijk hoe snel Europa en Amerika hun industrie, defensie en energietran-

De Amerikaanse militaire basis op Groenland, de Pituffik Space Base. FOTO AFP

Voor zeldzame aardmetalen heeft Groenland innemen geen zin

Trump zou Groenland willen hebben voor de cruciale zeldzame aardmetalen. Maar die zitten overal. De schaarste zit in de raffinagecapaciteit, die vooral in China staat, zegt *Christopher Christiaan*se.

sitie kunnen opschalen. Om uit de Chinese greep te komen wordt vaak naar Groenland gewezen. Onderzoek wijst uit dat 25 van de 34 kritieke grondstoffen voor Europa in Groenland voorkomen. Maar daarmee is Groenland niet een soort schatkamer die ons onafhankelijk kan maken van China.

Echte macht bij raffinage

Mijnbouw in het Arctische gebied is extreem duur en riskant. Bovendien is er nauwelijks infrastructuur op Groenland, en zijn de meeste havens meer dan de helft van het jaar niet ijsvrij. Voor de verwerking van de ertsen ter plekke moet een enorme energie-infrastructuur opgetuigd worden, die continu van brandstof moet worden voorzien. Een veelgehoord argument is dat mijnbouw op Groenland makkelijker wordt door klimaatverandering, maar het tegenovergestelde lijkt waarschijnlijker: als de permafrost ontdooit, worden aardlagen en infrastructuur instabiel, met verdere kostenstijgingen tot gevolg.

Gelukkig staat Europa niet stil: de EU Critical Raw Materials Act moet de Europese aanvoerketens van zeldzame aardmetalen zekerder maken door meer metalen zelf te winnen, te verwerken en te recyclen. Onder de wet vallen ook 60 strategische kernprojecten die winning, verwerking en recycling versnellen en tegelijk samenwerking met landen buiten de EU versterken.

Europa en Amerika kunnen blijven staren naar kaarten van Groenland waar alle voorraden staan ingetekend, maar de echte macht ligt bij raffinagecapaciteit. Zolang raffinage en de bijbehorende kennis niet op schaal buiten China staan, blijft elke nieuwe mijn vooral een omweg naar dezelfde poort. Wie echt minder afhankelijk wil worden moet bouwen aan verwerking en recycling.

Christopher Christiaanse is ingenieur en werkt als adviseur en docent in de energietransitie.

COLUMN
JOSETTE DAEMEN

Flatteus zelfbeeld

Het verhaal dat we onszelf in Nederland graag vertellen over onze rol op het internationale toneel draait om twee personages. De gewiekste koopman, die voor zichzelf de beste dealtjes weet te sluiten. En de recht-schapen dominee, die spreekt en handelt vanuit de moraal. Volgens de nationale folklore vormt ons buitenlandbeleid de uitkomst van een kunstig samenspel van beide figuren, de één wakend over onze economische belangen, de ander strijdend voor democratie en de internationale rechtsorde.

Het is nogal een flatterend zelfbeeld. Zeker de dominee is op het moment ver te zoeken in onze buitenland-politiek. In reactie op de aanval van de VS op Venezuela kwam er van minister Van Weel (Buitenlandse Zaken, VVD) geen echte veroordeling van de schending van het internationaal recht door Amerika; op Trumps herhaalde wens om Groenland te annexeren volgde evenmin een preek uit Nederland. Ook over de koopman vraag ik me af waar die eigenlijk was, toen Nederland vorig jaar braaf tekende bij het kruisje onder de nieuwe NAVO-norm, zonder noemenswaardig debat over de economische gevolgen van de beloofde miljardenuitgaven aan defensie de komende decennia.

In werkelijkheid laten die keuzes zich natuurlijk niet verklaren door morele vooruitstrevendheid of economisch eigenbelang, maar door overwegingen van nationale veiligheid. Het is in naam van de veiligheid dat Nederland de portemonnee trekt voor defensie. Het is voor de veiligheid dat onze politici zich op de vlakte houden over Trumps - tsja, hoe zullen we het eens noemen - 'strapatsen': onze afhankelijkheid van Amerikaanse bescherming is te groot, het ego van de president te kwetsbaar.

Goed, met de metafoor van die dominee en die koopman komen we er dus niet, maar hoe moeten we dan denken over ons buitenlandbeleid? In 2024 publiceerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid een invloedrijk rapport, met een analyse die in overheidskringen breed wordt gedragen. De Nederlandse kernbelangen in de wereld, volgens die analyse: 'weerbaarheid', 'welvaart' en 'waarden'. In 'welvaart' herkennen we de geest van de koopman. Met 'waarden' doelt de WRR op klassieke domineesthema's als democratie en mensenrechten. Daarnaast wordt er dus een derde pijler toegevoegd, die van de 'weerbaarheid', wat

eigenlijk 'veiligheid' is, maar dan met een plezieriger woord; aan alle bestuurstafels is men er vandaag de dag mee bezig.

Ik begrijp de aantrekkingskracht van de allitererende drieslag 'weerbaarheid', 'welvaart' en 'waarden' (al klinkt het vergelijkbare *Peace, Profits and Principles* waarop oud-Defensie-minister Joris Voorhoeve in 1979 promoveerde natuurlijk lekkerder, met die P's). Toch vind ik het conceptueel een ongelukkig schema. 'Waarden', dat zou ik omschrijven als de zaken waar je ten diepste om geeft; dingen die daarmee ook iets zeggen over wie je bent. Maar als we 'weerbaarheid' en 'welvaart' aanmerken als kerndoelen van ons buitenlandbeleid, dan zijn dat kennelijk toch ook waarden van ons? Hoe kunnen 'weerbaarheid', 'welvaart' en 'waarden' dan nevengeschikte categorieën zijn?

Pedante filosofenvraag, lijkt het misschien; triviaal ook. Maar de categorieën waarin we denken kunnen wezenlijke gevolgen hebben, en dat geldt ook in dit geval.

Zet je 'weerbaarheid', 'welvaart' en 'waarden' naast elkaar, dan licht je die eerste twee uit boven alle andere waar-

Pedante filosofenvraag, lijkt het misschien; triviaal ook

den, die onder dat laatste woord verborgen blijven. Weerbaarheid en welvaart krijgen een extra spotlight; het internationaal recht, fundamentele vrijheden, democratie, soevereiniteit en natuurbescherming blijven verstopt achter het gordijn. Weerbaarheid en welvaart krijgen een zweem van objectieve geldigheid; al het andere komt onder het kopje 'dingen waar wij op zich in geloven, maar dat zijn wij dan, hè'.

Dat laatste komt dan wel weer handig uit als je land in feite zijn economisch of militair eigenbelang boven fraaiere idealen laat prevaleren, maar je niettemin een flatteus zelfbeeld wil behouden. Ja, wij handelen wel met dictaturen, maar dat doen we slechts met het oog op de welvaart, niet in naam van onze typisch Nederlandse waarden: die staan gewoon. Nee, wij hebben die aanval niet veroordeeld, maar het zwijgen diende puur de weerbaarheid, ziet u. Aan onze waarden ligt het niet.

Josette Daemen is politiek filosoof aan het Instituut Bestuurskunde van Universiteit Leiden.

Commentaar

CENTRALE BANK

Ongekende risico's voor wereldeconomie door aanklacht tegen Fed-baas

Het gaat erom of de Fed in staat zal blijven om de rentetarieven vast te stellen op basis van feiten en economische omstandigheden, of dat het monetaire beleid in plaats daarvan zal worden gestuurd door politieke druk of intimidatie.' Met die woorden maakte Federal Reserve-baas Jerome Powell zondag wereldkundig dat het ministerie van Justitie achter hem aan zit. Formeel niet vanwege het monetaire beleid, maar vanwege de oplopende kosten voor de verbouwing van het Fed-gebouw in Washington. Maar niemand gelooft dat dat echt zo is.

Met de aanklacht tegen Powell, wiens voorzitterschap in mei ten einde loopt, voert de regering-Trump de druk op de onafhankelijkheid van de Fed verder op. Eerder al klaagde Justitie Fed-bestuurder Lisa Cook aan wegens vermeende hypotheekfraude, een zaak die tot nu toe in het voordeel van Cook beslecht werd, maar nog voor het Hoogerechtshof moet komen. En verbaal kreeg Powell al meerdere malen de wind van voren van Trump, die hem onder meer „meneertje te laat” en een „koppige ezel” noemde. Trump wil Powell weg hebben, of in elk geval een regeringsgezinde opvolger kunnen aanwijzen in mei.

De inzet van Trump c.s. is helder: om de haperende Amerikaanse economie te helpen, zou de Fed de rente fors moeten verlagen. De Fed deed dat de afgelopen maanden ook al stapsgewijs, maar ziet ook de risico's toenemen op hoge inflatie door de importheffingen.

De aanklacht tegen een zittende bestuurder van de Fed, laat staan een voorzitter, is ongekend en kan grote schade opleveren aan het instituut, de Amerikaanse economie én de wereldeconomie. Een president mag een Fed-bestuurder alleen ontslaan als daar „gegronde redenen” voor zijn.

Trump lijkt handen vrij te houden om op later moment nog afstand van vervolging Powell te kunnen nemen

De Fed wordt gezien als de belangrijkste centrale bank ter wereld, omdat een groot deel van de wereldhandel in dollars plaatsvindt. In tijden van crisis zorgt de Fed ervoor dat niet alleen de VS, maar ook andere landen voldoende dollars in kas hebben om te kunnen interveniëren als dat nodig is. Het politiseren van het Amerikaanse monetaire beleid kan dus grote gevolgen hebben.

Opmerkelijk genoeg lijken de financiële markten de aanklacht tegen Powell betrekkelijk rustig op te vatten. Weliswaar steeg de prijs van goud licht en liep ook de rente op Amerikaanse staatsobligaties wat op, maar van paniek is geen sprake. Dat kan op twee dingen duiden: een onderschatting van de ernst van de regering-Trump om de Fed te kneden tot een instrument van de eigen economische politiek, of de inschatting dat het per saldo wel los zal lopen met de machtsgreep.

Voor dat laatste zijn serieuze aanwijzingen: wat direct opviel nadat Powell zijn boodschap dit weekend naar buiten bracht, was dat Trump claimde van niets te weten. De aanklacht zou puur het initiatief zijn van het ministerie van Justitie. Trump lijkt zo zijn handen vrij te houden om op een later moment nog afstand te kunnen nemen van de vervolging van Powell. Zelfs in zijn eigen partij bestaat namelijk onvrede over de aanklacht. In de bankencommissie van de Senaat hebben twee vooraanstaande Republikeinen zich ertegen gekeerd: zij dreigen nieuwe benoemingen van Fed-bestuurders te zullen blokkeren. Ook de publieke veroordeling van de aanklacht door alle nog levende oud-Fed-voorzitters en een publieke adhesiebetuiging van internationale centrale banken laten zien dat Trump c.s. mogelijk hun hand hebben overspeeld.

Het hopen valt dat Trump inziend dat het inlijven van de Fed hem op lange termijn onnoemelijk veel schade zal opleveren. Te vrezen valt echter dat ook deze aanval op de Fed niet de laatste zal zijn.

BRIEVEN

GEOPOLITIEK

Slecht gekozen

Eén belangrijk klein extra feitje wordt in het interessante opinie-artikel *De grote afbrokkeling is begonnen* (9/1) door Oona A. Hathaway niet genoemd. Zij schrijft dat het vorig jaar tachtig jaar geleden was dat na het einde van de Tweede Wereldoorlog 51 landen het Handvest van de Verenigde Naties ondertekenden. De ondertekenaars beloofden alles in het werk te stellen om „toekomstige generaties te behoeden voor de gesel van de oorlog”. Bij de Verenigde Naties is voor de VN-Mensenrechtenraad onder-tussen afgelopen week Indonesië gekozen tot voorzitter voor 2026. Hoe treurig als je bedenkt dat de huidige, uit het leger afkomstige president van Indonesië, Prabowo, een rol heeft gespeeld bij mensenrechtenschendingen na de gewelddadige Indonesische invasie van het voormalige Oost-Timor, het huidige land Timor-Leste. Hoe treurig als je bedenkt dat straffeloosheid juist in Indonesië al meer dan 21 jaar voortduurt in een zaak waarbij de Indonesische mensenrechtenactivist Munir waarschijnlijk door

de Indonesische geheime dienst vergiftigd is, op weg naar Nederland om aan de universiteit van Utrecht een studie mensenrechten te volgen.

Helaas heeft Hathaway nog veel meer gelijk met haar slotopmerking dat de grote afbrokkeling begonnen is.

Ypie Boersma Reduzum

GESCHIEDENIS

Geen wet van de jungle

Het artikel *Thucydides, Hitler en Trump: al eeuwenlang triomfeert het recht van de sterkste* opent met de tegenstelling tussen internationaal recht en het recht van de sterkste (8/1). Daarmee worden twee totaal verschillende betekenissen van 'recht' tegenover elkaar geplaatst, waarbij internationaal recht wordt weggezet als het recht van zwakkelingen. Maar het recht is geen wet van de jungle; het is een gedurende de ontwikkeling van de beschaving zorgvuldig opgebouwd systeem. Geweld is van alle tijden en culturen: van Džengis Khan tot Alexander de Grote, van de verovering van Amerika tot de kolonisatie van Afrika en Azië. Over-

Lezersoproep

Drie partijen willen een minderheidskabinet gaan vormen. *NRC* wil van u weten: goed idee of juist niet? Vernieuwende politiek of moet dit juist anders? Stuur uw brief van 250 woorden naar opinie@nrc.nl o.v.v. uw naam en woonplaats.

Straffeloosheid duurt in Indonesië al meer dan 21 jaar voort

winnaars presenteren geweld steevast als heldendom, terwijl machthebbers het rechtvaardigen door anderen als bedreigend of minderwaardig af te schilderen. In werkelijkheid draait het om macht en zelfverrijking. De vraag is of geweld bij de menselijke natuur hoort en of dat een excuus vormt om het te accepteren. Hoewel frustratie-agressie een natuurlijke reactie kan zijn, is het juist de taak van beschaving om die impulsen te beteugelen. Opvallend is dat het artikel critici van het recht van de sterkste wel noemt, maar hun argumenten bagateliseert. Zo wordt Socrates' fundamentele kritiek afgedaan als „tegensputteren”, een neerbuigende kwalificatie die zowel Socrates als andere tegenstanders van het machtsdenken disqualificeert. Dit draagt niet bij tot verdieping van het debat. Zinvoller zou zijn te laten zien hoe het recht zich door de eeuwen heen heeft ontwikkeld en hoe dat systeem nu onder druk staat.

Roel Metz Almere

SNEEUW

Krant zelf halen

Het commentaar van 10 januari,

Een week vorst en sneeuw moet Nederland lessen trekken over de eigen mentale weerbaarheid, mag de uitgever van *NRC* zich ook aantrekken. Dat de bezorger van de papieren krant in de gladheid mijn brievenbus niet heeft bereikt is begrijpelijk. Maar waarom biedt *NRC* mij niet de mogelijkheid om de krant vervolgens in de loop van de ochtend zelf op te halen in het lokale distributiepunt als ik dat wil en mij dat lukt? Geef de abonnee de keuze.

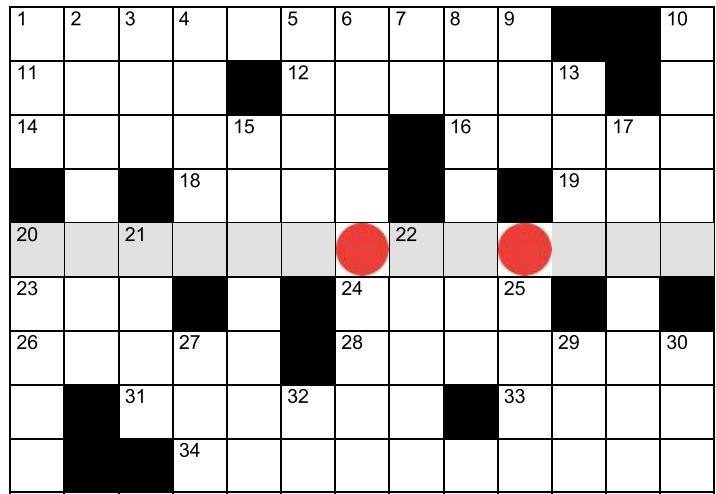
Menno Tamminga Zutphen

KOLONISATIE

Herplaatsing VS

Trump zegt dat een gebied niet automatisch van jou is als je er vijfhonderd jaar geleden niet een boot aan land bent gegaan. Nu is het zo dat vierhonderd jaar geleden de Pilgrim Fathers (de mogelijke voorvaders van Trump) op de oostkust van Amerika aan land gingen en het gebied als het hunne gingen beschouwen. Moeten nu alle niet-Indianen gedeporteerd worden naar Europa, Azië en Afrika - met Trump voorop? **Ben Geutjes** Den Hout

IN HET MIDDEN

Horizontaal: 1. 'NS-app overbelast tijdens winterweer door recordaantal **11.** Eline **12.** Pasteivulling **14.** Wordt altijd door het huis gewonnen **16.** Op kosten van anderen **18.** *Conditio qua non* **19.** 'You Gonna Go My Way', Lenny Kravitz **23.** Streling **24.** Je **26.** Goesting **28.** Minis- cuul druppeltje in de lucht **31.** Zeker geen 14 horizontaal **33.** Betere helft **34.** 'Grote brand in historische binnen- stad'

Verticaal: 1. Engelse kwinkslag **2.** We vliegen recht **3.** Kunstenaarsvak- bond **4.** Dokter of Valentino **5.** Cara of Moors **6.** Past voor knikker of huur **7.** Gaat door de grond **8.** Dat is het deze week **9.** Brengt Selah en Townsend bij elkaar **10.** Hemellichamen van 22 verti- caal **13.** Past na rol of wentel **15.** Spijker- schrift? **17.** Vipbox avant la lettre **20.** On- gerepte sterrenformatie **21.** Bjarne **24.** **25.** In de rondte **27.** Losse vis **29.** Het is maar Latijn **30.** Verbonden computers **32.** Jou in het Nedersaksisch

Oplossing puzzel 13 januari. Horizontaal: 2. ZOEN 5. BEELD 9. ACH 11. DER- DE 13. RIE 14. TRANEN 15. BATTLE 17. AYO 18. LEF 20. OSIP 24. OLIE 27. DAG 28. TOA 30. NECTAR 33. PASHOK 34. IVO 35. RAJIV 36. ERE 37. EINDE 38. DEZE **Ver- ticaal:** 1. PATAGONIE 2. ZHAO 3. EDELE 4. NENEH 5. BEA 6. ERTS 7. LILI 8. DEEPAKES 10. CRY 12. DB 16. TON 19. FED 21. TET 22. RAPID 23. AGAVE 25. LEVI 26. ICON 28. THEE 29. OOR 31. ARE 32. RA **In het midden:** TEHERAN

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

VAKKENVULLER

In de supermarkt in het vrome dorp op de grens tussen Betu- we en Alblasserwaard is de jon- ge vakkenvuller ook begin ja- nuari duidelijk nog vol van de taal van zijn kerk. Als ik hem vraag waar ik de krieltjes kan vinden, antwoordt hij haast de- voet: „Die liggen daar rechtson- der heer. Ik heb ze vanochtend nog afgeprezen.”

Ron Tenge

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

FOKKE & SUKKE
GINGEN NAAR DE SPEELGOEDWINKEL

HEEFT U OOK
NARCISME-KEN?

RGvT

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

						1		
	3	2					6	
							3	
	1					6		7
		5				9		
	8			1	2		5	
	2	9	4		6			8
		3				7		

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het dia- gram dat elk cijfer precies één keer voor- komt in elke rij, kolom, de negen vetomran- de 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter Ritmeester PZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

6	5	8	2	9	7	1	4	3
3	7	4	8	6	1	5	9	2
9	2	1	3	5	4	8	6	7
4	9	5	6	8	3	7	2	1
1	3	6	7	4	2	9	8	5
7	8	2	5	1	9	6	3	4
8	6	7	4	3	5	2	1	9
5	1	3	9	2	8	4	7	6
2	4	9	1	7	6	3	5	8

COLUMN
FRITS ABRAHAMS

Terug naar vroeger

Aan oefeningen in vergan- kelijkheid valt moeilijk te ontkomen in het verpleeg- huis. Ik zit met mijn vrouw in het restaurant op de be- gane grond terwijl we door een boek met foto's uit de jaren vijftig bladeren. Ze liep er al een tijdje mee rond op haar afdeling, wat niet betekent dat het ook haar eigendom was. De be- woners lopen gemakkelijk elkaars kamer binnen en vinden het verschil tussen het mijn en het dijn niet meer zo belangrijk.

In het geval van mijn vrouw heeft dit tot gevolg dat ze nu drie robotkatten be- zit. De eerste was haar geschenken door een attente, vroegere overbuurvrouw. Mijn vrouw vond het voor deze kat wel erg eenzaam worden. Liever had ik haar een échte kat gegeven, maar dat mag niet op de gesloten afdeling waar zij ver- blijft. Op de open afdeling kregen wél enkele bewoners toestemming voor een kat op hun kamer. Mijn vrouw weet dat, ze blijft altijd even staan voor de deur van zo'n kamer, waar foto's van de inwonende kat zijn opgehangen, maar ze protesteert nooit.

In het fotoboek zie ik een moment uit een voetbalwedstrijd tussen Nederland en België uit 1956. Linksbuiten Coen Moulijn, een jongen nog met ongespier- de benen, is in duel met de Belgische topspeler Jef Jurion. Wat opvalt: de bril van Jurion, waardoor hij er eerder als een kantoorbediende dan als een voet- baller uitziet. De tijd van de brildragende voetballer is allang voorbij.

De tekst sluit af met de regel: „Neder- land won met 0-1 dankzij een doelpunt van C. Koopal.” „Coy Koopal!” zeg ik te- gen mijn vrouw. „Een vergeten voetbal- ler uit het Venlo waar ik ben opge- groeid.” Ze knikt amper, zulke zinloze feitjes maakten vroeger al weinig indruk

op haar. Zou ze nog weten dat wij elkaar voor het eerst hebben ontmoet op een carnaval in Venlo? Dat zijn geen vragen voor het verpleeghuis.

Enkele meters van ons vandaan speelt een man bekende liedjes op de piano. Hij doet dat hier regelmatig, als een soort muzikale vrijwilliger. „Hoe heet dit ook weer?” vraag ik na een mooi melodietje. „Ik weet het zelf ook niet meer”, lacht hij. Een bewoner zegt: „Iets met home.” „Ja!” roep ik opgelucht, „Green green grass of home! Tom Jones!”

De eer is gered, we kunnen weer naar boven, waar het al om vijf uur naar het avondeten ruikt. In de lift raken we in gesprek met een man die bij zijn vader op bezoek gaat. De vader gaat achteruit,

Ik vraag hem of zijn vader nog weleens naar zijn vrouw vraagt

hij is onlangs lelijk gevallen tijdens een van zijn vele dagelijkse wandelingen over de gang. Zijn zoon vertelt ons dat de moeder een jaar geleden thuis is overle- den. „Hebben jullie dat je vader ver- teld?” vraag ik. Hij schudt het hoofd. „Het was vreselijk moeilijk. We hebben het allerlei deskundigen gevraagd. Ze spraken elkaar tegen, niemand weet ze- ker wat het beste is. Uiteindelijk hebben we het niet gedaan. Wat bereik je met je eerlijkheid? Misschien zou hij wel over- stuur zijn geraakt.”

Ik vraag hem of zijn vader nog wel- eens naar zijn vrouw heeft gevraagd. „Nee”, zegt hij, „nooit.”

Ik kijk naar mijn vrouw. Ze lijkt te luisteren, maar voor haar is luisteren geen poging meer tot begrijpen.

Na twaalf jaar wachten eindelijk oud genoeg

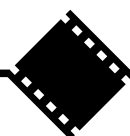
ETHAN HAWKE OVER 'BLUE MOON'

PAGINA C2-3

FOTO SABRINA LANTOS/ SONY PICTURES CLASSICS

Cultuur

FILM & SERIES

Hein en Jacky helpen een dode vliegenier in de serie 'Hein'. BEELD VPRO

Hein helpt de doden met onafgemaakte zaken

Orially was niet een jongen die veel sprak, zegt zijn moeder. Een heel serieuze jongen van vijftien was hij. En hij hield van school. Opeens stierf de jongen, een verborgen hartkwaal, en staan zijn ouders op het kerkhof. In de glasplaat op zijn graf hebben zijn ouders een Nintendo DS laten graferen. Ze zijn gelovig, zijn moeder was boos op God. Nog steeds wel soms. „Dan schreeuw ik naar hem.”

In *Ik mis je* (NPO2) praten Arjan Lock en Marleen Stelling met nabestaanden op een begraafplaats. Het elfde seizoen is net begonnen, Orially zit in aflevering 603. Korte gesprekken zijn het, een kwartier meestal, waarin zoveel langskomt. Het verdriet, het gemis, de liefde, wie de overledene was, wat hij voor hen betekende. Meestal doet één van de rouwenden het woord terwijl een andere er zwijgend bij staat. Aangrijpend effect, zo'n bijstander. Als Orially's moeder over het sterven van haar zoon vertelt, verschijnt de hand van de vader in beeld die even snel een traan van haar wang veegt.

In de fantastische kinderserie *Hein* (NPO2), geschreven door Luuk van Bemmelen en Martijn Hillenius, kan de hoofdpersoon praten met de doden op het kerkhof van zijn vader. Sommigen blijven rondhangen omdat ze boven de grond nog onafgemaakte zaken hebben. Hein helpt ze die op te lossen, zodat ze met een gerust hart kunnen vertrekken.

In het tweede seizoen helpt hij onder meer een neergestorte gevechtspiloot uit de Tweede Wereldoorlog die zijn dochtertje wil ontmoeten, een pokerspeler die haar dochter met gokschulden achterlaat, een saai accountant die zijn dochter graag een avontuurlijker vader had gegund.

Hein zet steeds inventieve missies op die vaak lijken te mislukken. Niet altijd willen de doden wat goed voor ze is, of wat goed is voor de achterblijvers. Gelukkig brengen de mislukte missies ze wel altijd tijdig tot inzicht. Ook gaat Hein vaak grenzen over. Valsspelen bij pokeren, een demente vrouw ontvoeren uit een verzorgingshuis, een rouwendende dochter bedriegen.

In het tweede seizoen krijgt hij hulp van een nieuwe vriendin. Deze Jacky hangt vaak rond op het kerkhof en kan ook met de doden praten. Net als Hein en andere personages heeft ze iets te verbergen.

Diverse rode draden verbinden elegant de afleveringen. Rond de herbegravenis van een Surinaamse man en het aanstaande huwelijk van Heins vader voelen verschillende personages zich verscheurd door de liefde voor twee verschillende dierbaren. Want verhalen over de dood gaan doorgaans eigenlijk over de liefde.

Bij *Hein* hoort een mooie reeks korte video's voor de soci- als waarin kinderen vertellen over hun ervaring met de dood: *Gratgefluister*. Over een buurvrouw die jong stierf, of over een niet nader genoemde zieke (de vader of opa?) die een dagboek en verjaardagskaarten achterliet voor de kinderen. Doet denken aan het vroegere *Achterwerk in de kast*. De vorm is bijzonder. Het decor is een pluizig miniatuurkerkhof met een rond gat in het midden. De kinderen steken hun hoofd door dat gat en beginnen te vertellen.

Wilfred Takken

INTERVIEW **ETHAN HAWKE** ACTEUR

Ethan Hawke wilde er al zijn hele leven uitzien als een vijftiger

Hij beleeft momenteel een piek in zijn carrière. Ethan Hawke wordt getipt voor een Oscar voor zijn rol in biopic 'Blue Moon'. Maar ook de serie 'The Lowdown' met hem in de hoofdrol als eigenzinnige journalist wordt overal gelauwerd. Hoe kijkt Hawke zelf naar deze fase in zijn loopbaan?

Sabeth Snijders

BERLIJN

Als het aan acteur Ethan Hawke (55) lag, waren hij en regisseur Richard Linklater (65) twaalf jaar geleden al begonnen aan de opnames van biopic *Blue Moon*. Toen las hij de eerste versie van Linklaters script. Maar de regisseur vond Hawke op dat moment te aantrekkelijk voor de rol van de invloedrijke, maar ook aan alcohol verslaafde en non-stop vileine oneliners spuwende liedtekstschrijver Lorenz Hart (1895 –1943) kort voor diens tragische dood. Nadat Linklater een paar jaar geleden een Amerikaanse talkshow bekeek waarin Hawke werd geïnterviewd, belde hij de acteur meteen op. Hij vond hem op dat moment klaar voor de rol.

Hoewel de zin „loop naar de hel” ook door het hoofd van de licht beledigde Hawke schoot, wordt hij nu getipt voor een Oscarnominatie. In de film zien we Hart na de première van de musical van zijn voormalige artistieke partner Richard Rodgers in de beroemde New Yorkse bar Sardi's. De twee schreven samen nummers als 'My Funny Valentine' en 'Blue Moon' (Rodgers de muziek, Hart de tekst), maar de film begint op het moment dat Rodgers net zijn eerste musical heeft geschreven met 'een ander': Oscar Hammerstein, die betrouwbaarder was dan Hart. Alles wijst erop dat hun *Oklahoma!* een enorme hit zal worden. „Ik had al meer tekst tijdens de eerste opnamedag dan in mijn vorige vier films samen”, vertelt Hawke op het filmfestival van Berlijn kort nadat de film in première is gegaan. Het groepje journalisten met wie hij aan tafel zit, begint meteen over de tour de force die de acteur in de film levert. *Blue Moon*, dat zich bijna in real time afspeelt, voelt soms als één lange, soms geestige, soms bittere monoloog van Hart tegen aanwezigen in de bar.

Tekstslappen

Met grote lappen tekst leren heeft hij geen probleem, vertelt Hawke. Al decennialang wisselt hij acteren in films af met schrijven, regisseren en theaterwerk. Door mee te spelen in stukken als *Macbeth* weet hij dat je simpelweg veel tijd moet uittrekken om je zo'n tekst volledig eigen te maken.

Blue Moon voelt ook bijna als een kamer-

spel: zo goed als de gehele film speelt zich af op één locatie en bestaat bijna volledig uit gesprekken. De acteur heeft in zijn meer dan dertigjarige carrière de meest uiteenlopende rollen gespeeld, van beginnend agent in actiefilm *Training Day* (2001) tot een dominee in crisis in drama *First Reformed* (2017), maar hij kiest vaak voor dit soort intieme, kleinere verhalen. Dat blijkt bewust. Hawke: „De meesten onder ons belanden gedurende ons leven immers nooit in een vuurgevecht, helikopterrace of spionagecomplot. Toch voelen onze levens wel degelijk dramatisch omdat er drama zit in het verbinden of oneens zijn met anderen. Ik voel me aangetrokken tot verhalen die gaan over het echte leven, zonder overdrijvingen.” Ook Richard Linklater heeft een voorliefde voor dat soort verhalen, gaat de acteur spontaan verder. *Blue Moon* is de negende film die de twee samen maken, maar hij neemt hun creatieve samenwerking absoluut niet voor lief. „Ik ben oprecht verbaasd dat hij nog steeds met mij wil werken en zich niet dood verveelt, hij kent ondertussen al mijn trucjes.”

Is dat mogelijk de reden dat Linklater Hawke vroeg om totaal te transformeren in deze film? De nodige kijkers zullen de acteur amper herkennen. Dat ligt niet aan Hawkes huidige iets gegroefder gezicht dan toen Linklater hem twaalf jaar geleden nog 'te aantrekkelijk' vond, maar vooral aan de prothesen die onder meer zijn haarlijn ver naar achter laten wijken of omdat Lorenz Hart slechts 1 meter 52 was en we Hawke dus continu omhoog zien kijken naar tegenspelers. „Ik vond dat transformeren geweldig! Toen ik de eerste keer hier op het filmfestival van Berlijn was in 1995 [met *Before Sunrise*] zeiden dit soort transformaties me weinig, zaken als 'de waarheid' en 'authentiek zijn' vond ik belangrijk. Maar naarmate ik ouder word, besef ik steeds meer dat veel van wat wij beschouwen als iemands 'essentie' dat eigenlijk helemaal niet is. Hoe we praten of kleden is aangeleerd.” Menselijke wezens worden door uiteenlopende zaken gevormd, bijvoorbeeld door hoe lang ze zijn. „Ik vroeg me plots af wie ik zou zijn als ik meer dan dertig centimeter korter zou zijn.”

Before-trilogie

Kijkers moeten in *Blue Moon* niet gaan speuren naar sporen van Hawke zelf in Hart, zoals ze dat wel konden in de *Before*-trilogie, de drie romantische arthousefilms van Linklater over de Amerikaanse aspirant-schrij-

Ethan Hawke als Lorenz Hart. FOTO SABRINA LANTOS/SONY PICTURES CLASSICS

Ethan Hawke in Londen om zijn film 'Blue Moon' te promoten.

FOTO GARETH CATT-TERMOLE/GETTY IMAGES FOR BFI

”

Veel van wat wij beschouwen als iemands 'essentie' is dat eigenlijk helemaal niet. Hoe we praten of kleden is aangeleerd

ver Jesse (Hawke) en de Franse studente Celine. Hawke en tegenspeelster Julie Delpy schreven mee aan het scenario, wat er in hun eigen levens gebeurde sijpelde regelmatig door in de levens van de personages. Deze keer wilde Linklater juist absoluut niet dat er iets van Hawke zelf zichtbaar was. „Rick stond er echt op om 'Ethan' met de grond gelijk te maken”, grapt de acteur. „Soms zei hij: 'Ik zag Ethan in deze take en dat vond ik verschrikkelijk.' Larry had bijvoorbeeld een ander type zelfvertrouwen. Tegen mij zijn mensen erg aardig, tegen hem waren ze dat niet. Hij werd vaak afgewezen, moest meer vechten voor zijn plek. Dat maakte hem een leuk personage om te verkennen.” Hawke kende Hart zelf nauwelijks voordat hij het script las, maar herkende in het personage de soms geniale thea-termakers die hij zelf als mentor had in de jaren negentig, vertelde hij in eerdere interviews. Zestigers die hij bewonderde om hun intelligentie en toewijding, maar die hun homoseksualiteit hun halve leven hadden weggestopt omdat ze het destijds als iets onbeschaafd beschouwden. In de film noemt Hart zichzelf een „ambiseksueel” en verkondigt hij openlijk hoe verliefd hij is op een twintigjarige vrouwelijke studente. In Berlijn vertelt Hawke dat de hartstochtelijke liefdesbrieven die Hart deze vrouw

schreef waarschijnlijk een manier was om andere pijn weg te drukken, bijvoorbeeld hoe van streek hij was over wat er met Rodgers gebeurde. „Dat doen mensen continu, dingen zeggen als: 'Nee hoor, ik ben er echt niet overstuur over dat mijn moeder is overleden, maar mijn docent op de universiteit is een bitch.' Hart leidde zichzelf constant af. Hij wilde iemand anders zijn dan hij was: hetero, nuchter, ...”

Oscar-buzz

Hawke beleeft momenteel opnieuw een piek in zijn carrière. Niet alleen door alle Oscar-buzz rond *Blue Moon*, ook serie *The Lowdown* (Disney+) waarin hij een eigenzinnig aanklooiende journalist speelt, wordt overal gelauwerd. Hoe kijkt Hawke zelf naar deze fase in zijn loopbaan? „Ik denk niet dat jonge mensen beseffen - ikzelf deed dat ook niet - hoezeer de filmindustrie gericht is op jonge mensen. Begrippen als 'wijsheid' en 'volwassenheid' helpen niet om bezoekers de bioscoop in te krijgen, in tegenstelling met 'mooi' en 'sexy'. Tegelijkertijd is het geweldig, onlangs zei iemand tegen me: 'Ethan, je bent zo veel ouder geworden', waarop Richard reageerde met 'Hij heeft zijn hele leven verlangd er zo uit te zien'. En dat is waar. Ik voelde me er altijd erg ongemakkelijk bij om geobjectiveerd te worden

en had bijvoorbeeld een hekel aan mensen die mijn haar en make-up deden, of aan mooie kleding aantrekken. De personages die ik nu mag spelen zijn zo veel rijker en interessanter.” Hawke had dan nog het geluk om zijn carrière te starten voordat sociale media bestonden en een rol speelden om het geld voor films bij elkaar te sprokkelen. „Soms als ik een filmproject opzet, krijg ik de tip om een bepaald persoon te casten waarop ik reageer met 'Cool, heeft ze acteerervaring?' De reactie is dan: 'Nee, maar ze heeft tien miljoen volgers, dat zal je helpen bij de financiering.'” Hawke heeft medelijden met wie tegenwoordig begint in het vak; hij wijst erop hoe hard het moet zijn om het gevoel te hebben dat je aantal volgers op sociale media meebepaalt of je een rol krijgt of een carrière hebt of niet. „Zo veel jonge acteurs denken dat acteren gaat over eiwitshakes en naar de sport-school gaan. Daar was ik zelf absoluut niet mee bezig in die tijd. Ik zou willen dat deze mensen de kans hadden om iemand als Philip Seymour Hoffman te ontmoeten, zoals ik deed toen ik 18 was. Dat levert een inhoudelijk leuker leven op. Ga naar de sport-school als je dat wil. Maar Robert de Niro was niet geweldig omdat hij een sixpack had. Hij deed dat als de rol erom vroeg, maar was zo veel meer dan dat.”

Neergang van een geestige en melancholische kunstenaar

Recensie Biopic

Blue Moon. Regie: Richard Linklater. Met: Ethan Hawke, Bobby Cannavale, Margaret Qualley, Andrew Scott. Lengte: 100 min. ●●●○○

André Waardenburg

AMSTERDAM

De een gaat over de opkomst van een kunstenaar, de ander over de neergang. In 2025 draiden er twee films van Richard Linklater op belangrijke filmfestivals. In Cannes ging *Nouvelle Vague* in première, zijn speelse film over Jean-Luc Godard en het maken van diens baanbrekende debuut, *À bout de souffle* (1960). Een paar maanden eerder draaide in Berlijn Linklaters *Blue Moon*, een biografische film over tekstdichter Lorenz Hart (1895-1943). *Nouvelle Vague* is een energieke film met talloze personages over de kracht van cinema, *Blue Moon* een praatfilm met een paar personages die zich op één locatie afspelt.

Deze locatie is de befaamde bar Sardi's, in het New Yorkse district waar alle Broadway-musicals in première gaan. Het is 1943, de openingsavond van Rodgers & Hammersteins musical *Oklahoma!* (over dat uitroep-teken maakt Hart meerdere grappen). Het is Rodgers' eerste musical zonder Hart, sinds 1919 zijn tekstdichter. Samen waren ze verantwoordelijk voor standards als 'My Funny Valentine', 'The Lady is a Tramp' en 'It Never Entered My Mind'. Omdat Hart vanwege zijn alcoholisme onbetrouwbaar is, besloot Rodgers hun succesvolle samenwerking te beëindigen. Hart (geweldig gespeeld door Ethan Hawke) toont zich daar tegenover de barman van Sardi verbitterd over, maar heeft ook zelfspot. Hij mag eigenlijk niet drinken, maar slaat stiekem toch wat whiskey's achterover. Intussen oreert hij tegen de barman (Bobby Cannavale) en andere aanwezigen, onder wie de latere kinderboekenschrijver E.B. White. In die gesprekken is hij grappig, scherp, cynisch, vilein, melancholiek, bitter en soms vulgair. Seksuele toespelingen zijn hem niet vreemd, zijn betoeg over half erecte penissen („hoopvol” volgens Hart) is erg geestig. Het gaat ook over zijn vermeende homoseksualiteit, Hart noemt zichzelf echter 'omniseksueel'. Veel van de gesprekken gaan over zijn (al dan niet platonische) verliefdheid op de twintigjarige Elizabeth Weiland (Margaret Qualley). Zij zal later die avond haar opwachting maken, het derde deel van *Blue Moon* beslaat hun treffen.

Linklater maakt Sardi's nog enigszins filmisch door gebruik te maken van de verschillende delen ervan. In het begin zien we vooral weidse shots, Harts gesprek met Elizabeth vindt plaats in de garderobe en is intiemer gefilmd. *Blue Moon* is vooral een film voor muscicaliefhebbers die al iets weten over Rodgers & Hart en Rodgers & Hammerstein (later verantwoordelijk voor *The Sound of Music*). De argeloze kijker ziet een film propvol dialogen over een man die weliswaar geestig is, maar ook vol zelfmedelijden zit. Zijn verliefdheid op Elizabeth is eerder droevig en masochistisch dan opbeurend: in die zin spiegelt het Harts melancholieke songteksten, zoals 'Blue Moon'.

CLOSE-UP

Timothée Chalamet en Kylie Jenner bij première in LA. FOTO/VARIETY VIA GETTY IMAGES

Hoe Timothée Chalamet smerig oranje ging

Deze week begint de eindfase van het Amerikaanse prijzenseizoen. Zondag waren de Golden Globes, waar de jury – een clubje buitenlandse filmjournalisten in Los Angeles – Hollywoods gedachten probeert te lezen. Dat alcoholistische prijzengala is een uitgelezen moment om nog een wit voetje te halen bij de ruim tienduizend kiezers van The Academy: maandag gingen de stembussen open voor de Oscarnominaties.

Alle grappen ten spijt is het Golden Globe-gala een bloedsierieuze campagnestop richting Oscars. Zeker voor de frêle winnaar Timothée Chalamet, die niet langer in oranje, maar in smaakvol zwart zijn prijs voor best acteur in ontvangst nam. Hollywood is danig onder de indruk van zijn baanbrekende en zeer oranje metacampagne voor Josh Sadies *Marty Supreme*. Hij speelt daarin de getruikte Marty Mauser, die in de jaren vijftig wereldkampioen tafeltennis wil worden.

Maar zijn leeftijd is een handicap. Chalamet, net dertig, weet dat acteurs hun Oscar gemiddeld pas op hun 44ste krijgen, voor beste bijrol zelfs op hun 49ste. Bij zijn eerste Oscarnominatie voor gay romance *Call me By Your Name* in 2018 was Chalamet dus volstrekt kansloos, en vorig jaar verloor hij als zeer overtuigende jonge Bob Dylan in *A Complete Unknown* van Adrien Brody (*The Brutalist*).

Ik heb *Marty Supreme* nog niet gezien, maar Chalamet lijkt als Marty Mauser een Bob Dylan op speed: een getalenteerde, opportunistische en licht onuitstaanbare hoeselaar. Twee Oscarnominatie op rij is knap, maar Hollywood is ook onder de indruk van Chalamets baanbrekende metamarketing voor *Marty Supreme*. Die leunde niet alleen op memes; de hele marketing werd een meme.

Hollywood is onder de indruk van zijn baanbrekende metacampagne

Na maanden intense speculatie dat Chalamet zich verschool achter de gemaskerde rapper EsDeeKid verscheen vlak voor de filmpremière een clip waarin EsDeeKid met Chalamet in een keuken danst en rapt over *Marty Supreme*. En er was de zogenaamd gelekte zoomvergadering met het marketingteam van filmbedrijf A24. Chalamet, in kanariegeel hemd, drukt daar agressief en dwingend een megalomaan publiciteitsplan voor *Marty Supreme* door, in de stijl van de wezelachtige zelfpromotor Marty Mauser. We planten onze vlag, kraait Chalamet. Niet chic, maar *swap!* Mijn gezicht op elke doos cornflakes, als Michael Jordan. „Droom groot!”

Je ziet de publicisten slikken, wegkijken en de tenen krommen bij de steeds absurdere plannen van de superstar. *Marty Supreme* wordt zo groot als Barbie. Hoe werd Barbie zo groot? Juist, door die kleur! Door roze. Wij gaan voor oranje, voor smerig, roestig oranje! Heel de VS wordt ‘ge-inceptioned’ om de slogan „Marty Supreme, Christmas Day” te dromen – de dag dat de film in de VS groot uitgaat.

Dat filmpje en de slogan gingen viraal, ook omdat het marketingteam Chalamets oekazes schaapachtig leek te volgen. Met een voorlopige recette van 80 miljoen dollar lijkt *Marty Supreme* nu op koers richting filmithit: niet slecht voor een artistieke film van tweeënhalf uur over een onsympathieke, pokdalige pingpongspeler. Geef Chalamet die Oscar dus maar. Omdat hij een geweldig acteur is, omdat hij een van de weinige jonge filmsterren is met het charisma om een artistieke film winstgevend te maken, en omdat hij daar hard voor werkt.

Coen van Zwol

Van een woke romkom van Nijenhuis tot minifascistjes bij het zuivelvak van Super XL

NEDERLANDSE KOMEDIES De komende weken komen er vier nieuwe Hollandse (romantische) komedies uit. Grootste verrassing is het gemak waarmee de vakkenvullers van de Landsuper naar het grote doek worden gepromoveerd.

Dana Linssen

AMSTERDAM

‘Verliefd op Curaçao’: Meta-komedie over vakantiefeddes

Johan Nijenhuis en hoofdsponsor Tui zijn lekker meta bezig in de nieuwe aflevering van de *Verliefd op...*-reeks. Reisdoel is ditmaal een singlesreis naar Curaçao. Niet zo’n ideale vakantiebestemming gezien de huidige geopolitieke omstandigheden, maar dat maakt de film alleen maar des te escapistischer.

En dat terwijl dit misschien wel de meest woke romkom uit de Nijenhuisfabriek is: actrice Isa Hoes die een borstbesparende operatie onderging ontbloomt zonder dat er een punt van wordt gemaakt haar bovenlichaam, wat waarschijnlijk een van de meest inclusieve momenten in een Nederlandse film is. Hulde. Er wordt Papiaments gesproken. Actrice Jasmine Sendar speelt met haar eigen zwangere buik een ongehuwde moeder die prima voor zichzelf kan zorgen. Kasper van Kooten die in *de Volkskrant* een dagboek bijhield over zijn date-avonturen is een drammerige vrijgezel. En de leukste ingreep is beslist dat Joy Delima, die ook columns en een boek schreef over seksualiteit, als undercover columnist een ondeugende minnegod is die de levens van alle personages opschudt.

‘Land van Johan’: Nostalgische mentaliteitsgeschiedenis van voetbalboomers

Sommige dagen zijn belangrijker dan andere, begint *Land van Johan* in de snedige voice-over die ons in sneltreinvaart door de jaren zestig en zeventig zal jassen. Voor jongens en mannen uit die tijd zal het niet verrassend zijn over welke dagen het gaat: namelijk de legendarische ‘Mistwedstrijd’ in 1966 waarin voetballer Johan Cruijff doorbrak. Mythisch: niemand zag

wat hij deed en toch scoorde hij. En dan natuurlijk 1978, in de WK-finale tegen Argentinië, toen Cruijff in geen velden of wegen te bekennen was en Nederland verloor.

Land van Johan geeft niet alleen in de titel een knipoog naar de voetballer. De dertiende speelfilm van Jordanees Eddy Terstall is ook een poging een nostalgische mentaliteitsgeschiedenis te schetsen van boomers die als ze hun dromen al niet zagen sneuvelen bij de Maagdenhuisbezetting in 1969 of de krakersrellen rond de kroning van Beatrix in 1980, dan toch zeker op het voetbalveld. Hij volgt daartoe een vriendengroep rondom de pedante schrijver Onno (dat soort mannen had je toen ook nog) die met zijn vriend Gijs om de liefde van de vrijgevochten Sonja strijdt.

Het is een tijdperk dat in de visie van *Land van Johan* als een blindganger afgaat, en het is misschien wel daarom dat de film er ondanks mooie aanzetten geen greep op krijgt. Het is alsof Terstall zijn doorbraakfilm *Hufters en hofdames* (over de seksuele mores in het Amsterdam van de jaren negentig) nog eens overdoet, maar dan met zijn kindertijd, en moet concluderen dat het allemaal niet meeviel.

‘Hond & ik’: Hond als cupid

Prikkelarme en goedmoedige film over de droevige Paul die een hond erft en dankzij het dier dat hij voor het gemak maar Hond noemt, de liefde vindt. Er passeert een hoop drama in anderhalf uur, want met die liefde komt een heel gezin mee, en daardoor wordt Paul gedwongen zijn eigen jeugd nog eens onder de loep te nemen. Maar omdat alles het tempo van de hond heeft (eten, spelen, slapen, uitgelaten worden) blijft het allemaal lekker laconiek. Dat wordt nog versterkt door het onverstoorbare spel van Egbert-Jan Weeber en Jelka van Houten, wat het geheel

Egbert-Jan Weeber en Jelka van Houten in de romkom ‘Hond & ik’. FOTO BORIS SUIJDERHOUD PHOTOGRAPHY

Leafs (links) en Oussama Ahammoud in ‘Vakkenvullers XL’.

prettig ondramatisch en verfrissend houdt.

‘Vakkenvullers XL’: schelmenstreken in het gangpad

Je kan het zomaar hebben gemist, maar *Vakkenvullers* was vier seizoenen lang een populaire AVRO-TROS-webserie (de gemiddeld zes minuten durende afleveringen zijn terug te kijken op NPO Start), en maakt nu moeiteloos de overstap naar het grote doek. De vakkenvul-

Tarikh Jansen en Isa Hoes in ‘Verliefd op Curaçao’.

Roberta Petzoldt (in witte jurk) en Bram Suijker in ‘Land van Johan’.

lers van de Landsuper werken inmiddels in een XL-supermarkt, waar de kassières vervangen dreigen te worden door AI-kassa’s. Maar gelukkig komt er versterking in de vorm van ‘Souf de scammer’, een jonge internetoeplichter die door Tim Hofman-parodieprogramma *Goed Kwaad* is ontmaskerd en nu vier jaar vakken moet vullen om zijn schulden af te betalen.

We krijgen wat meer tijd om door de supermarkt te dwalen. Met name

de bendeoorlog tussen de roomwitte minifascistjes van de zuivelafdeling (volbloed erfgenaampjes van Alex en zijn goons uit *A Clockwork Orange*) en de vakkenvullers van allerlei afkomsten zijn sprankelende miniatuurtjes. Het goeie van regisseur Michael Middelkoop is dat hij een übercinefiel is en hij tegelijkertijd het ongemak niet schuwt dat komt kijken bij de sociale zeden-schets die de film óók is. Zo heeft onderbaas Ruut nog steeds een

Recensies komedies

Verliefd op Curaçao. Regie: Johan Nijenhuis. Met: Isa Hoes, Joy Delima, Tarikh Janssen, Jasmine Sendar, Kasper van Kooten. Lengte: 112 minuten. Te zien in de bioscoop vanaf 29 januari. ●●●●○

Land van Johan. Regie: Eddy Terstall. Met: Bram Suijker, Reinout Scholten van Aschat, Roberta Petzoldt. Lengte: 111 minuten. Te zien in de bioscoop vanaf 29 januari. ●●○○○

Hond & ik. Regie: Reinier Smit. Met: Egbert-Jan Weeber, Jelka van Houten. Lengte: 89 minuten. Te zien in de bioscoop vanaf 15 januari. ●●●○○

Vakkenvullers XL. Regie: Michael Middelkoop. Met: Oussama Ahammoud, Oscar Aerts, Carré Albers, Leafs, Mingus Claessen. Lengte: 90 minuten. Te zien vanaf 12 februari in de bioscoop. ●●●●○

straattaallexicon ingeslikt en spuiwt hij op gezette tijden onsaamenhangende dialogen uit waarvan de jongens en meisjes die de vakken vullen zelf ook hun wenkbrouwen ophalen.

Het resultaat van deze ensembleschelmenstreken is een soort *Ocean’s Eleven* in het magazijn, waarin en passant het hyperconsumentisme dat bij zo’n megasuper komt kijken ook nog even op de hak wordt genomen.

Heroïsche sul filmt hoe Poetin een stad en school vergiftigt

Recensie Documentaire

Mr. Nobody Against Putin. Regie: Pavel Talankin, David Borenstein. 90 minuten. ●●●●○

Coen van Zwol

AMSTERDAM

Pavel Talankin is een held van deze tijd. Hij is videograaf en evenementcoördinator op de middelbare school van het stadje Karabasj in de Oeral; met dank aan de kopersmelterij riep de VN het stadje in 1989 uit tot ‘giftigste plek op aarde’. De levensverwachting is 38 jaar, maar Talankin is dol op Karabasj. De haveloze Sovjetflats. De haveloze Sovjetflats. De kopersmelterij riep de VN het stadje in 1989 uit tot ‘giftigste plek op aarde’. De levensverwachting is 38 jaar, maar Talankin is dol op Karabasj. De haveloze Sovjetflats. De kopersmelterij riep de VN het stadje in 1989 uit tot ‘giftigste plek op aarde’.

De levensverwachting is 38 jaar, maar Talankin is dol op Karabasj. De haveloze Sovjetflats. De kopersmelterij riep de VN het stadje in 1989 uit tot ‘giftigste plek op aarde’. De levensverwachting is 38 jaar, maar Talankin is dol op Karabasj. De haveloze Sovjetflats. De kopersmelterij riep de VN het stadje in 1989 uit tot ‘giftigste plek op aarde’. De levensverwachting is 38 jaar, maar Talankin is dol op Karabasj. De haveloze Sovjetflats. De kopersmelterij riep de VN het stadje in 1989 uit tot ‘giftigste plek op aarde’.

Talankin ergert zich aan ander soort vergif: de militarisering die vanaf februari 2022 zijn school binnensluipt, na Poetins ‘speciale operatie’ in Oekraïne. Dan regent het steeds extremere patriotische directieven uit Moskou. Talankin moet filmen of ze daadwerkelijk worden uitgevoerd in dienst de lokale indoctrinatie. Hij haat het, maar beseft – na contact met Russen in ballingschap via internet – dat het ook een ideale dekmantel is om de militaristische gelijkshakeling van Rusland vast te leggen.

En zo zijn we getuige van geforceerde parades en leraren die absurde verklaringen over ‘denazificatie en demilitarisering’ van Oekraïne voorlezen. De klas lacht eerst nog. „Juf, knipper met uw ogen als ze u dwingen dit voor te lezen!” Maar gaandeweg worden ze stil en passief, de blikken glazig. De sfeer kantelt door de angstaanjagende toon op televisie, het vendelzwaaien, de mar-

cheerklassen, de granaatwerpwedstrijden. Ex-leerlingen als Vanja, een aardige jongen, tekennen voor het leger: 1.200 euro per maand is niet niks. Het gaat van kwaad tot erger. Wagner-soldaten komen op school vertellen over vlindermijn en kruisvuur. Lijken keren terug. Met name in 2024, het jaar van de gehaktmolen als Rusland dagelijks zo’n duizend man opoffert in de Donbas. Schoolresultaten hollen achteruit door het eindeloze gedram: „Hup Rusland en leve de kernwapens!”

Maar al kent het Kremlin steeds minder genade voor ‘landverraders’, Karabasj is een kleine wereld. Pavel Talankin is ‘anders’: gay, suggereert de film. Maar ook ‘nasj’, van ons. Dus knijpt men een oogje dicht over de ‘democratische vlag’ in zijn kantoortje, waar scholieren vrij mogen geiten, gitaarspelen en kletsen. Zelfs een schokkende verzetsdaad – op een ochtend speelt Talankin op school het Amerikaanse volkslied in de versie van Lady Gaga – wordt mopperend met de mantel der liefde bedekt. Zelfs met geschiedenisleeraar Pavel Abdoelmanov, een misleide Poetinfanaat, blijft de band warm.

Die kneuterigheid – een samenleving die überhaupt niet in politiek gelooft kent weinig polarisatie – maakt *Mr. Nobody Against Putin* beurtelings wrang, grappig, triest en hartverwarmend. Pavel Talankin is een held: hij smokkelde zijn videomateriaal over de grens in de wetenschap dat hij als ‘landverrader’ zijn moeder misschien nooit meer ziet. Hij filmt een gewichtig en ontroerend tijdsbeeld van een autoritaire samenleving die binnen een paar jaar totalitair wordt, hoe angst erin sluipt en de sfeer drukkend en naargeestig maakt. In Karabasj zal de revolutie niet uitbreken, maar ze zullen een zucht van verlichting slaken als het Kremlin ze weer met rust laat.

Pavel Talankin in de documentaire ‘Mr. Nobody Against Putin’.

Barb (Emma Thompson) houdt een ontvoerder onder schot in 'Dead of Winter'.

In 'Dead of Winter' probeert de eenzame Barb een ontvoerd meisje te redden. Een emotionele film, vooral door de verrassende rol van Emma Thompson als actieheld.

Tristan Theirlynck

AMSTERDAM

Zijn er twee dingen die net zo goed samengaan als sneeuw en bloed? Voor actiefilmmakers is het als zon met zee, cola met ijs, pasta met pesto. Zie de dvd-hoezen van *The Grey*, *Wind River*, *The X-Files*. Kersenrood op een wit laken. Het is een filmcliché op zich. En begrijpelijk: sneeuw voegt meer toe dan alleen kleurcontrast aan actiefilms. Het vormt nóg een vijand. De held bevecht niet alleen zijn belager, maar ook de natuur zelf -

Actieheld Emma Thompson zet eerst haar leesbril op als ze een schotwond hecht

een kilometerslange lap dood.

Als je dus de poster van *Dead of Winter* ziet, compleet met bloedspoor als ader door de sneeuw en gemakzuchtige *double entendre* in de titel, verwacht je onderkoeld wreken, wat Liam Neeson zo'n drie keer per jaar doet. En dat is *Dead of Winter* ook. Maar de film is ook verrassend emotioneel en onconventioneel - en niet alleen omdat *Dame* Emma Thompson de sloper van dienst is.

Weduwe Barb (Thompson) is eenzaam. Ze kijkt zuchtend naar oude foto's, haalt regelmatig goudbelichte herinneringen op aan betere tijden en gaat op winterse pel-

grimstocht naar een plek waar ze ooit gelukkig was. Lake Hedda, waar ze ijsviste met haar man. Wanneer ze een bergweggetje oprijdt ziet ze iets verdachts: een pistool, een geschrokken man en, jawel, bloed in de sneeuw. Snel blijkt dat er een meisje is ontvoerd. Barb moet valstrikken zetten, vuistvechten en de kou ontberen om haar te redden.

Tot zover de clichés: want langzaam brengt de film nuance aan.

Barb is wel erg gedreven om Leah (Laurel Marsden) te redden; heeft het ermee te maken dat ze zelf geen kinderen kon krijgen? De ontvoerders hebben ondertussen

geen ordinaire motieven, ze doen het niet voor losgeld of lust maar vanwege een begrijpelijke, wanhopige reden. Een van hen is daarbij een spiegel voor Barb. Zoals haar voorvader die in de Grote Sneeuwstorm van 1888 bijna doodvroor, zet Barb altijd door: ze plaatst een voet voor de andere en blijft lopen tot de zon doorbreekt. Een van de ontvoerders heeft dezelfde filosofie, maar dan zo ver doorgevoerd dat het gruwelijk wordt. Ze zullen beiden moeten leren dat opgeven soms beter is.

Thompson is een verfrissende wreker. Ze is menselijk. Toont genade. Is onhandig. Ze slaat een ha-

mer in de bevroren voet van een ontvoerder, ja, maar rent ook door de sneeuw als panikerende eend. En zet een leesbril op als ze een schotwond hecht met een verboden vishaak. Het is al jaren een actiefilmtrend om alles zo klinisch, plastisch en rauw mogelijk in beeld te brengen; juist door dat met tederheid te combineren komt *Dead of Winter* verrassend hard binnen.

Maar in de meeste opzichten blijft *Dead of Winter* een plat tussendoortje. Te vaak verveel je je, of ben je verbaasd om de domme keuzes die er gemaakt worden. Het is de perfecte spijbelfilm: de lekkere, maar vergeetbare bioscoopvarij die je om drie uur 's middags op een werkdag onderzoekt als je even het huis uit wilt.

Recensie Actie

Dead of Winter. Regie: Brian Kirk. Met: Emma Thompson, Judy Greer. Lengte: 98 minuten. ●●●○○

kige Britse klassensysteem.

Het vierde seizoen begint passend met een paar nieuwe gezichten, gespeeld door Kiernan Shipka (in een wellicht schokkende rol voor iedereen die haar alleen kent als *Mad Mens* Sally Draper) en Charlie Heaton (die ditmaal een stuk meer uit zijn acteerarsenaal kan gebruiken dan in het onlangs geëindigde *Stranger Things*). Ze spelen respectievelijk een directie-assistent en onderzoeksjournalist die elkaar ontmoeten tijdens - wat anders? - een avondje drinken, drugs en seks. Een derde belangrijke nieuwe personage is Whitney Halbertram (Max Minghella), een Amerikaan die hoopt met zijn fintech start-up Tender, een soort PayPal maar dan voor sekssites, de wereld te kunnen veroveren. Minghella maakt hem zo onvoorspelbaar en ondoorgrondelijk dat hij direct een van de gevaarlijkste personages van de hele serie wordt.

Maar ondanks deze interessante, nieuwe toevoegingen, draait het vierde seizoen vooral om de twee vrouwen die inmiddels het hart van de serie vormen: Harper Stern (Myha'la) en Yasmin Kara-

Hanani (Marisa Abela). Tender zorgt er uiteindelijk voor dat de twee vrouwen tegenover elkaar komen te staan wanneer het seizoen zich ontpopt tot een behoorlijk opwindende financiële thriller. Kay en Down omschrijven het seizoen zelf als een script geschreven door Tony Gilroy (*Michael Clayton*), geregisseerd door Michael Mann (*Heat*). Nu heeft de serie wel even nodig om zich deze nieuwe vorm helemaal eigen te maken. Maar enige wankelheid in de eerste afleveringen valt weg bij uitzonderlijke acteerprestaties, scènes waarbij je je handen voor je mond slaat en mooi camerawerk. *Industry* heeft zichzelf opnieuw uitgevonden, al blijft het ouderwets schokkend, komisch, pikant en vreselijk tragisch. Op naar een vijfde seizoen.

Recensie Serie

Industry, seizoen 4. Regie: Konrad Kay, Mickey Down. Met: Myha'la, Marisa Abela, Kit Harington, Ken Leung, Max Minghella. Te zien op HBO Max, 8 afleveringen van 1 uur. ●●●○○

nrc

WOENSDAG 14 JANUARI 2026

In 24 uur weer veel uitstekende botten en medemenselijkheid

ZIEKENHUISSERIE Begin vorig jaar was 'The Pitt' een grote verrassingshit voor HBO Max. Zeer realistisch, geestig, spannend en met een enorme vaart. Het fantastische ensemble krijgt ook in het tweede seizoen alle ruimte om zichzelf te profileren als mensen van vlees en bloed.

Wilfred Takken

AMSTERDAM

Dokter Robby (Noah Wyle) draait vandaag zijn laatste dienst voordat hij op sabbatical gaat met zijn motor. Dat verlof is nodig ook, gezien zijn chagrijnige uitvalen die niet bij zijn gelijkmoedige karakter passen. Die uitvalen treffen vooral dokter Langdon (Patrick Ball), die in het eerste seizoen van *The Pitt* werd betrap op het stelen van benzo's. Dit tweede seizoen is hij afgelikt en maakt hij zijn voorzichtige rentree op de spoedeisende hulp van het ziekenhuis in Pittsburgh. Maar Dokter Robby heeft hem nog niet vergeven.

En dan is er zijn vervanger, dokter Al-Hashimi (Sepideh Moafi), die meteen allerlei vernieuwingen wil invoeren, zoals kunstmatige intelligentie. En kan die naam 'The Pitt' niet veranderd? Dat betekent 'De Kuil' - geen aangename associatie voor de patiënten. Dokter Robby doet heel kattig tegen haar, terwijl ze zich meteen een kundige en aangename leidinggevende toont; mogelijk in de toekomst zelfs een *love interest* voor hem. Maar zo ziet dokter Robby het niet. Nog niet.

Begin vorig jaar was *The Pitt* een grote verrassingshit voor HBO Max. Een langlopende ziekenhuisserie - een kwakkelend, niet hoog aangeschreven genre - met iedere week een nieuwe aflevering. De serie is van R. Scott Gemmill, die in de jaren negentig bekend werd met *E.R.*, en is gebouwd rond acteur Noah Wyle, ook bekend van *E.R.* Het klonk aanvankelijk als een weinig belovende terugkeer naar de gloriejaren van de netwerktelevisie.

Maar *The Pitt* bleek fantastisch te zijn. Zeer realistisch, geestig, spannend en met een enorme vaart. Eén seizoen beslaat één dagdienst, iedere aflevering is één uur real time rondrennen van noodgeval tot noodgeval. En binnen die hectiek krijgt het fantastische ensemble ook nog alle ruimte om zichzelf te profileren als mensen van vlees en bloed. Helden, maar wel helden met problemen en gebreken. *The Pitt* won vijf Emmy's, twee Golden Globes en pakweg twintig andere tv-prijzen.

In het tweede seizoen is bijna alles hetzelfde. De patiënten en hun kwalen zijn nieuw, ze gedragen zich weer onbeschoft en ze flirten met de staf. De stagiaires zijn nieuw, die van vorig seizoen zijn doorgegroeid, de vervangende dokter Al-Hashimi

Amielynn Abellera als de verpleegkundige Periah Alawi in 'The Pitt'.

In ziekenhuisserie 'The Pitt' beslaat één seizoen één dagdienst, iedere aflevering is één uur real time rondrennen van noodgeval tot noodgeval. FOTO'S WARRICK PAGE/MAX

is nieuw. En de verzwarende problemen zijn nieuw. Vorige keer hadden ze te maken met een aanslag op een festival. Dit keer valt onder meer het computersysteem uit waardoor de artsen weer met papier op klembord moeten werken. Verder is het Onafhankelijkheidsdag, de Fourth of July, wat zorgt voor feestvierders met oververhitting, te veel drank op en met vuurwerk-wonden.

Een eigenaardigheid die flink bijdraagt aan het realisme is het langdurig inzoomen op open wonden en andere onfrisheden. Voor gevoelige kijkers zou er eigenlijk een waar-

schuwingssignaal bij moeten zitten, zodat je op tijd je ogen kan sluiten. Let op, opengesneden borstkas in de veertiende minuut! Uitstekend bot in de vijftigste!

Wederom komen er Amerikaanse sociale problemen langs die onder president Trump flink zijn verergerd. Een onverzekerde diabetespatiënt vlucht uit het ziekenhuis omdat een langer verblijf hem bankroet zou maken. Een jongetje dat met vuurwerk speelde blijkt zonder toezicht te leven omdat ICE zijn ouders plotseling naar Haiti heeft gedeporteerd. „*This is the dark ages*”, zegt een arts. Bovenal werd ik getroffen door de

diepe menselijkheid die *The Pitt* ademt. Subtiel laat de serie zien hoe de samenleving ook kan zijn. Een bekwame, cultureel diverse groep werkt samen om mensen beter te maken en houdt daarbij de principes hoog van empathie, moed en menselijke waardigheid.

Recensie Ziekenhuisserie

The Pitt, seizoen 2. Van: R. Scott Gemmill. Met: Noah Wyle, Sepideh Moafi, Patrick Ball. Te zien op HBO Max, 15 aflevering van circa 55 min. ●●●●○

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur: Patricia Veldhuis
Algemeen directeur: Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties? Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**, E: sales@nrc.nl, W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**, E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klantservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur. W: nrc.nl/service, T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Almelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

Detachering • Recruitment • Tech Solutions

Alle ruimte voor jouw ambities

Zet je volgende carrièrestap met YER

Commercial Manager – Capital Equipment & Services (Netherlands)

Bedrijf

GEA is een wereldwijde marktleider in geavanceerde systemen en componenten voor de voedingsmiddelen-, farmaceutische en agrarische sector, die met innovatieve en duurzame procesoplossingen efficiëntie en toekomstgerichte technologieën bevordert.

Functie

Als Commercial Manager – Capital Equipment & Services stuur je het sales- en serviceteam aan, bepaal je de commerciële strategie en realiseer je groei en resultaatverbetering voor GEA Separation & Flow Technologies in Nederland. Je bent lid van het MT.

Locatie: Cuijk/hybride / **Ervaring:** +10 jaar / **Sector:** Engineering & Development / **Opleiding:** Hbo/wo / **Voorwaarden:** Uitstekende arbeidsvoorwaarden + bonus + auto

Contactpersoon YER

Rob Engels, +31 6 455 788 00

Lead Engineer Elektrotechniek

Bedrijf

Stantec is een wereldwijd opererend advies- en ingenieursbureau dat zich richt op inrichting van de fysieke leefomgeving. In Nederland werken 500 medewerkers verdeeld over 5 locaties.

Functie

Zet jij je expertise graag in op uitdagende, complexe projecten voor grote aansprekende klanten? Dan is dit jouw ideale vervolgstap! Als Lead Engineer Elektrotechniek bij Stantec leid je elektrotechnische projecten van ontwerp tot oplevering. Je coacht en begeleidt een team van junior en medior engineers en fungeert als contactpersoon voor (interne) stakeholders en klanten.

Locatie: Nederland/hybride / **Ervaring:** +5 jaar / **Sector:** Consultancy / **Opleiding:** Hbo/wo / **Voorwaarden:** € 80.000 - € 100.000/jaar

Contactpersoon YER

Bram Mutsaerts, +31 6 211 346 67

Scan de QR-code en
bekijk alle vacatures
yer.nl/nrc

YER. Al bijna 40 jaar specialist in topfuncties binnen het hogere segment

Consultant

Bedrijf

Viisi is een vooruitstrevend hypotheekadvieskantoor met een duidelijke missie: Let's change finance. Ze bieden onafhankelijk advies dat mensgericht en transparant is. Ze vergelijken het aanbod van meer dan 40 geldverstrek- kers en zetten zich dagelijks in om de financiële wereld eerlijker te maken.

Functie

Als Consultant Hypotheken geef je klanten persoonlijk advies bij het kopen van een woning. Je bent hun vaste aanspreekpunt en werkt samen met bevoegen collega's. Bij Viisi krijg je de ruimte om te groeien, samen te werken en écht iets te betekenen voor je klanten.

Locatie: Amsterdam, Utrecht, Den Haag / **Ervaring:** 0-2 jaar / **Sector:** Financial Services / **Opleiding:** Wo Master / **Voorwaarden:** Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER

Joris Jansen, +31 6 575 309 28

Business Unit Manager Engineering

Bedrijf

YER Tech Solutions verbindt expertise met ambitie en biedt organisaties complete, toekomstgerichte oplossingen (SOW). Samen bouwen we aan technologie die impact maakt.

Functie

Je combineert strategisch inzicht met ondernemerschap om groei, klant- waarde en teamontwikkeling te realiseren. Je ontwikkelt en implementeert een langetermijnstrategie, bouwt een sterk team op, beheert P&L, voert business development uit en onderhoudt klantrelaties. Jij krijgt de kans om een nieuwe business unit te creëren en jouw stempel op de markt te drukken!

Locatie: hybride / **Ervaring:** +10 jaar / **Sector:** Engineering & Development / **Opleiding:** Hbo / **Voorwaarden:** € 100.000 - € 130.000/jaar + bonus + auto

Contactpersoon YER

Vincent Lee, +31 6 527 817 95

YER ambitions in motion